

ద్వాదశ స్కంధము : ఉపోద్ఘాతము

12-1-క.

- ^

శ్రీ మరుదశనపతిశయన!

కామితమునిరాజయోగికల్పద్రుమ! యు

ద్ధామ! ఘనజనకవరనృప

జామాతృవరేశ! రామచంద్రమహీశా!

టీకా:

శ్రీ = శోభనకరమైన; మరుదశనపతిశయన = రామ {మరు దశన పతి శయనుడు -మరుత్ (గాలిని) అశన (భక్షణముచేసిడి వారి - సర్పముల) పతి (ప్రభువైన ఆదిశేషుని పైన) శయనుడు (పరుండువాడు), విష్ణువు}; కామితమునిరాజయోగికల్పద్రుమ = రామ {కామిత ముని రాజ యోగి కల్పద్రుముడు - కామిత (కోరి ఆశ్రయించిన) ముని (ఋషులకు) రాజ (రాజులకు) యోగి (యోగులకు) కల్పద్రుముడు (కల్పవృక్షము వంటివాడు), విష్ణువు}; ఉద్ధామ = రామ {ఉద్ధాముడు - స్వతంత్రుడు, విష్ణువు}; ఘనజనకవరనృప = రామ {ఘన జనక వరనృప జామాతృ వరేశుడు - ఘన (గొప్ప) జనకవరనృప (జనకమహారాజ యొక్క) జామాతృ (అల్లుళ్ళలో) వరేశ (ఘనత వహించినవాడు), రాముడు}; రామచంద్రమహీశా = రామ {రామచంద్ర మహీశుడు - రామచంద్రుడనెడి మహీశుడు (భూమికి ప్రభువు, రాజు), రాముడు}.

భావము:

వాయుభక్షణంచేసే సర్పలకు అధిపతి అయిన ఆదిశేషునిపై శయనించేవాడా! కోరి ఆశ్రయించిన మునులకు, రాజులకు, యోగులకు కోరికలు తీర్చే కల్పవృక్షమా! మహోన్నతుడా! గొప్పవాడైన జనకమహారాజ అల్లుళ్ళలో కెల్లా మహా ప్రసిద్ధుడా! శ్రీరామచంద్రప్రభూ!

మహనీయగుగుణగరిష్ఠులగు నమ్మునిశ్రేష్ఠులకు నిఖిల పురాణవ్యాఖ్యాన వైఖరీ సమేతుండైన సూతుం డిట్లనియె "నట్లు పరీక్షిన్నరేంద్రునకు శుకయోగీంద్రుండు వాసుదేవ నిర్యాణ పర్యంతంబుఁ దజ్జన్మ కర్మంబులు సెప్పిన విని సంతసంబంది యన్నరపాలపుంగవుండు "మహాత్మా! నారాయణ కథా ప్రపంచంబును, దద్గుణంబులును, నాచారవిధియును, జీవాత్మభేదంబును, హరిపూజావిధానంబును, జ్ఞానయోగప్రకారంబు ననునవి మొదలైనవి యెఱింగించి విజ్ఞానవంతుగాఁ జేసి మన్నించితి; వింక భావి కార్యంబు లన్నియు నెఱింగింపు" మనిన శుకుండు రాజున కిట్లనియె.

టీకా:

మహనీయ = గొప్పవైన; గుణ = గుణములుకల; గరిష్ఠులు = గొప్పవారి; అగు = ఐన; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధులైన; ముని = మునులలో; శ్రేష్ఠుల్ = ఉత్తముల; కున్ = కు; నిఖిల = సర్వ; పురాణ = పురాణములను; వ్యాఖ్యాన = వివరించిచెప్పడి; వైఖరీ = సామర్థ్యము; సమేతుండు = కలిగినవాడు; ఐన = అగు; సూతుండు = సూతుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; అట్లు = ఆ విధముగ; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు అను; నరేంద్రున్ = మహారాజున {నరేంద్రుడు - నర (మానవులకు) ఇంద్రుడు (ప్రభువు), రాజు}; కున్ = కు; శుక = శుకుడు అను; యోగి = ఋషులలో; ఇంద్రుండు = శ్రేష్ఠుడు; వాసుదేవ = శ్రీకృష్ణుని {వాసుదేవుడు - వసుదేవుని పుత్రుడు, కృష్ణుడు}; నిర్యాణ = పరమపదించుట; పర్యంతంబున్ = వరకు; తత్ = అతని; జన్మ = జీవిత; కర్మంబులు = చరితములను; చెప్పినన్ = చెప్పగా; విని = విన్నవాడై; సంతసంబున్ = సంతోషమును; అంది = పొంది; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; నరపాల = రాజులలో; పుంగవుండు = శ్రేష్ఠుడు; మహాత్మా = గొప్పవాడా; నారాయణ = విష్ణుమూర్తి యొక్క; కథా = కథలను; ప్రపంచంబును = సర్వము; తత్ = అతని యొక్క; గుణంబులును = గొప్పగుణములను; ఆచార = ఆచారములను; విధియును = చేయవలసిన కర్మలను; జీవ = జీవునికి; ఆత్మ = ఆత్మకి; భేదంబును = వేరిమి వివరము; హరి = విష్ణు; పూజా = పూజించెడి; విధానంబును = పద్ధతి; జ్ఞానయోగ = జ్ఞానయోగము యొక్క; ప్రకారంబు = విధానము; అనునవి = అనెడివి; మొదలైనవి = ఇంకా ఇటువంటివానిని; యెఱింగించి = తెలియజెప్పి; విజ్ఞానవంతున్ = విజ్ఞానము కలవాడను; కాన్ = అగునట్లు; చేసి = చేసి; మన్నించితివి =

ఆదరించితివి; ఇంక = ఇక; భావి = భవిష్యత్తులో జరగబోయేది; కార్యంబులు = విషయములను;
అన్నియున్ = సర్వము; ఎఱిగింపుము = తెలుపుము; అనినన్ = అని అడుగగా; శుకుండు =
శుకుడు; రాజన్ = రాజున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = చెప్పెను.

భావము:

మహనీయ గుణాలు కల ఆ మునీశ్వరులకు సకల పురాణాలను నేర్పుగా వివరించి చెప్పే
సూతుడు ఇలా చెప్పసాగాడు. "పరీక్షిత్తహారాజుకు శుకమహర్షి ఆ విధంగా శ్రీకృష్ణుడు
అవతరించినప్పటి నుండి, అవతారం చాలించే వరకు జరిగిన జన్మకర్మలు అన్నీ చెప్పాడు. వాటిన
శ్రద్ధగా వినిన పరీక్షిత్తు సంతోషించి శుకుని ఇలా అడిగాడు. "మహాత్మా! శ్రీహరి కథలు అతని
గుణగణాలు, ఆచారవిధులు, జీవాత్మ భేదాన్ని, హరిని పూజించే విధానాన్ని, ఇంకా ఇటువంటి
వాటిని ఎన్నింటినో చెప్పి నాకు ఎంతో విజ్ఞానం కలిగించావు. ఆదరించావు. ఇంక భవిష్యత్తులో
జరగబోయే వాటిని గూర్చి కూడ తెలియచెప్పు." అంతట శుకమహర్షి ఇలా చెప్పసాగాడు.

12-3-క.

"నరవర! యీ ప్రశ్నమునకు

సరి సెప్పగ రాదు; నేను సామర్థ్యముచే

బరికించి నీకు జెప్పద

గర మొప్పగ భావికాలగతులన్ వరుసన్.

టీకా:

నరవర = రాజా; ఈ = ఈయొక్క; ప్రశ్నమున్ = ప్రశ్న; కున్ = కు; సరి = సరిపడుసమాధానము;
చెప్పగరాదు = చెప్పుటకు వీలుకాదు; నేను = నేను; సామర్థ్యము = నేర్పు; చేన్ = తో; పరికించి =
దర్శించి; నీ = నీ; కున్ = కు; చెప్పెద = తెలిపెదను; కరము = బహు; ఒప్పగన్ = చక్కగానుండునట్లు;
భావి = భవిష్యత్తు; కాల = కాలపు; గతులన్ = నడవడికలను; వరుసన్ = క్రమబద్ధముగా.

భావము:

“ఓ రాజశ్రేష్ఠా! నీవు అడిగిన ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం సరిగా చెప్పడం సాధ్యం కాదు. అయినా నేను నా నేర్పు అంతా వాడి, దర్శించి, భావికాల గతులను చక్కగా వరుసగా వెల్లడిస్తాను.

ద్వాదశ స్కంధము : రాజల యుత్పత్తి

12-4-వ.

అందు రాజలప్రకారం బెటింగించెద; బృహద్రథునకు బురంజయుండు పుట్టు; వానికి శునకుం డనెడివాఁడు మంత్రి యై పురంజయునిం జంపి తా రాజ్యం బేలుచుండు; నంతఁ గొంతకాలంబున కతనికిం గుమారుండు దయించిన వానికిఁ బ్రద్యోతననామం బిడి పట్టంబుగట్టు; నా భూభుజనకు విశాఖరూపుం డుదయింపంగలం; డాతనికి నందివర్ధనుండు జన్మించు; నీ యేవురు నూటముప్పది యెనిమిది సంవత్సరములు వసుంధరా పరిపాలనంబునం బెంపు వడయుదురు; తదనంతరంబ శిశునాగుం డను పార్థివుం డుదయించు; నా మూర్ధాభిషిక్తునకుఁ గాకవర్ణుండు, నా రాజన్యనకు క్షేమవర్ముఁ డుదయింపంగలం; డా పృథ్వీపతికి క్షేత్రజ్ఞం, డతనికి విధిసారుఁడును, విధిసారున కజాతశత్రుండు, నా భూపాలునకు దర్భకుండును, దర్భకునికి నజయుండు, నతనికి నందివర్ధనుండు, నతనికి మహానందియు ననంగల శైశునాగులు పదుండ్రు నరపాలకు లుద్భవించి షష్ఠ్యత్తరత్రిశతి హయనంబులు గలికాలంబున ధరాతలం బేలుదు; రంతట మహానందికి శూద్రస్త్రీ గర్భంబున నతి బలశాలి యయిన మహాపద్మవతి యను నందనుం డుదయించు; నతనితో క్షత్రియవంశం బడంగిపోఁ గల డా సమయంబున నరపతులు శూద్రప్రాయులై ధర్మవిరహితులై తిరుగుచుండ మహాపద్మనకు సుమాల్యుం డాదిగాఁ గల యెనమండ్రు కుమారు లుదయించెదరు; వారు నూలు సంవత్సరంబులు క్షోణితలం బేలెద; రంతటఁ గార్ముకుండు మొదలుగా రాజనవకంబు నందాఖ్యలం జనియించు; నా నవనందులనొక భూసురోత్తముం డున్మూలనంబు సేయు; నప్పుడు వారు లేమిని మౌర్యులు గొంతకాలం బీ జగతీతలంబు నేలుదు; రత్తటి నా భూదేవుండు చంద్రగుప్తుండనువానిం దన రాజ్యం బందు నభిషిక్తుంగాఁ జేయంగలం; డంత నా చంద్రగుప్తునకు వారిసారుండును, వానికి నశోకవర్ధనుండు, నతనికి సుయశస్సును, వానికి సంయుతుఁ డమ్మహాసేయునకు శాలిశూకుం, డతనికి

సోమశర్మండు, వానికి శతధన్వుండు, నవ్వీరునకు బృహద్రథుండు నుదయించెదరు;
 మౌర్యులతోఁజేరిన యీ పదుగురును సప్తత్రింశదుత్తర శతాబ్దంబులు నిష్కంటకంబుగా
 భూపరిపాలనంబు సేసెద; రా సమయంబున బృహద్రథుని సేనాపతి యగు పుష్యమిత్రుఁడు,
 శుంగాన్వయుఁ డతని వధించి రాజ్యంబు గైకొను; నతనికి నగ్నిమిత్రుండను నరపతి
 బుట్టఁగలవాఁ; డాతనికి సుజ్యేష్ఠుండు, సుజ్యేష్ఠునకు వసుమిత్రుండు, నతనికి భద్రకుండును,
 భద్రకునకుఁ బుళిందుండు, నా శూరునకు ఘోషుండును, వాని కి వజ్రమిత్రుండును, నతనికి
 భాగవతుండును, వానికి దేవభూతియు నుద్భవించెద; రీ శుంగులు పదుండ్రును ద్వాదశోత్తరశత
 హాయనంబు లుర్వీపతు లయ్యెద; రంతమీదఁట శుంగకుల సంజాతుండైన దేవభూతిని
 గణ్యామాత్యుండగు వసుదేవుండనువాఁడు వధియించి, రాజ్యం బేలు; వానికి భూమిత్రుండు,
 నమ్మహానుభావునకు నారాయణుండునుఁ గలిగెదరు; కణ్వవంశజులైన వీరలు
 మున్నూటనలువదేను సంవత్సరంబులు మేదినీతలం బేలుదురు; మఱియును.

టీకా:

అందు = ఆ కాలమునందు; రాజుల = రాజుల; ప్రకారంబున్ = విషయములను; ఎఱింగించెదన్ =
 తెలిపెదను; బృహద్రథున్ = బృహద్రథుని; కున్ = కి; పురంజయుండు = పురంజయుడు; పుట్టున్ =
 పుడతాడు; వాని = అతని; కిన్ = కి; శునకుండు = శునకుడు; అనెడివాడు = అనెడి; మంత్రి =
 అమాత్యునిగా; ఐ = ఉండి; పురంజయునిన్ = పురంజయుని; చంపి = సంహరించి; తాన్ = తానే;
 రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; ఏలుచుండున్ = పాలించుచుండును; అంత = అప్పుడు;
 కొంతకాలంబున్ = కొన్నాళ్ళ; కున్ = కి; కుమారుండు = కొడుకు; ఉదయించిన = పుట్టగా; వాని =
 అతని; కిన్ = కి; ప్రద్యోతన్ = ప్రద్యోతుడు; అనన్ = అనెడి; నామంబు = పేరు; ఇడి = పెట్టి;
 పట్టంబుగట్టున్ = పట్టాభిషేకము చేయును; ఆ = ఆ యొక్క; భూభుజన్ = రాజున; కున్ = కు;
 విశాఖరూపుండు = విశాఖరూపుడు; ఉదయింపంగలండు = పుడతాడు; ఆతని = అతని; కిన్ = కి;
 నందివర్ధనుండు = నందివర్ధనుడు; జన్మించున్ = పుట్టును; ఈ = ఈ; ఏవురున్ = ఐదుగురు;
 నూటముప్పదియెనిమిది = నూటముప్పైయెనిమిది (138); సంవత్సరములు = ఏళ్ళు; వసుంధరా =
 రాజ్యమును; పరిపాలనంబునన్ = పాలించుటలో; పెంపున్ = వృద్ధిని; బడయుదురు = చెందెదరు;
 తదనంతరంబు = పిమ్మట; శిశునాగుండు = శిశినాగుడు; అను = అనెడి; పార్థివుండు = రాజు;
 ఉదయించును = జన్మించును; ఆ = ఆ యొక్క; మూర్ధాభిషిక్తున్ = పట్టపురాజు; కున్ = కి;

కాకవర్ణుండు = కాకవర్ణుడు; ఆ = ఆ యొక్క; రాజన్యున్ = రాజు; కున్ = కి; క్షేమవర్ణుండు =
 క్షేమవర్ణుడు; ఉదయింపగలండు = పుడతాడు; ఆ = ఆ యొక్క; పృథ్వీపతి = రాజు; కిన్ = కి;
 క్షేత్రజ్ఞుండు = క్షేత్రజ్ఞుడు; అతను = అతని; కిన్ = కి; విధిసారుడును = విధిసారుడు; విధిసారున్ =
 విధిసారున; కున్ = కు; అజాతశత్రుండున్ = అజాతశత్రుడు; ఆ = ఆ; భూపాలున్ = రాజు; కున్ = కి;
 దర్భకుండును = దర్భకుడు; దర్భకున్ = దర్భకుని; కిన్ = కి; అజయుండును = అజయుడు; అతను =
 అతని; కిన్ = కి; నందివర్ధనుండున్ = నందివర్ధనుడు; అతను = అతని; కిన్ = కి; మహానందియున్ =
 మహానంది; అనంగల = అనబడెడువారైన; శైశునాగులు = శైశునాగులు; పదుండున్ = పదిమంది;
 నరపాలకులు = రాజులు; ఉద్భవించి = పుట్టి; షష్ఠ్యత్తరత్రిశతి = మూడువందలరవై (360);
 హాయనంబులున్ = సంవత్సరములు; కలికాలంబునన్ = కలికాలమునందు; ధరాతలంబున్ =
 భూమండలమును; ఏలుదురు = పాలించెదరు; అంతట = అప్పుడు; మహానంది = మహానంది; కిన్
 = కి; శూద్ర = శూద్రజాతి; స్త్రీ = యువతి; గర్భంబునన్ = కడుపులో; అతి = మహా; బలశాలి =
 బలవంతుడు; అయిన = ఐన; మహాపద్మవతి = మహాపద్మడు; అను = అనెడి; నందనుండున్ =
 కొడుకు; ఉదయించున్ = పుట్టును; అతని = అతని; తోన్ = తోటి; క్షత్రియవంశంబు =
 క్షత్రియవంశము; అడంగిపోగలదు = నశించిపోవును; ఆ = ఆ యొక్క; సమయంబునన్ =
 కాలమునందు; నరపతులు = రాజులు; శూద్ర = శూద్రులతో; ప్రాయులు = సమానమైనవారు; ఐ =
 అయ్యి; ధర్మ = ధర్మముగానడచుట; విరహితులు = లేనివారు; ఐ = అయ్యి; తిరుగుచుండన్ =
 మెలగుచుండగా; మహాపద్మన్ = మహాపద్మని; కున్ = కి; సుమాల్యుండు = సుమాల్యుడు;
 ఆదిగాగల = మున్నగు; ఎనమండు = ఎనిమిదిమంది; కుమారులు = కొడుకులు; ఉదయించెదరు =
 పుట్టెదరు; వారు = వారు; నూలు = వంద (100); సంవత్సరంబులు = సంవత్సరములు;
 క్షోణితలంబున్ = భూమండలమును; ఏలెదరు = పాలించెదరు; అంతటన్ = పిమ్మట; కార్ముకుండు
 = కార్ముకుడు; మొదలగు = మున్నగు; రాజ = రాజుల; నవకంబున్ = తొమ్మిదిమంది (9); నంద =
 నందులు అని; ఆఖ్యలన్ = పిలవబడువారు; జనియించున్ = పుట్టెదరు; ఆ = ఆ యొక్క; నవ =
 తొమ్మిదిమంది (9); నందులన్ = నందులను; ఒక = ఒకానొక; భూసుర = విప్రు; ఉత్తముండు =
 శ్రేష్ఠుడు; ఉన్మూలనంబు = అంతరింపగా; చేయున్ = చేస్తాడు; అప్పుడు = అప్పుడు; వారు = వాళ్ళు;
 లేమిని = లేకపోవుటచేత; మౌర్యులు = మౌర్యులు {మౌర్యులు - ముర అనునామె వంశము వారు};
 కొంతకాలంబున్ = కొన్నాళ్ళు; ఈ = ఈ; జగతీతలంబున్ = భూమండలమును; ఏలుదురు =
 పాలించెదరు; ఆ = ఆ యొక్క; తటిన్ = సమయమునందు; ఆ = ఆ; భూదేవుండు = బ్రాహ్మణుడు;

చంద్రగుప్తుండు = (మౌర్య)చంద్రగుప్తుడు; అను = అనెడి; వానిన్ = అతనిని; తన = అతని యొక్క;
 రాజ్యంబున్ = రాజ్యమున; అందున్ = కు; అభిషిక్తున్ = పట్టముకట్టబడిన వానిగా; చేయంగలండు
 = చేస్తాడు; అంతన్ = పిమ్మట; ఆ = ఆ యొక్క; చంద్రగుప్తున్ = చంద్రగుప్తుని; కున్ = కి;
 వారిసారుండును = వారిసారుండు; వాని = అతని; కిన్ = కి; అశోకవర్ధనుండున్ = అశోకవర్ధనుడు;
 అతని = వాని; కిన్ = కి; సుయశస్సును = సుయశస్సుడు; వాని = అతని; కిన్ = కి; సంయుతుడు =
 సంయుతుడు; ఆ = ఆ యొక్క; మహనీయున్ = గొప్పవాని; కున్ = కి; శాలిశూకుండున్ =
 శాలిశూకుండు; అతని = వాని; కిన్ = కి; సోమశర్ముండు = సోమశర్మ; వాని = అతని; కిన్ = కి;
 శతధన్వుండు = శతధన్వుడు; ఆ = ఆ; వీరున్ = శూరుని; కున్ = కి; బృహద్రథుండున్ =
 బృహద్రథుడు; ఉదయించెదరు = పుడతారు; మౌర్యులు = మౌర్యులు; తోన్ = తోటి; చేరిన = కలిసి;
 ఈ = ఈ; పదుగురును = పదిమంది; సప్తత్రింశదుత్తరశతాబ్దంబులు = నూటముప్పైయేడేళ్ళు (137);
 నిష్కుంటకంబుగాన్ = తిరుగులేకుండా; భూ = రాజ్యమును; పరిపాలనంబున్ = ఏలుట; చేసెదరు =
 చేస్తారు; ఆ = ఆ యొక్క; సమయంబునన్ = కాలమునందు; బృహద్రథుని = బృహద్రథుని; సేనాపతి
 = సేనానాయకుడు; అగు = ఐన; పుష్యమిత్రుడు = పుష్యమిత్రుడు; శుంగ = శుంగ; అన్వయుండు =
 వంశమువాడు; అతనిన్ = వానిని; వధించి = చంపి; రాజ్యంబున్ = రాజ్యాధికారమును; కైకొనున్ =
 చేపట్టును; అతని = వాని; కిన్ = కి; అగ్నిమిత్రుండు = అగ్నిమిత్రుడు; అను = అనెడి; నరపతి = రాజు;
 పుట్టగలవాడు = పుడతాడు; అతని = వాని; కిన్ = కి; సుజేష్ఠుండున్ = సుజేష్ఠుడు; సుజేష్ఠున్ =
 సుజేష్ఠుని; కున్ = కి; వసుమిత్రుండున్ = వసుమిత్రుడు; అతని = వాని; కిన్ = కి; భద్రకుండును =
 భద్రకుడు; భద్రకున్ = భద్రకుని; కున్ = కి; పుళిందుండు = పుళిందుడు; ఆ = ఆ; శూరున్ = శూరుని;
 కున్ = కి; ఘోషుండునున్ = ఘోషుడు; వాని = అతని; కిన్ = కి; వజ్రమిత్రుండును = వజ్రమిత్రుడు;
 అతని = వాని; కిన్ = కి; భాగవతుండును = భాగవతుడు; వాని = అతని; కిన్ = కి; దేవభూతియున్ =
 దేవభూతి; ఉద్భవించెదరు = పుడతారు; ఈ = ఈ; శుంగులు = శుంగవంశస్థులు; పదుండ్రును =
 పదిమంది; ద్వాదశోత్తరశత = నూటపన్నెండు (112); హయనంబులున్ = సంవత్సరములు;
 ఉర్వీపతులున్ = రాజులుగా; అయ్యెదరు = ఉంటారు; అంతమీదట = ఆ తరువాత; శుంగ = శుంగ;
 కుల = వంశమున; జాతుండు = పుట్టినవాడు; ఐన = అగు; దేవభూతినిన్ = దేవభూతిని;
 కణ్వామాత్యుండు = కణ్వుడు మంత్రిగా కలవాడు; అగు = ఐన; వసుదేవుండు = వసుదేవుడు; అను
 = అనెడి; వాడు = అతను; వధించి = చంపి; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; ఏలున్ = పాలించును;
 వాని = అతని; కిన్ = కి; భూమిత్రుండున్ = భూమిత్రుడు; ఆ = ఆ; మహానుభావున్ = గొప్పవాని; కున్

= కి; నారాయణుండునున్ = నారాయణుడు; కలిగెదరు = పుడతారు; కణ్వ = కణ్వ; వంశజులు = వంశస్థులు; ఐన = అగు; వీరలు = వీరు; మున్నూటనలువదేను = మూడొందలనలభైయైదు (345); సంవత్సరంబులు = సంవత్సరాలు; మేదినీతలంబున్ = రాజ్యమును; ఏలుదురు = పాలిస్తారు; మఱియును = పిమ్మట.

భావము:

వీటిలో ముందుగా రాజుల గురించి చెప్తాను, రాజు బృహద్రథుడికి పురంజయుడు పుడతాడు. అతనికి శునకుడు మంత్రిగా ఉంటాడు. అతడు పురంజయుని సంహరించి తానే గద్దె నెక్కి, రాజ్యం పరిపాలిస్తాడు. అతనికి ప్రద్యోతుడు అని కొడుకు పుడతాడు. అతనికి పట్టాభిషేకం చేసి రాజ్యం అప్పజెప్తాడు. ప్రద్యోతునికి విశాఖరూపుడు, అతనికి నందివర్ధనుడు పుడతారు. ఈ రాజులు అయిదుగురు వృద్ధిచెందుతూ నూటముప్పైయ్యేనిమిది సంవత్సరాలు రాజ్యపాలన చేస్తారు. అటుపిమ్మట శిశునాగుడు అనే రాజు పుడతాడు. అతనికి కాకవర్ణుడు, కాకవర్ణునికి క్షేమవర్ణుడు, క్షేమవర్ణమహారాజుకు క్షేత్రజ్ఞుడు, అతనికి విధిసారుడు, అతనికి అజాతశత్రువు, అతనికి దర్భకుడు, అతనికి అజయుడు, అతనికి నందివర్ధనుడు, అతనికి మహానంది పుడతారు. ఈ పదిమంది రాజులు శైశునాగులు అన్న పేరుతో ప్రసిద్ధులై కలికాలంలో మూడువందలఅరవై ఏళ్ళు అవిచ్ఛిన్నంగా రాజ్యపాలన చేస్తారు.

ఆ తరువాత, మహానందికి శూద్రస్థి కడుపున మహాపద్ముడు పుడతాడు. అతడు మహా బలవంతుడు అవుతాడు. కానీ అతనితో క్షత్రియ వంశం అంతరించి పోతుంది. అప్పుడు రాజులు శూద్రప్రాయులు ధర్మహీనులు అయిపోతారు. పోతారు మహాపద్మునికి సుమాల్యుడు మున్నగు తనయులు ఎనమండుగురు పుడతారు. వారి పాలన వందసంవత్సరాలపాటు సాగుతుంది. అటుపిమ్మట కార్ముకుడు మొదలయిన రాజులు తొమ్మండుగురు పుడతారు. వారిని నవనందులు అని అంటారు. ఆ నవనందులను ఒక విప్రశ్రేష్ఠుడు అంతరింప జేస్తాడు. నందులు లేకపోవడంచేత కొంతకాలం మౌర్యులు పరిపాలన చేస్తారు.

నందులను తొలగించిన ఆ విప్రోత్తముడు చంద్రగుప్తుని అభిషేక్తుని చేసి రాజ్యాన్ని అప్పగిస్తాడు. ఆ చంద్రగుప్తునికి వారిసారుడు పుడతాడు. క్రమంగా వారిసారుని కొడుకు అశోకవర్ధనుడు, అతని తనయుడు సుయశస్సు, వాని సుతుడు సంయుతుడు, అతని పుత్రుడు శాలిశూకుడు, వాని నందనుడు సోమశర్ముడు, వాని తనూభవుడు శతధన్వుడు, వాని కొమరుడు బృహద్రథుడు

వరుసగా రాజులు అవుతారు. మౌర్యునితో కలిసి ఆ పదిమందిరాజులు మొత్తంమీద నూటముప్పయ్యేడు సంవత్సరములు నిరాటంకంగా రాజ్య పాలన చేస్తారు. అప్పుడు, బృహద్రథుని సైన్యాధినేత శుంగవంశపు పుష్యమిత్రుడు అతనిని చంపి రాజ్యాన్ని అపహరిస్తాడు. అతనికి అగ్నిమిత్రుడు పుట్టి రాజు అవుతాడు. అతని తరువాత సుజ్యేష్ఠుడు, వసుమిత్రుడు, భద్రకుడు, పుళిందుడు, ఘోషుడు, వజ్రమిత్రుడు, భాగవతుడు, దేవభూతి వరుసగా వంశపారంపర్యంగా రాజ్యాన్ని గ్రహించి పరిపాలిస్తారు. పైన చెప్పిన పదిమంది శుంగులు నూటపన్నెండు ఏళ్ళు రాచరికం నిలుపుకుంటారు. శుంగవంశం వారిలో చివరివాడు అయిన దేవభూతిని, వసుదేవుడు కణ్వుడు అను తన మంత్రితో కలిసి వధించి తానే రాజ్యాధిపతి అవుతాడు. అతనికి భూమిపుత్రుడు కలుగుతాడు. ఆ మహానుభవుడికి నారాయణుడనే కొడుకు పుడతాడు. కణ్వవంశస్థులు మొత్తం మీద మూడువందలనలభైఅయిదు ఏళ్ళు ప్రభవులై పరిపాలన చేస్తారు.

12-5-క.

చతురత నీ క్షితి నేలియు

మతిమోహము విడువలేక మానవనాథుల్

సతతముఁ దమ కీ కాలం

బ్రతిచంచల మగుట నెఱుగరయ్య మహాత్మా!

టీకా:

చతురతన్ = ఎంతోనేర్పుతో; ఈ = ఈ; క్షితిన్ = భూమండలమును; ఏలియు = పాలించినప్పటికిని;
 మతి = అంతరంగములోని; మోహమును = మోహాన్ని; విడువ = వదల; లేక = లేక; మానవనాథుల్
 = రాజులు; సతతమున్ = ఎప్పటికిని; తమ = వారి; కిన్ = కి; ఈ = ఈ; కాలంబు = కాలము; అతి =
 మిక్కిలి; చంచలంబు = చంచలమైనది; అగుటన్ = ఐయుండుటను; ఎఱుగరు = తెలిసికొనలేరు;
 అయ్య = నాయనా; మహాత్మా = గొప్పవాడా.

భావము:

ఓ మహాత్మా! వీరు ఎంతో నేర్పుతో పరిపాలన కొనసాగిస్తారు. కానీ, తమ అంతరంగాలలో మోహాన్ని వీడలేరు. కాలం మిక్కిలి చంచలమైనది అని తెలుసుకోలేరు.

12-6-క.

నరపతులమహిమ నంతయు

నురగాధిపుఁ డైన నొడువ నోపఁడు; ధాత్రిం

జిరకాల మేలి యిందే

పరువడి నడఁగుదురు వారు భ్రాంతులు నగుచున్.

టీకా:

నరపతుల = ఆ రాజుల; మహిమన్ = గొప్పతనాన్ని; అంతయున్ = సమగ్రముగ; ఉరగాధిపుడు = వెయ్యితలల ఆదిశేషుడు {ఉరగాధిపుడు - ఉరగముల (సర్పముల)కు అధిపతి, ఆదిశేషుడు}; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; నొడువన్ = చెప్పుటకు; ఓపడు = సరిపడడు; ధాత్రిన్ = రాజ్యాన్ని; చిరకాలంబు = చాలాకాలము; ఏలి = పాలించి; ఇందే = ఇక్కడనే; పరు = అతి; వడిన్ = శీఘ్రముగా; అడగుదురు = నశించెదరు; వారు = వాళ్ళు; భ్రాంతులు = భ్రాంతిమగ్నులు; అగుచున్ = ఔతూ.

భావము:

ఆ రాజుల గొప్పతనాన్ని ఆ వెయ్యితలల ఆదిశేషుడైనా సమగ్రంగా చెప్పలేడు. వారు చాలాకాలం భూమిని ఏలుతారు. అయినా భ్రాంతి మగ్నులై ఇక్కడే అణగిపోతారు.

12-7-క.

గజ తురగాదిశ్రీలను

నిజ మని నమ్మంగరాదు; నిత్యమును హరిన్

గజిబిజి లేక తలంచిన

సుజనులకును నతనియందుఁ జొరఁగా వచ్చున్.

టీకా:

గజ = ఏనుగులు; తురగ = గుట్టములు; ఆది = మున్నగు; శ్రీలను = సంపదలను; నిజము = శాశ్వతము; అని = అని; నమ్మంగన్ = నమ్ముట; రాదు = కూడదు; నిత్యమున్ = నిరంతరము; హరిన్ = విష్ణుమూర్తిని; గజిబిజి = గజిబిజి; లేక = లేకుండ; తలంచిన = స్మరించెడి; సుజనుల్ = మంచివారల; కున్ = కు; అతని = అతని; అందున్ = అందే; చొరగవచ్చున్ = చేరుకొనవీలగును.

భావము:

గుట్టములు ఏనుగులు వంటి సంపదలను శాశ్వతమని నమ్మరాదు. ప్రశాంత హృదయంతో నిరంతరం హరిని స్మరించే సజ్జనులు అతని యందే చేరుతారు.

12-8-వ.

మఱియుఁ గణ్వవంశజుండగు సుశర్ముండను రా జదయించిన వాని హింసించి తద్భృత్యుం డంద్ర జాతీయుం డయిన వృషలుం, డధర్మమార్గవర్తి యై, వసుమతీచక్రం బవక్తుండై యేలు నంత వాని యనుజుండు కృష్ణుం డనువాఁడు రాజై నిలుచు; నా మహామూర్తికి శాంతకర్ణుండును, వానికి బౌర్ణమాసుండును, వానికి లంబోదరుండును, వానికి శిబిలకుండు, నతనికి మేఘస్వాతియు, వానికి దండమానుండును, వానికి హలేయుం డగు నరిష్టకర్మయు, వానికి దిలకుండు, నతనికిఁ బురీషసేతుండును, వానికి సునందనుండును, నా రాజశేఖరునకు వృకుండును, వృకునకు జటాపుండును, జటాపునకు శివస్వాతియు, వానికిఁ నరిందముండు, నా భూమీశునకు గోమతియును, వానికిఁ బురీమంతుండును, నతనికి దేవశీర్షుండును, వానికి శివస్కందుండును, నతని కి యజ్ఞశీలుండు, నా భవ్యునకు శ్రుతస్కందుండు, వానికి యజ్ఞశత్రుండు, వానికి విజయుం, డ వ్యజయునికిఁ జంద్రబీజుం డతనికి సులోమధియు నిట్లు పెక్కుం డ్రుదయించి నన్నూటయేఁబదియాఱు హాయనంబులు ధాత్రిం బాలించెద; రంత నాభీరులేడ్వరు, గర్దభులు పదుండు, గంక వంశజులు పదాఱుగురు, మేదినీభరంబు దాల్చి యుండెద; రటమీఁద యవను లెనమండు, బర్హులు పదునల్గురు, దేశాధీశులై యేలెదరు; మఱియుం బదుమువ్వురు గురుండులును, బదునొకండు మౌనులును, వేయుందొమ్మన్నూటతొమ్మిది హాయనంబులు గర్వాంధులయి యేలెద; రటమీఁద నా మౌనవంశజు లగు పదునొకండు త్రిశతయతం బైన

వత్సరంబులు మత్సరంబున నేలెద ; రా సమయంబునఁ, గైలికిలు లను యవనులు భూపతు
 లగుదు; రంత భూతనందుండు నవభంగిరుండు శిశునందుండుఁ దద్భ్రాతయగు
 యశోనందుండుఁ బ్రవీరకుండు వీరలు వీరులై షడుత్తరశత హాయనంబు లేలెద; రంత నా
 రాజులకుఁ బదుమువ్వురు కుమారు లుదయించి యందు నార్గురు బాహ్లికదేశాధిపతు లయ్యెదరు;
 కడమ యేడ్వరును గోసలాధిపతు లయ్యెద; రంత వైఘర్య పతులు నిషధాధిపతులై యుండెదరు;
 పురంజయుండు మగధదేశాధిపతియై పుట్టి, పుళింద యదు మద్రదేశవాసు లగు హీనజాతి
 జనులు బ్రహ్మజ్ఞానహీనులై హరిభక్తి విరహితులై యుండ, వారికి ధర్మోపదేశంబు సేసి,
 నారాయణభక్తి నిత్యంబు నుండునట్లుగాఁ జేసి, బలపరాక్రమవంతు లైన క్షత్రియవంశంబు లడంచి,
 పద్మావతీనగర పరిపాలకుండై యాగంగా ప్రయాగ పర్యంతం బగు భూమినేలఁ గలండు;
 శూద్రప్రాయు లగు రాజులును, వ్రాత్యులును, బాషండులు నగు విప్రులును గలిగి
 సౌరాష్ట్రావంత్యాభీరార్భుద మాళవ దేశాధిపతు లయ్యెదరు, సింధుతీరంబులఁ జంద్రభాగా
 ప్రాంతంబులఁ గాశ్మీరమండలంబున మేధావిహీనులై మ్లేచ్ఛాకారు లగు రాజులు భూభాగం
 బేలుచు, ధర్మసత్యదయాహీనులై, క్రోధమాత్సర్యంబుల, స్త్రీ బాల గో ద్విజాతులఁ వధియింప రోయక,
 పరధన పరస్థిపరు లై, రజస్తమోగుణరతు లై, యల్పజీవు లై, యల్పబలు లై హరి
 చరణారవిందమకరంద రసాస్వాదులు గాక తమలో నన్నోన్య వైరానుబంధులై
 సంగ్రామరంగంబుల హతు లయ్యెద; రా సమయంబునఁ బ్రజలు తచ్చీల వేష భాషాదుల
 ననుసరించి యుండెదరు; కావున.

టీకా:

మఱియున్ = పిమ్మట; కణ్వ = కణ్వల; వంశజుండు = వంశస్థుడు; అగు = ఐన; సుశర్ముండు =
 సుశర్మ; అను = అనెడి; రాజు = రాజు; ఉదయించినన్ = కలుగగా; వానిన్ = అతనిని; హింసించి =
 చంపి; తత్ = అతని; భృత్యుండు = సేవకుడు; అంధ్ర = ఆంధ్ర; జాతీయుండు = జాతివాడు; అయిన =
 అగు; వృషలుండు = శూద్రుడు; అధర్మ = ధర్మవిరుద్ధమైన; మార్గ = మార్గమున; వర్తి =
 సంచరించువాడు; ఐ = అయ్యి; వసుమతీచక్రంబున్ = భూమండలమును; అవక్రండు =
 అవక్రవిక్రమముగలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఏలున్ = పాలించును; అంతన్ = అప్పుడు; వాని = అతని;
 అనుజుండు = సోదరుడు; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; అను = అనెడి; వాడు = అతను; రాజు = రాజు; ఐ =
 అయ్యి; నిలుచున్ = నిలబడును; ఆ = ఆ యొక్క; మహామూర్తి = గొప్పవాని; కిన్ = కి;

శాంతకర్ణుండును = శాంతకర్ణుడు; వాని = అతని; కిన్ = కి; పౌర్ణమాసుండును = పౌర్ణమాసుడు;
 వాని = అతని; కిన్ = కి; లంబోదరుండును = లంబోదరుడు; వాని = అతని; కిన్ = కి; శిబిలకుండున్
 = శిబిలకుండు; అతని = వాని; కిన్ = కి; మేఘస్వాతియున్ = మేఘస్వాతి; వాని = అతని; కిన్ = కి;
 దండమానుండును = దండమానుడు; వాని = అతని; కిన్ = కి; హాలేయుండు = నాగలిపట్టువాడు;
 అగు = ఐన; అరిష్టకర్మయున్ = అరిష్టకర్మ; వాని = అతని; కిన్ = కి; తిలకుండు = తిలకుడు; అతని =
 వాని; కిన్ = కి; పురీషసేతుండును = పురీషసేతుడు; వాని = అతని; కిన్ = కి; సునందనుండునున్ =
 సునందనుడు; ఆ = ఆ యొక్క; రాజ = రాజులలో; శేఖరున్ = శ్రేష్ఠుని; కున్ = కి; వృకుండును =
 వృకుడు; వృకున్ = వృకుని; కున్ = కి; జటాపుండునున్ = జటాపుడు; జటాపున్ = జటాపుని; కున్ =
 కి; శివస్వాతియు = శివస్వాతి; వాని = అతని; కిన్ = కి; అరిందముండున్ = అరిందముడు; ఆ = ఆ;
 భూమీశున్ = రాజున; కున్ = కు; గోమతియునున్ = గోమతి; వాని = అతని; కిన్ = కి;
 పురీమంతుండునున్ = పురీమంతుడు; అతని = వాని; కిన్ = కి; దేవశీర్షుండును = దేవశీర్షుడు; వాని
 = అతని; కిన్ = కి; శివస్కందుండునున్ = శివస్కందుడు; అతని = వాని; కిన్ = కి; యజ్ఞశీలుండున్ =
 యజ్ఞశీలుడు; ఆ = ఆ; భవ్యన్ = యోగ్యుని; కున్ = కి; శ్రుతస్కందుండు = శ్రుతస్కందుడు; వాని =
 అతని; కిన్ = కి; యజ్ఞశత్రుండున్ = యజ్ఞశత్రుడు; వాని = వాని; కిన్ = కి; విజయుండున్ =
 విజయుడు; ఆ = ఆ; విజయున్ = విజయుని; కిన్ = కి; చంద్రబీజుండున్ = చంద్రబీజుడు; అతని =
 వాని; కిన్ = కి; సులోమధియున్ = సులోమధి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పెక్కండు = అనేకమంది;
 ఉదయించి = కలిగి; నన్నూటయేబదియాలు = నాలుగువందల ఏబైయ్యారు (456);
 హాయనంబులున్ = సంవత్సరాలు; ధాత్రిన్ = భూమండలమును; పాలించెదరు = ఏలెదరు; అంతన్
 = పిమ్మట; ఆభీరులు = ఆభీరవంశస్థులు; ఏడ్వరున్ = ఏడుగురు (7); గర్దభులు = గర్దభవంశస్థులు;
 పదుండును = పదిమంది (10); కంక = కంక; వంశజులు = వంశస్థులు; పదానుగురు =
 పదహారుమంది (16); మేదినీభారంబున్ = రాజ్యాధికారమును; తాల్చి = ధరించి; ఉండెదరు =
 ఉంటారు; అటమీద = పిమ్మట; యవనులు = యవనులు; ఎనమండు = ఎనిమిదిమంది (8);
 బర్బరులున్ = బర్బరులు; పదునల్గురు = పద్నాలుగుమంది (14); దేశాధీశులు = ప్రభువులు; ఐ =
 అయ్యి; ఏలెదరు = పరిపాలించెదరు; మఱియున్ = తరువాత; పదుమువ్వురు = పదమూడుమంది
 (13); గురుండులునున్ = గురుడులు; పదునొకండు = పదకొండుమంది (11); మౌనులునున్ =
 మౌనులు; వేయుందొమ్మన్నూటతొమ్మిది = పందొమ్మిదొందలతొమ్మిది (1909); హాయనంబులున్ =
 సంవత్సరాలు; గర్వ = గర్వముతో; అంధులు = కన్నామిన్నాకాననివారు; అయి = అయ్యి; ఏలెదరు

= పాలిస్తారు; అటమీద = పిమ్మట; ఆ = ఆ; మౌన = మౌన; వంశజులు = వంశమువారు; అగు = ఐన;
 పదునొకండు = పదకొండుమంది (11); త్రిశతియుతంబు = మూడుందలుపాటి; ఐన = అయిన;
 వత్సరంబులు = సంవత్సరాలు; మత్సరంబునన్ = క్రోధబుద్ధితో; ఏలెదరు = పాలిస్తారు; ఆ = ఆ;
 సమయంబునన్ = కాలమునకు; కైలకీలులు = కైలకీలులు; అను = అనెడి; యవనులు = యవనులు
 (అరబ్బీలు); భూపతులు = ప్రభువులు; అగుదురు = జెతారు; అంతన్ = పిమ్మట; భూతనందుండు =
 భూతనందుడు; నవభంగిరుండు = నవభంగిరిడు; శిశునందుండు = శిశునందుడు; తత్ = అతని;
 భ్రాత = తమ్ముడు; అగు = ఐన; యశోనందుండు = యశోనందుడు; ప్రవీరకుండు = ప్రవీరకుడు;
 వీరలు = అనువీరు; వీరులు = శూరులు; ఐ = అయ్యి; షడుత్తరశత = నూటారు(106);
 హయనంబులున్ = సంవత్సరాలు; ఏలెదరు = పాలించెదరు; అంతన్ = ఆ తరువాత; ఆ = ఆ;
 రాజల్ = రాజుల; కున్ = కు; పదుమువ్వురు = పదమూడుమంది (13); కుమారులు = కొడుకులు;
 ఉదయించి = పుట్టి; అందున్ = వారిలో; ఆర్గురు = ఆరుమంది (6); బాహ్లిక = బాహ్లిక; దేశా =
 దేశములకు; అధిపతులు = ప్రభులు; అయ్యెదరు = జెతారు; కడమ = మిగిలిన; ఏడ్వరును =
 ఏడుమంది (7); కోసలా = కోసలదేశమునకు; అధిపతులు = ప్రభువులు; అయ్యెదరు = జెతారు;
 అంతన్ = పిమ్మట; వైడూర్యపతులు = వైడూర్యపతులు; నిషధా = నిషధదేశానికి; అధిపతులు =
 ప్రభువులు; ఐ = అయ్యి; ఉండెదరు = ఉంటారు; పురంజయుండు = పురంజయుడు; మగధ =
 మగధ దేశానికి; దేశాధిపతి = ప్రభువు; ఐ = అయ్యి; పుట్టి = జనించి; పుళింద = పుళింద; యదు =
 యదు; మద్ర = మద్ర; దేశవాసులు = ప్రజలు; అగు = ఐన; హీనజాతి = తక్కువకులపు; జనులు =
 ప్రజలు; బ్రహ్మజ్ఞాన = ఆత్మజ్ఞానము; హీనులు = లేనివారు; ఐ = అయ్యి; హరిభక్తి = విష్ణుభక్తి;
 రహితులు = లేనివారు; ఐ = అయ్యి; ఉండన్ = ఉండగా; వారి = వారల; కిన్ = కు; ధర్మోపదేశంబు =
 ధర్మాన్ని ఉంపదేశించుట; చేసి = చేసి; నారాయణభక్తి = విష్ణుభక్తి; నిత్యంబున్ = నిత్యమై; ఉండునట్లు
 = ఉండేలాగ; చేసి = చేసి; బల = అధికసైన్యాలు; పరాక్రమవంతులు = శౌర్యములు కలవారు; ఐన =
 అగు; క్షత్రియ = రాజుల; వంశంబుల్ = వంశాలని; అడంచి = అణచివేసి; పద్మావతీ = పద్మావతీ
 అనెడి; నగర = పట్టణంనుండి; పరిపాలకుండు = రాజ్యమునేలువాడు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; గంగా =
 గంగానది; ప్రయాగ = ప్రయాగ పట్టణము; పర్యంతంబు = వరకుగలది; అగు = ఐన; భూమిన్ =
 భూభాగమును; ఏలంగలండు = పాలిస్తాడు; శూద్ర = శూద్రులు, నీచజాతివారు; ప్రాయులు =
 వంటివారు; అగు = ఐన; రాజులును = ప్రభువులు; వ్రాత్యులునున్ = సంస్కారరహితులు {వ్రాత్యుడు
 - ఉపనయనాది సంస్కారములు లేని ద్విజుడు, సంస్కారరహితుడు}; పాషండులును = నాస్తికులు,

వేదబాహ్యులు; అగు = ఐన; విప్రులును = బ్రాహ్మణులు; కలిగి = ఐ ఉండి; సౌరాష్ట్ర = సౌరాష్ట్రము;
 అవంతి = అవంతి; ఆభీర = ఆభీరము; అర్బుద = అర్బుదము; మాళవ = మాళవము; దేశ =
 దేశములకు; అధిపతులు = ప్రభువులు; అయ్యేదరు = ఔతారు; సింధు = సింధునదీ; తీరంబులన్ =
 పరివాహకప్రదేశాలలో; చంద్రభాగ = చంద్రభాగానది; ప్రాంతంబులన్ = పరిసరప్రాంతములలో;
 కాశ్మీర = కాశ్మీరు; మండలంబునన్ = దేశమునందు; మేధావిహీనులు = తెలివితక్కువవారు; ఐ =
 అయిన; మ్లేచ్ఛాకారులు = అనాచారరూపులు; అగు = ఐనట్టి; రాజులు = ప్రభువులు; భూభాగంబుల్
 = రాజ్యములను; ఏలుచు = పాలిస్తూ; ధర్మ = ధర్మపాలన; సత్య = సత్యశోధన; దయ = కరుణా;
 హీనులు = లేనివారు; ఐ = అయ్యి; క్రోధ = క్రౌర్యము; మాత్సర్యంబుల = మచ్చరములతో; స్త్రీ =
 ఆడవారిని; బాల = పిల్లలను; గో = గోవులను; ద్విజాతులన్ = విప్రులను; వధియింపన్ = చంపుటకు;
 రోయక = వెనుదీయక; పరధన = తనదికానిసంపదలందు; పరస్త్రి = తనదికానిస్త్రీలందు; పరులు =
 ఆసక్తికలవారు; ఐ = అయ్యి; రజన్ = రజోగుణము; తమోగుణ = తమోగుణములందు; రతులు =
 తగిలివర్తించువారు; ఐ = అయ్యి; అల్ప = నీచ; జీవులు = ప్రాణులు; ఐ = అయ్యి; అల్ప = చిన్న;
 బలులు = బలములుగలవారు; ఐ = అయ్యి; హరి = విష్ణుమూర్తి; చరణ = పాదములనెడి; అరవింద
 = పద్మముల; మకరందరస = తేనెలను; ఆస్వాదులు = అనుభవించువారు; కాక = కాకుండపోయి;
 తమ = వారి; లోన్ = లో; అన్యోన్య = ఒకరిపైనొకరు; వైరానుబంధులు = పగలుపెంచుకొన్నవారు; ఐ =
 అయ్యి; సంగ్రామ = యుద్ధ; రంగంబులన్ = భూములలో; హతులు = ప్రాణాలుకోల్పోయినవారు;
 అయ్యేదరు = ఔతారు; ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = కాలమునందు; ప్రజలు = లోకులు; తత్ = అట్టి;
 శీల = వర్తనలు; వేషభాష = వేషభాషలు; ఆదులన్ = మున్నగువానిని; అనుసరించి = ప్రకారమే;
 ఉండెదరు = ఉంటారు; కావున = కనుక.

భావము:

అటుపిమ్మట, కణ్వవంశంలో సుశర్ముడనే రాజు పుడతాడు. కాని, అతని భృత్యుడు, ఆంధ్ర
 జాతీయుడు అయిన వృషలుడు అధర్మమార్గంలో అతనిని వధిస్తాడు. రాజ్యాన్ని చేపట్టి
 అవక్రవిక్రమంతో పరిపాలిస్తాడు. అతని పిమ్మట, అతని తమ్ముడు కృష్ణుడు రాజవుతాడు. తరువాత
 శాంతకర్ణుడు, పౌర్ణమాసుడు, లంబోదరుడు, శిబిలకుడు, మేఘస్వాతి, దండమానుడు, నాగలి
 పట్టేవాడైన అరిష్టకర్మ, తిలకుడు, పురీషసేతుడు, సునందనుడు, వృకుడు, జటాపుడు, శివస్వాతి,
 అరిందముడు, గోమతి, పురీమంతుడు, దేవశీర్షుడు, శివస్కంధుడు, యజ్ఞశీలుడు, శ్రుతస్కంధుడు,

యజ్ఞశత్రుడు, విజయుడు, చంద్రబీజుడు, సులోమధి అనే రాజులు వంశపారంపర్యంగా వచ్చిన రాజ్యాన్ని క్రమంగా అనుభవిస్తారు. వారందరు కలిసి పరిపాలించే కాలం నాలుగువందలయేభైతరు సంవత్సరములు.

ఆ తరువాత నాభీరవంశం వారు ఏడుగురు, గర్దభవంశం వారు పదిమంది, కంకవంశం వారు పదహారుమంది రాజ్యభారాన్ని ధరించి పరిపాలిస్తారు. అటు పిమ్మట ఎనిమిదిమంది యవనులు, పదునాలుగురు బర్బరులు ప్రభువులు అవుతారు. అటు తరువాత గురుండులు పదముగ్గురు, మౌనులు పదకొండుమంది ప్రభులు అవుతారు. గురుండులు గర్వంతో కన్నామిన్నూ కానకుండా పంతొమ్మిదివందలతొమ్మిది ఏళ్ళు పరిపాలన సాగిస్తారు. అటు పిమ్మట మౌనవంశంలో పుట్టిన పదకొండుమంది మూడువందల సంవత్సరాలపాటు క్రోధబుద్ధితో పరిపాలన సాగిస్తారు. అదే సమయంలో కైలికిలులు అనే యవనులు భూపాలన చేస్తారు. ఆ తరువాత భూతనందుడు, నవభంగిరుడు, శిశునందుడు, అతని తమ్ముడు యశోనందుడు, ప్రవీరకుడు అనేవారు వీరులై నూటారు ఏళ్ళు పాలకులు అవుతారు. ఆ రాజుకు పదముగ్గురు కొడుకులు పుడతారు. వారిలో ఆరుగురు బాహ్లిక దేశానికి అధిపతులు అవుతారు. మిగిలిన ఏడుగురు కోసల దేశానికి అధిపతులు అవుతారు.

అప్పుడు వైడూర్యపతులు నిషధదేశానికి ఏలికలు అవుతారు. పురంజయుడు మగధదేశ ప్రభువుగా ప్రభవిస్తాడు. పుళిందులూ, యదువంశస్థులూ మద్రదేశీయులూ అయిన హీనజాతి జనులు బ్రహ్మజ్ఞాన హీనులూ హరిభక్తి విహీనులు కాగా వారికి ధర్మాన్ని ఉపదేశించి నారాయణుని పట్ల భక్తి తాత్పర్యాలు కలిగిస్తాడు. శక్తిశౌర్యసమన్వితులైన క్షత్రియుల వంశాలను తొక్కిపెట్టి పద్మావతీనగరం రాజధానిగా చేసుకుని గంగనుంచి ప్రయాగవరకూ ఉన్న భూమిని పరిపాలిస్తాడు.

శూద్రప్రాయులైన రాజులు, సంస్కారరహితులు, నాస్తికులు అయిన బ్రాహ్మణులు, సౌరాష్ట్రము, అవంతి, ఆభీరము, అర్బుదము, మాళవము అనే దేశాలకు ప్రభులు అవుతారు. సిందుతీరంలోను, చంద్రభాగ పరిసరాలలోను, కాశ్మీరదేశంలోను, మ్లేచ్ఛ రాజులు పరిపాలన చేస్తారు. వారికి తెలివితేటలు ఉండవు. ధర్మము, సత్యము, దయ ఉండవు. పెచ్చరిల్లిన క్రోధ మాత్సర్యాలతో స్త్రీలనూ బాలకులనూ గోవులనూ బ్రాహ్మణులనూ వధించడానికి సైతం వెనుతీయరు. పరధనాశక్తి, పరవనితాశక్తి కలిగి రజోగుణంలోనూ తమోగుణంలోనూ మునిగి అల్పాయువులు, అల్పబులులు అవుతారు. శ్రీవిష్ణు పాదపద్మ మకరందంలోని రుచి వారికి తెలియదు. ఒకరి పట్ల ఒకరు వైరాలు

పెంచుకుని యుద్ధాలకు సిద్ధపడి ప్రాణాలు కోల్పోతారు. ఆ కాలంలోని ప్రజలు కూడ వారి వేషభాషలను శీలవృత్తులను అనుకరిస్తారు.

ద్వాదశ స్కంధము : కల్యవతారంబు

12-9-క.

దినదినమును ధర్మంబులు,
ననయము ధర నడఁగిపోవు నాశ్చర్యముగా
విను వర్ణ చతుష్కములో;
నెనయఁగ ధనవంతుఁ డైన నేలు ధరిత్రిన్.

టీకా:

దినదినము = రోజురోజుకీ; ధర్మంబులు = ధర్మానుసరణలు; అనయమున్ = అంతకంతకు; ధరన్ = భూమండలమునందు; అడగిపోవున్ = అణిగిపోతాయి; ఆశ్చర్యముగా = ఆశ్చర్యకరముగా; విను = వినుము; వర్ణచతుష్కము = నాలుగుజాతులవారి (వర్ణచతుష్కము - 1బ్రాహ్మణ 2క్షత్రియ 3వైశ్య 4శూద్ర వర్ణములు, నాలుగు జాతులు); లోన్ = అందు; ఎనయంగా = ఎంచిచూసిన; ధనవంతుడు = ధనికుడు; ఐనన్ = అయినచో; ఏలున్ = పరిపాలించును; ధరిత్రిన్ = రాజ్యామును.

భావము:

దానితో లోకంలో రోజురోజుకూ ధర్మం తగ్గిపోతుంది. నాలుగు కులాలలోనూ ధనవంతుడు అయినవాడే పాలకుడు అవుతాడు.

12-10-క.

బలవంతుఁ డైన వాడే
కులహీనుం డైన దొడ్డగుణవంతుఁ డగుం
గలిమియుఁ బలిమియుఁ గలిగిన
నిలలోపల రాజ తండె; యే మన వచ్చున్.

టీకా:

బలవంతుడు = బలములుగలవాడు; ఐనన్ = అయితే; వాడే = అతడే; కులహీనుండు = కులంలేనివాడు; ఐనన్ = అయినప్పటికీ; దొడ్డ = గొప్ప; గుణవంతుడున్ = గుణాలున్నవానిగ; అగున్ = పరిగణిస్తారు; కలిమియున్ = సంపద; బలిమియున్ = శక్తి; కలిగినన్ = ఉన్నట్లయితే; ఇల = ప్రపంచము; లోపలన్ = లో; రాజు = రాజ్యాధికారముకలవాడు; అతండే = అతడే; ఏమనవచ్చున్ = ఏమనగలము.

భావము:

బలవంతుడిని కులం లేకపోయినా గొప్ప గుణవంతుడుగా పరిగణిస్తారు. కలిమి బలిమీ రెండూ కనుక ఉంటే ఇంక చెప్పటానికేముంది లోకంలో అతడే రాజు.

12-11-వ.

అట్లుగాన జనంబులు లోభులై, జారత్వ చోరత్వాదులచేత ద్రవ్యహీనులై వన్యశాక మూల ఫలంబులు భుజించుచు, వన గిరి దుర్గంబులం గృశీభూతులై దుర్భిక్ష, శీత, వాతాతప, క్షుధా, తాపంబులచేత భయంపడి, ధనహీనులై యల్పాయుష్కులు, నల్పతరశరీరులునై యుండ రాజులు చోరులై సంచరించుచు, నధర్మప్రవర్తనులై వర్ణాశ్రమ ధర్మంబులు విడనాడి, శూద్రప్రాయులై యుండెద; రంత నోషధు లల్పఫలదంబులు, మేఘంబులు జలశూన్యంబులు, సస్యంబులు నిస్సారంబులు నగు; నిట్లు ధర్మమార్గంబు దక్కి యున్నయెడ ముకుందుండు దుష్టనిగ్రహ శిష్టపరిపాలనంబుల కొఱకు శంబల గ్రామంబున విష్ణుయశుం డను విప్రునకుఁ గల్యణవతారుండై దేవతా బృందంబులు నిరీక్షింప, దేవదత్త ఘోటకారూఢుండై దుష్టమేచ్ఛజనంబులం దన మండలార్గంబున ఖండిభూతులం జేయు; నప్పుడు ధాత్రీమండలంబు విగతక్రూరజన మండలంబై తేజరిల్లు; నంత నరులు విష్ణుధ్యాన వందన పూజాది విధానాసక్తులై నారాయణపరాయణు లయి వర్తిలైద; రిట్లు కల్యణవతారంబున నిఖిల జనులు ధన్యు లయ్యెద; రంతటఁ గృతయుగ ధర్మంబులు నడచుచుచుండు; జంద్ర భాస్కర శుక్ర గురువులేక రాశి గతులయినం, గృతయుగం బయి తోఁచు; రాజేంద్రా! గత వర్తమాన భావికాలంబులు; భవజ్ఞన్మంబు మొదలు నందాభిషేక పర్యంతంబుఁ

పంచదశాధికశతోత్తర సహస్ర హాయనంబులయి యుండు; నంతట నారాయణుం డఖిల దుష్ట రాజద్వంసంబు గావించి ధర్మంబు నిలిపి వైకుంఠనిలయం డగు; "నని చెప్పిన.

టీకా:

అట్లు = అలా; కాన్ = అగుటచేత; జనంబులు = ప్రజలు; లోభులు = దురాశాపరులు; ఐ = అయ్యి;
జారత్వ = వ్యభిచారము; చోరత్వ = దొంగతనము; ఆదుల = మోదలగువాని; చేత = ద్వారా;
ద్రవ్యహీనులు = దరిద్రులు; ఐ = అయ్యి; వన్య = అడవి; శాక = కాయలు; మూల = దుంపలు;
ఫలంబులు = పండ్లు; భుజించుచు = తింటూ; వన = అడవుల; గిరి = కొండల; దుర్గంబులన్ =
దుర్గమప్రదేశములలో; కృశీభూతులు = చిక్కినవారు; ఐ = అయ్యి; దుర్భిక్ష = కరువుకాటకాలకు; శీత =
చలికి; వాతా = గాలికి; ఆతప = ఎండకు; క్షుదాతాపంబుల = ఆకలిదప్పుల; చేత = కు; భయంపడి =
భయపడిపోయి; ధనహీనులు = బీదవారు; ఐ = అయ్యి; అల్పా = తక్కువ; ఆయుష్కులు =
ఆయుష్షుగలవారు; అల్పతర = మిక్కిలిచిన్న {అల్పము - అల్పతరము - అల్పతమము}; శరీరులు =
దేహధారుడ్యముగలవారు; ఐ = అయ్యి; ఉండన్ = ఉండగా; రాజులు = పాలకులు; చోరులు =
దొంగలు; ఐ = అయ్యి; సంచరించుచున్ = తిరుగుతూ; అధర్మ = ధర్మహీనమైన; ప్రవర్తనలు =
నడచువారు; ఐ = అయ్యి; వర్ణ = చాతుర్వర్ణముల {చాతుర్వర్ణములు - 1బ్రాహ్మణ 2క్షత్రియ 3వైశ్య
4శూద్ర వర్ణములు}; ఆశ్రమ = చతురాశ్రమముల {చతురాశ్రమములు - 1బ్రహ్మచర్య 2గృహస్థ
3వానప్రస్థ 4సన్యాస ఆశ్రమములు}; ధర్మంబులన్ = ధర్మములను; విడనాడు = వదలిపెట్టి; శూద్ర =
శూద్రులతో; ప్రాయులు = సమానమైనవారు; ఐ = అయ్యి; ఉండెదరు = ఉంటారు; అంతన్ = ఇంక;
ఓషధుల్ = మొక్కలు {ఓషధులు - ఫలించుటతోడనే మరణించునవి, అరటి మున్నగుమొక్కలు};
అల్ప = చిక్కిన; ఫలదంబులు = ఫలవంతములగును; మేఘంబులన్ = మేఘములు;
జలశూన్యంబులు = వట్టిపోయినవగును; సస్యంబులు = పంటలు; నిస్సారంబులు = పసలేనివి;
అగున్ = అగును; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ధర్మమార్గంబున్ = ధర్మమును; తక్కి = తగ్గి; ఉన్న = ఉన్నట్టి;
ఎడన్ = సమయమునందు; ముకుందుడు = విష్ణుమూర్తి {ముకుందుడు - మోక్షమునిచ్చువాడు,
విష్ణువు}; దుష్టనిగ్రహ = దుష్టశిక్షణ; శిష్టపరిపాలనంబుల = శిష్టరక్షణల; కొఱకున్ = కోసము; శంబల
= శంబల అనెడి, తీరప్రాంత; గ్రామంబునన్ = ఊరిలో; విష్ణుయశుండు = విష్ణుయశుడు; అను =
అనెడి; విప్రున్ = బ్రాహ్మణున; కున్ = కు; కల్యవతారుండు = కల్యవతారము ధరించిన వాడు; ఐ =
అయ్యి; దేవతా = దేవతల; బృందంబులన్ = సమూహములును; నిరీక్షింపన్ = చూస్తుండగా;

దేవదత్త = దేవతలచేనివ్వబడిన; ఘోటక = గుట్టమును; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్య; దుష్ట = దుష్టులైన; మ్లేచ్ఛ = పాపరతులైన; జనంబులన్ = వారిని; తన = అతని యొక్క; మండలార్గంబునన్ = కత్తితో; ఖండీభూతులన్ = నరకబడినవారిగా; చేయున్ = చేస్తాడు; అప్పుడు = ఆ సమయమునందు; ధాత్రీమండలంబున్ = భూమండలము; విగత = తొలగిన; క్రూర = దుష్ట; జన = ప్రజలుకలిగిన; మండలంబు = దేశము; ఐ = అయ్య; తేజరిల్లున్ = విలసిల్లును; అంతన్ = అప్పుడు; నరులు = మానవులు; విష్ణు = విష్ణుమూర్తిని; ధ్యాన = ధ్యానించుట; వందన = నమస్కరించుట; పూజన్ = పూజించుట; ఆది = మున్నగు; విధాన = విషయములందు; ఆసక్తులు = ఆసక్తులుకలవారు; ఐ = అయ్య; నారాయణ = విష్ణువు ఎడల; పరాయణులు = భక్తిగలవారు; అయి = ఐ; వర్ధిల్లెదరు = వృద్ధిపొందుతారు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; కల్యణవతారంబునన్ = కల్యణవతారమువలన; నిఖిల = సమస్తమైన; జనులున్ = వారు; ధన్యులు = కృతార్థులు; అయ్యెదరు = ఔతారు; అంతటన్ = అటుపిమ్మట; కృతయుగ = కృతయుగపు; ధర్మంబున్ = ధర్మములు; అయి = కలిగి; నడచుచుండున్ = మెలగును; చంద్ర = చంద్రుడు; భాస్కర = సూర్యుడు; శుక్ర = శుక్రుడు; గురువులున్ = గురుగ్రహంబులు; ఏక = ఒకే; రాశిన్ = రాశిలో; గతులు = తిరుగువారు; అయినన్ = అయినచో; కృతయుగంబు = కృతయుగము; అయి = ప్రవేశించినట్లు; తోచున్ = తెలియును; రాజేంద్రా = మహారాజా; గత = భూత; వర్తమాన = వర్తమాన; భావి = భవిష్యత్తు; కాలంబులున్ = కాలములు; భవత్ = నీ; జన్మంబున్ = పుట్టుక; మొదలు = నుండి; నంద = నందరాజు; అభిషేక = రాజ్యాభిషేకము; పర్యంతంబు = వరకు; పంచదశాధికశతోత్తరసహస్ర = వెయ్యినూటయేభై; హయనంబులు = సంవత్సరములు; అయి = జరిగి; ఉండున్ = ఉంటాయి; అంతట = ఆ పిమ్మట; నారాయణుండు = విష్ణుమూర్తి; అఖిల = సమస్తమైన; దుష్ట = దుర్మార్గులు; రాజ = రాజులను; ధ్వంశంబు = నాశనము; కావించి = చేసి; ధర్మంబున్ = ధర్మమును; నిలిపి = నిలబెట్టి; వైకుంఠనిలయుండు = వైకుంఠవాసుడుగా; అగును = ఔతాడు; అని = అని; చెప్పినన్ = చెప్పగా.

భావము:

అలా కావడంతో ఆ కాలంలోని ప్రజలు దురాశ, వ్యభిచారము, దొంగతనము మున్నగు దుర్గుణాలకు లొంగి, ధనహీనులు అవుతారు. అడవులందు కూరలు, దుంపల, పళ్ళు తింటూ; కొండగుహలలో మెసలుతూ, కృశించి, కరువు కాటకాలకు, చలికి, గాలికి ఎండకు ఆకలికి భయపడిపోతారు. వారి ఆయుర్ధాయం తరిగిపోతుంది. వారి శరీరాలు కూడ చిక్కి చిక్కి

చిన్నవైపోతాయి. ఇంక రాజులు తామే దొంగలై తిరుగుతారు. అధర్మంగా సంచరిస్తూ, వర్ణాశ్రమ ధర్మాలను విడచిపెట్టి, శూద్ర సమానులై తిరుగుతారు.

ఆ కాలంలో, ఓషధులు ఫలించడం కూడ తగ్గిపోతుంది. మబ్బులు వట్టిపోయి వర్షాలు కురవవు. పండిన పంటలలో పస ఉండదు. ఈ మాదిరిగా లోకం ధర్మమార్గాన్ని తప్పి ఉన్నప్పుడు విష్ణుమూర్తి దుష్టశిక్షణకోసం శంబల గ్రామంలో విష్ణు యశుడనే విప్రుడికి కొడుకు అయి విష్ణుమూర్తి కల్గి పేర అవతారిస్తాడు. దేవతలు అందరూ చూస్తుండగా దేవదత్తం అనే అశ్వాన్ని అధిరోహించి కల్గి భగవానుడు దుష్టులు అయిన మ్లేచ్ఛులను తన కత్తితో తుత్తునియలు చేస్తాడు. అప్పుడు భూమండలం దుష్టజన రహితం కావడంతో, ప్రకాశిస్తుంది. ప్రజలలో విష్ణుభక్తి కుదురుకుంటుంది ధ్యానవందనార్చనాదు లందు ఆసక్తి కలిగి ప్రజలు నారాయణ భక్తిపరాయణులై మెలగుతారు. అలా కల్యాణతారుని వలన సకల జనులు ధన్యులు అవుతారు. సర్వత్రా కృతయుగ ధర్మమే నడుస్తూ ఉంటుంది. చంద్రుడు, సూర్యుడు, శుక్రుడు, బృహస్పతి ఒకే రాశిలో ప్రవేశించి నప్పుడు కృతయుగం ఆరంభం అవుతుంది. ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! నీవు పుట్టింది మొదలుకొని నందాభిషేకంవరకూ జరిగిన జరుగుతున్న జరుగబోవు కాలం వెయ్యినూటపదిహేను సంవత్సరములు. మిగిలిన కాలాన్ని నువ్వే గణించవచ్చు. ఆ తరువాత నారాయణుడు దుష్టరాజులను అందరినీ సంహరించి, ధర్మాన్ని నిలబెట్టి, మళ్ళా వైకుంఠానికి వెళ్ళిపోతాడు." అని శుకమహాముని చెప్పాడు...

12-12-క.

"మునినాథ! యే విధంబున

ఘనతరముగఁ జంద్ర సూర్య గ్రహముల జాడల్

సనుఁ? గాలవర్తనక్రమ

మొనరఁగ నెఱిఁగింపవయ్య ముదము దలిర్పన్."

టీకా:

ముని = మునులలో; నాథ = శ్రేష్ఠుడా; ఏ = ఏ; విధంబునన్ = లాగు; ఘనతరము = మిక్కిలిగొప్పగా
{ఘనము - ఘనతరము - ఘనతమము}; చంద్ర = చంద్రగ్రహము; సూర్యగ్రహముల =

సూర్యగ్రహముల; జాడన్ = సంచరించుమార్గాలు; చనున్ = ఉంటాయు; కాల = కాలము యొక్క;
వర్తన = నడచెడి; క్రమమున్ = పద్ధతి; ఒనరగన్ = చక్కగా; ఎఱిగింపవు = తెలుపుము; అయ్య =
తండ్రి; ముదము = సంతోషము; తలిర్పన్ = కలుగునట్లుగా.

భావము:

అప్పుడు పరీక్షిత్తు "మునివరా! చంద్రగ్రహం సూర్యగ్రహం సంచరించే మార్గాలు ఏవి? కాలవర్తన
క్రమం ఏమిటి? నాకు చెప్తే సంతోషిస్తాను. నాకు చెప్తావా?" అని అడిగాడు

12-13-వ.

అనిన నట్లగాక, యని చెప్పఁ దొడంగె; "వినుము; సప్తర్షి మండలాంతర్గతంబు లయిన పూర్వ
ఋక్షద్వయి సమమధ్యంబు నందు నిశాసమయంబున నొక్క నక్షత్రంబు గానిపించిన కాలంబు
మనుష్య మానంబున శతవత్సరపరిమితంబయ్యె నే నా సమయంబున జనార్దనుండు
నిజపదంబునఁ బొదలె; నా వేళనె ధాత్రీమండలంబు కలి సమాక్రాంతం బయ్యెఁ; గృష్ణం
డెంతకాలంబు భూమి యందుఁ బ్రవర్తించె, నంత కాలంబునుగలి సమాక్రాంతంబు గాదు;
మఘానక్షత్రం బందు సప్తర్షులు నే ఘన్రంబునఁ జరియింతు రా ఘన్రంబునఁ గలి ప్రవేశించి
వేయునిన్నూఱు వర్షంబు లయి యుండు; నా ఋషిసంఘంబు పూర్వాషాడ కరిగినం గలి
ప్రవృద్ధంబు నొందు; నే దివసంబున హరి పరమపదప్రాప్తుం డయ్యె; నా దివసంబు నంద కలి
ప్రవేశించి దివ్యాబ్జసహస్రంబు సనిన యనంతరంబు నాలవ పాదంబునఁ గృతయుగ ధర్మంబు
ప్రాప్తం బగు.

టీకా:

అనినన్ = అని అడుగగా; అట్లకాక = సరే; అని = అని; చెప్పన్ = చెప్పుట; తొడంగె =
మొదలుపెట్టెను; వినుము = వినుము; సప్తర్షిమండల = సప్తర్షిమండలము; అంతర్గతంబులు =
లోపలనుండునవి; ఐన = అయిన; పూర్వ = తూర్పు; ఋక్ష = నక్షత్రముల; ద్వయి = జంటకు; సమ =
సమంగా; మధ్యంబునన్ = మధ్యప్రదేశము; అందున్ = లో; నిశా = రాత్రి; సమయంబునన్ =
సమయమునందు; ఒక్క = ఒకానొక; నక్షత్రంబు = నక్షత్రము; కానిపించినన్ = కనబడినప్పటినుండి;
కాలంబు = కాలము; మానుష్య = మానవ; మానంబునన్ = గణనప్రకారము; శత = వంద (100);

వత్సర = సంవత్సరములు; పరిమితంబు = పాటి; అయ్యన్ = జరిగినట్లు; అయిన = ఐతే; ఆ = ఆ;
 సమయంబునన్ = సమయానికి; జనార్థనుండు = కృష్ణుడు; నిజపదంబున్ = స్వస్థానమునకు;
 పొదలెన్ = వెళ్ళిపోయెను; ఆ = ఆ; వేళనె = సమయమునందే; ధాత్రీ = భూ; మండలంబు =
 తలముపైన; కలి = కలి; సమాక్రాంతంబు = ప్రవేశించుట; అయ్యెన్ = జరిగినది; కృష్ణుండు =
 శ్రీకృష్ణుడు; ఎంతకాలంబు = ఎన్నిరోజులు; భూమి = నేల; అందున్ = మీద; ప్రవర్తించెన్ = మెలగెనో;
 అంతకాలంబునున్ = అన్నాళ్ళు; కలి = కలికాలము; సమాక్రాంతంబు = ప్రవేశించుట; కాదు =
 జరుగలేదు; మఘానక్షత్రంబున్ = మఘ నక్షత్రము; అందున్ = లో; సప్తర్షులు = సప్తర్షులు; ఏ = ఏ;
 ఘస్తంబునన్ = రోజున; చరియింతురు = ప్రవేశింతురో; ఆ = ఆ; ఘస్తంబునన్ = రోజుననే; కలి =
 కలికాలము; ప్రవేశించి = మొదలై; వేయునిన్నూలు = పన్నెండొందల (1200); వర్షంబులు =
 సంవత్సరములు; అయి = ఐ; ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; ఋషిసంఘంబు = సప్తర్షిమండలము;
 పూర్వాషాడ = పూర్వాషాడ నక్షత్రము; కిన్ = కి; అరిగిన = వెళ్ళినచో; కలి = కలిప్రభావము;
 ప్రవృద్ధంబు = మిక్కిలవృద్ధిచెందినది; ఒందున్ = అవుతుంది; ఏ = ఏ; దివసంబునన్ = రోజున; హరి
 = కృష్ణుడు; పరమపదప్రాప్తుండు = వైకుంఠముచేరెనో; ఆ = ఆ; దివసంబునన్ = రోజున; కలి = కలి;
 ప్రవేశించి = మొదలై; దివ్యాబ్జ = దివ్యసంవత్సరములు; సహస్రంబున్ = వెయ్యి (1000); చనిన =
 గడచిన; అనంతరంబు = పిమ్మట; నాలవ = నాల్గవ (4) {నాలవపాదంబు - కలియుగము యొక్క
 చివరి (4వ) పాదము}; పాదంబునన్ = పాదములో; కృతయుగ = కృతయుగపు; ధర్మంబున్ =
 లక్షణములు; ప్రాప్తంబు = కలుగుట; అగున్ = జరుగును.

భావము:

"సరే అలాగే చెప్తాను, విను" అని శుకముని పరీక్షిత్తు మహారాజుకు ఇలా చెప్పసాగాడు. "సప్తర్షి
 మండలంలోని పూర్వనక్షత్రాలకు రెండింటికీ సరిగ్గా మధ్య ప్రదేశంలో రాత్రి వేళ ఒక నక్షత్రం
 కనిపించింది. అది కనిపించాక, మానవ గణన ప్రకారం నూరు సంవత్సరాలు గడిచేక
 జనార్థనుడైన శ్రీకృష్ణుడు స్వస్థానానికి వెళ్ళిపోయాడు. అవేళనే కలి ప్రవేశించాడు. శ్రీకృష్ణుడు
 భూమిమీద ఉన్నంత కాలం కలి భూమిమీద అడుగు మోపలేదు. సప్తర్షులు మఘానక్షత్రంలో
 ప్రవేశించే నాటికి కలి ప్రవేశించి పండ్రెండువందల సంవత్సరాలు అవుతుంది. ఆ సప్తఋషులు
 పూర్వాషాడలో ప్రవేశించినప్పుడు కలి ప్రవర్ధమానుడు అవుతాడు, శ్రీకృష్ణుడు లోకాన్ని విడచి

పరమపదమైన తన లోకాన్ని చేరుకున్న దినముననే కలి ప్రవేశించాడు. ఈ విధంగా వెయ్యి దివ్యసంవత్సరాలు గడిచాక, నాలుగవ పాదంలో కృతయుగ ధర్మం ప్రతిష్ఠితం అవుతుంది.

12-14-చ.

నరవర! తొంటి భూపతుల నామ గుణంబులు, వృత్తచిహ్నముల్,
సిరియును, రూప సంపదలు, జెన్నగురాజ్యము, లాత్మవిత్తముల్
వరుస నడంగెఁ గాని, అట వారల కీర్తులు నిర్మలంబులై
యురవడి భూమిలో నిలిచి యున్నవి నేడును రాజశేఖరా!

టీకా:

నరవర = రాజా; తొంటి = పూర్వపు; భూపతుల = రాజుల; నామ = పేరు ప్రతిష్ఠలు; గుణంబులు = గుణగణాలు; వృత్త = నడవడికలు; చిహ్నముల్ = లక్షణములు; సిరియున్ = ఐశ్వర్యములు; రూప = అందచందాలు; సంపదలు = సంపదలు; చెన్నగు = చక్కటి; రాజ్యముల్ = రాజ్యాలు; ఆత్మవిత్తములు = ఆధ్యాత్మికజ్ఞానసంపత్తి; వరుసన్ = క్రమముగా; అడంగెన్ = నశించినవి; కాని = కాని; అట = అక్కడ; వారల = వారి యొక్క; కీర్తులు = కీర్తి; నిర్మలంబులు = స్వచ్ఛములుగా; ఐ = అయ్యి; ఉరవడిన్ = అధికముగానే; భూమి = భూలోకము; లోన్ = అందు; నిలిచి = నిలబడి; ఉన్నవి = ఉన్నాయి; నేడునున్ = ఇవాళికిని; రాజశేఖరా = మహారాజా.

భావము:

ఓ రాజోత్తమా! పూర్వరాజుల పేర్లు, గుణాలు, ప్రవర్తనచిహ్నాలు, సిరిసంపదలు, అందచందాలు, రాజ్యాలు, ఐశ్వర్యాలు సర్వం వరుసగా అణగారి పోయాయి. కాని వారి యశస్సులు ఈనాటికి కూడ ఎంతో ఎక్కువగా నిర్మలంగా ధాత్రిలో నిలచి ఉన్నాయి.

12-15-వ.

శంతనుని యనుజండగు దేవాపియు, నిక్షాక్షువంశజుండగు మరుత్తును, యోగయుక్తులై కలాపగ్రామనిలయులై కలియుగాంతంబున వాసుదేవప్రేరితులై, ప్రజల నాశ్రమాచారంబులు దప్పకుండ నడపుచు, నారాయణస్మరణంబు నిత్యం బొనర్చి, కైవల్యపదప్రాప్తులగుదు; రిక్కరణి

నాలుగుయుగంబుల రాజులును నే నెఱింగించిన పూర్వరాజన్యులును, వీరందఱును సమస్తవస్తు సంధోహంబుల యందు మమత నొంది యుత్సాహవంతులై యుండి పిదప నీ భూతలంబువదలి నిధనంబు నొందిరి; కావునఁ గాలంబుజాడ యెవ్వరికిం గానరాదు; మత్పూర్వులు హరిధ్యాన పరవశులై దయాసత్యశౌచశమదమాది ప్రశస్తగుణంబులం బ్రసిద్ధు లై నడచి; రట్లు గావున.

టీకా:

శంతనుని = శంతనుని; అనుజండు = తమ్ముడు; అగు = ఐన; దేవాపియున్ = దేవాపి; ఇక్ష్వాకు = ఇక్ష్వాకుని; వంశజండు = వంశములో పుట్టినవాడు; అగు = ఐన; మరుత్తును = మరుత్తు; యోగయుక్తులు = యోగావలంభకులు; ఐ = అయ్యి; కలాప = కలాప అనెడి; గ్రామ = ఊరిలో; నిలయులు = ఉండువారు; ఐ = అయ్యి; కలియుగాంతంబునన్ = కలియుగాంతము చివర; వాసుదేవ = కృష్ణునిచే; ప్రేరితులు = ప్రేరేపించినవారు; ఐ = అయ్యి; ప్రజలన్ = లోకులను; ఆశ్రమాచారంబులు = చతురాశ్రమాచారముల; తప్పకుండ = లోటులేకజరుగునట్లు; నడపుచు = నిర్వహించుచు; నారాయణ = విష్ణుమూర్తిని; స్మరణంబు = స్మరించుట; నిత్యంబున్ = ఎడతెగకుండ; ఒనర్చి = చేసి; కైవల్య = కైవల్య; పద = స్థానమును; ప్రాప్తులు = పొందినవారు; అగుదురు = జెతారు; ఈ = ఈ; కరణిన్ = విధముగ; నాలుగు = నాలుగు (4); యుగంబుల = యుగములకుచెందిన; రాజులును = రాజులు; నేన్ = నేను; ఎఱింగించిన = తెలిపిన; పూర్వ = పూర్వకాలపు; రాజన్యులును = రాజులు; వీరందఱును = వీళ్ళందరు; సమస్త = సమస్తమైన; వస్తు = వస్తువుల; సంధోహంబులన్ = సమూహముల; అందున్ = ఎడల; మమతన్ = మమకారం; ఒంది = పొంది; ఉత్సాహవంతులు = ఉత్సాహముగలవారు; ఐ = అయ్యి; ఉండి = ఉండి; పిదపన్ = పిమ్మట; ఈ = ఈ; భూతలంబున్ = భూలోకమును; వదలి = విడిచిపెట్టి; నిధనంబున్ = మరణంబును; ఒందిరి = పొందారు; కావునన్ = కనుక; కాలంబుజాడ = కాలగమనమును; ఎవ్వరికిన్ = ఎవరికికూడ; కానరాదు = గమనింపరాదు; మత్ = మా; పూర్వులు = పెద్దలు; హరి = విష్ణుమూర్తి; ధ్యాన = ధ్యానముచేయుటలో; పరవశులు = మైమరచినవారు; ఐ = అయ్యి; దయ = దయ; సత్య = సత్యము; శౌచ = శౌచము; శమ = శమము; దమ = దమము; ఆది = మొదలైన; ప్రశస్త = శ్రేష్ఠమైన; గుణంబులన్ = గుణములతో; ప్రసిద్ధులు = పేరుపొందినవారు; ఐ = అయ్యి; నడచిరి = మెలగిరి; అట్లుగావున = అందుచేత.

భావము:

శంతనుని తమ్ముడు దేవాపి, ఇక్ష్వాకు వంశస్థుడైన మరుత్తు యోగాన్ని అవలంబించి కలాప గ్రామంలో కలియుగాంతం వరకూ ఉంటారు. వారు వాసుదేవుని వలన ప్రేరణ పొందుతారు. ప్రజలు అందరు ఆశ్రమాచారాలు పాటించేలా నడిపిస్తూ నిత్యం నారాయణస్మరణ గావిస్తూ కైవల్యం పొందుతారు. ఈవిధంగా నాలుగు యుగాల రాజులు ఇంతకు ముందు నేను చెప్పిన రాజులు అందరు లోకంలోని సమస్త వస్తువుల మీద మమకారం పెంచుకుని ఉత్సాహంతో జీవితాన్ని గడిపి ఈ భూమండలాన్ని విడిచిపెట్టి మరణం వడిలోకి చేరారు. కాలగమనాన్ని ఎవరు గమనించలేరు. మా పెద్దలు విష్ణుధ్యాన పరాయణులై తమ జీవితాలు గడిపారు. దయా, సత్యం, శౌచం, శమం, దమం మున్నగు సద్గుణాలతో ప్రసిద్ధులై కీర్తిమంతులు అయ్యారు. అందుచేత....

12-16-క.

ధర్మము సత్యముఁ గీర్తియు

నిర్మలదయ విష్ణుభక్తి నిరుపమ ఘన స

త్యర్మ మహింసావ్రతమును

నర్మిలి గలవారె పుణ్య లవనీనాథా!

టీకా:

ధర్మము = ధర్మము; సత్యము = సత్యము; కీర్తియున్ = కీర్తియు; నిర్మలదయ = స్వచ్ఛమైనదయ;

విష్ణుభక్తి = విష్ణుభక్తి; నిరుపమ = సాటిలేని; ఘన = గొప్ప; సత్యర్మ = మంచిపనులు;

అహింసావ్రతమును = అహింసదీక్షపై; నర్మిలిన్ = ఆపేక్ష, కోరిక; కలవారె = ఉన్నవారే; పుణ్యలు =

పుణ్యవంతులు; అవనీనాథ = రాజా.

భావము:

ఓ మహారాజా! ధర్మం, సత్యం, కీర్తి, నిర్మలమైన దయ, విష్ణుభక్తి, అనుపమ మహనీయ సత్యర్మ,

అహింసావ్రతం అనే సుగుణాలు కలవారు మహా పుణ్యాత్ములు.

12-17-తే.

ఈ జగంబేలు తొల్లిటి రాజవరులు

కాలవశమున నాయువు ల్లోలుపోయి

నామమాత్రావశిష్టులైనారు; గాన

సలుపవలవదు మమత నెచ్చట నృపాల!

టీకా:

ఈ = ఈ; జగంబున్ = లోకమును; ఏలు = పరిపాలించిన; తొల్లిటి = పూర్వపు; రాజ = రాజులలో;
వరులు = శ్రేష్టులు; కాల = కాలమునకు; వశమునన్ = లొంగి; ఆయువుల్ = ప్రాణాలు; కోల్పోయి =
నష్టపోయి; నామ = పేరుకి; మాత్ర = మాత్రమే; అవశిష్టులు = మిగిలినవారు; ఐనారు = అయ్యి
ఉన్నారు; కాన = కనుక; చెప్ప = చెప్పడానికికూడ; వలవదు = వద్దేవద్దు; మమతన్ =
మమకారమును; ఎచటన్ = ఎక్కడకూడ; నృపాల = రాజు.

భావము:

మహారాజా! ఈ లోకాన్ని పాలించిన పూర్వ కాలపు రాజోత్తములు కాలానికి లొంగి, ప్రాణాలు
కోల్పోయారు. కేవలం నామమాత్రావశిష్టులు అయ్యారు. మమత్వము అనేది చెప్పటానికి కూడ
ఎప్పుడూ ఎక్కడా పనికి రాదు.

12-18-వ.

గర్వాంధులయిన నరపతులం జూచి భూదేవి హాస్యంబు సేయు; "శత్రు క్షయంబు సేసి యెవ్వరికి
నీక తామ యేలుచుండెద" మనియెడి మోహంబునం బిత్తపుత్రభ్రాతలకు భ్రాంతి గల్పించి,
యన్యోన్య వైరానుబంధంబులం గలహంబు సేసి, రణరంగంబులఁ దృణప్రాయంబులుగా
దేహదులు వర్జించి, నిర్జరలోకప్రాప్తులైన పృథు యయాతి గాధి నహుష భరతార్జున మాంధాతృ
సగర రామ ఖట్వాంగ దుందుమార రఘు తృణబిందు పురూరవ శంతను గయ భగీరథ
కువలయాశ్వ కకుత్స్థ నిషధ హిరణ్యకశిపు వృత్ర రావణ నముచి శంబర భౌమ హిరణ్యాక్ష
తారకాదులైన రాజులును, దైత్యులును ధరణికి మమత్వంబునం జేసి కదా కాలవశంబున
నాశంబు నొంది? రది యంతయు మిథ్యగాన సర్వంబునుం బరిత్యజించి "జనార్దన, వైకుంఠ,

వాసుదేవ, నృసింహ" యని నిరంతర హరి కథామృతపానంబు సేసి, జరా రోగ వికృతులం బాసి హరిపదంబు నొందు" మని చెప్పి.

టీకా:

గర్వ = గర్వముచేత; అంధులు = కన్నుమిన్నుకాననివారు; అయిన = అగు; నరపతులన్ = రాజులను; చూచి = చూసి; భూదేవి = భూదేవి; హాస్యంబు = చులకనగాచూచుట; చేయున్ = చేస్తుంది; శత్రు = శత్రువులను; క్షయంబు = సంహరించుట; చేసి = చేసి; ఎవ్వరి = ఏ ఒక్కరి; కిన్ = కి; ఈక = ఇవ్వకుండ; తామ = తామే; ఏలుచుండెదము = పాలిస్తూ ఉంటాము; అనియెడి = అనెడి; మోహంబున్ = మోహముతో; పితృ = తండ్రి; పుత్ర = కొడుకు; భ్రాతల్ = సోదరుల; కున్ = కు; భ్రాంతి = ఆశ; కల్పించి = పుట్టించి; అన్నోన్య = ఒకరిపైనొకరికి; వైర = శత్రుత్వపుభావాలకి; అనుబంధంబులన్ = లొంగిపోతూ; కలహంబున్ = జగడములు; చేసి = పెట్టుకొని; రణరంగంబులన్ = యుద్ధాలలో; తృణప్రాయంబులుగా = గడ్డిపరకలలాగ; దేహ = శరీరాలు; ఆదులు = మున్నగునవి కూడ; వర్జించి = విడిచిపెట్టి; నిర్జరలోక = స్వర్గ (నిర్జరలోకము - నిర్జరుల (దేవతల) లోకము, స్వర్గము); ప్రాప్తులు = పొందినవారు; ఐన = అగు; పృథు = పృథువు; యయాతి = యయాతి; గాధి = గాధి; నహుష = నహుషుడు; భరత = భరతుడు; అర్జున = కార్తవీర్యార్జునుడు; మాంధాతృ = మాంధాత; సగర = సగరుడు; రామ = రాముడు; ఖట్వాంగ = ఖట్వాంగుడు; దుందుమార = దుందుమారుడు; రఘు = రఘువు; తృణబిందు = తృణబిందువు; పురూరవ = పురూరవుడు; శంతను = శంతనుడు; గయ = గయుడు; భగీరథ = భగీరథుడు; కువలయాశ్వ = కువలయాశ్వుడు; కకుత్స్థ = కకుత్స్థుడు; నిషధ = నిషధుడు; హిరణ్యకశిపు = హిరణ్యకశిపుడు; వృత్ర = వృత్రుడు; రావణ = రావణుడు; నముచి = నముచి; శంబర = శంబరుడు; భౌమ = భౌముడు; హిరణ్యాక్ష = హిరణ్యాక్షుడు; తారక = తారకుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; ఐన = అయిన; రాజులునున్ = రాజులు; దైత్యులునున్ = రాక్షసులు; ధరణి = రాజ్యముల; కిన్ = అందలి; మమత్వంబునన్ = మమకారముల; చేసి = చేత; కదా = కనుకనే; కాల = కాలానికి; వశంబునన్ = లొంగి; నాశంబున్ = నాశనము; ఒందిరి = ఐపోయారు; అది = అది; అంతయు = సమస్తము; మిథ్య = అసత్యము; కాన = కాబట్టి; సర్వంబున్ = సమస్తగులములు; పరిత్యజించి = విడిచిపెట్టి; జనార్దన = జనార్దనుడా (జనార్దనుడు - జనులను రక్షించువాడు, విష్ణువు); వైకుంఠ = వైకుంఠుడా (వైకుంఠుడు - వైకుంఠమున వసించువాడు, విష్ణువు); వాసుదేవ = వాసుదేవా (వాసుదేవుడు - అంతరాత్మలలో వసించెడి దేవుడు, విష్ణువు); నృసింహ =

నరసింహుడా; అని = అని; నిరంతర = ఎల్లప్పుడు; హరి = విష్ణుమూర్తి; కథ = కథలు అనెడి; అమృత
= అమృతమును; పానంబు = ఆస్వాదించుట; చేసి = చేసి; జర = ముసలితనము; రోగ = జబ్బులు;
వికృతులన్ = వికారములను; పాసి = దూరము చేసికొని; హరిపదంబున్ = పరమపదమును;
ఒందుము = పొందుము; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి.

భావము:

గర్వవశులై కన్న మిన్ను కానక సంచరించే రాజులను చూసి భూదేవి నవ్వుకుంటుంది.
"శత్రువులను సంహరించి, భూమిని గ్రహించి ఎవరికీ ఇవ్వకుండ, తామే ఏలుకుంటూ ఉంటాం."
అనే మోహంతో ఉంటారు. అదేవిధంగా తండ్రికొడుకులకు, అన్నదమ్ములకు ఆశ పుట్టించి,
పరస్పరం వైరాలు పెంచుకుంటారు. కలహించి యుద్ధరంగంలో గడ్డిపరకలను విడిచినట్టు
శరీరాలను విడిచిపెట్టి దేవలోకాన్ని పొందిన పృథువు, యయాతి, గాధి, నహుషుడు, భరతుడు,
అర్జునుడు, మాంధాత, సగరుడు, రాముడు, ఖట్వాంగుడు, దుందుమారుడు, రఘువు, తృణబిందువు,
పురూరవుడు, శంతనుడు, గయుడు, భగీరథుడు, కువలయాశ్వుడు, కకుత్స్థుడు, నిషధుడు,
హిరణ్యకశిపుడు, వృత్రుడు, రావణుడు, నముచి, శంబరుడు, భౌముడు, హిరణ్యాక్షుడు, తారకుడు,
మొదలైన రాజులు, రాక్షసులు రాజ్యం మీద మమత్వం పెంచుకుంటూ, కాలానికి లొంగి నాశనం
అయిపోయారు. ఇది అంతా ఉత్తి మిథ్య తప్పించి యదార్థం కాదు. కాబట్టి వీటి అంతటినీ
విడిచిపెట్టి "జనార్ధన, వైకుంఠ, వాసుదేవ, నరసింహ" అని ఎల్లప్పుడూ శ్రీహరి కథాసుధలు
ఆస్వాదిస్తూ ముసలితనం, రోగం అనే వికారాలను దూరం చేసుకొని విష్ణుస్థానమును చేరుకో" అని
శుకముని పరీక్షిత్తుకు చెప్పి, మరల ఇలా చెప్పసాగాడు.

12-19-తే.

"ఉత్తమశ్లోకుఁ డననెవ్వఁ డున్నవాడు;
సన్నతుండగు నెవ్వఁడు సకల దిశల;
నట్టి పరమేశ్వరునిఁ జిత్తమందు నిలిపి
తద్గుణంబులు వర్ణింపు ధరణినాథ!"

టీకా:

ఉత్తమ = ఉత్తములచే; శ్లోకుండు = కీర్తనీయుడు; అనన్ = అనగా; ఎవ్వడు = ఎవరైతే; ఉన్నవాడు = ఉన్నాడో; సన్నుతుండు = స్తుతింపబడెడివాడు; అగున్ = అయిన; ఎవ్వడు = ఎవరో; సకల = సర్వ; దిశలన్ = దిక్కులందును; అట్టి = అటువంటి; పరమేశ్వరుని = భగవంతుని; చిత్తము = మనస్సు; అందున్ = లోపల; నిలిపి = నిల్పుకొని; తత్ = అతని; గుణంబులున్ = గుణములను; వర్ణింపు = కీర్తింపుము; ధరణీనాథ = రాజా.

భావము:

"ఓ మహారాజా! ఉత్తములచే కీర్తింపతగిన వాడు, సర్వదిక్కులలో స్తుతింపబడువాడు అయిన పరమేశ్వరుని మనసులో నిలుపుకొని అతని గుణాలను కీర్తించు."

ద్వాదశ స్కంధము : కలియుగ ధర్మ ప్రకారంబు

12-20-వ.

అనిన శుకయోగీంద్రునకు రాజేంద్రుం డిట్లనియె; "కలియుగం బతిపాప సమ్మిళితంబు; గాన దురితంబు లేలాగున రాకుండఁ జేయుదురు? కాలం బే క్రమంబున నడచు? గాలస్వరూపకుం డైన హరి ప్రభావం బేలాగునం గానఁబడు? నీ జగజ్జాలం బెవ్విధంబున నిలుచు?" నని యడిగిన రాజేంద్రునకు శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె; "గృత త్రేతా ద్వాపర కలి యుగంబులను యుగ చతుష్టయంబును గ్రమంబుగాఁ బ్రవర్తించు, ధర్మంబునకు సత్య దయా తపో దానంబులు నాలుగు పాదంబులై నడచు; శాంతిదాంత్యాత్మజ్ఞాన వర్ణాశ్రమాచారంబులు మొదలగునవి గలిగి ధర్మంబు మొదటి యుగంబున నాలుగు పాదంబులం బరిపూర్ణం బై ప్రవర్తిల్లు; శాంతిదాంతికర్మాచరణాది రూపం బగు ధర్మంబు మూడు పాదంబుల రెండవ యుగంబునం బ్రవర్తిల్లు; విప్రార్చనాహింసావ్రత జపానుష్ఠానాది లక్షణంబులు గలిగి ధర్మంబు రెండు పాదంబుల మూడవ యుగంబునం దేజరిల్లు; మఱియు జనులు గలియుగంబున దర్మరహితులు, నన్యాయకారులు, క్రోధమాత్సర్యలోభమోహాది దుర్గుణ విశిష్టులు, వర్ణాశ్రమాచారరహితులు, దురాచారులు, దురన్నభక్షకులు, శూద్రసేవారతులు, నిర్దయులు, నిష్కారణవైరులు, దయాసత్యశౌచాది విహీనులు,

నన్యతవాదులు, మాయోపాయులు, ధనవిహీనులు, దోషైక దృక్కులునై పాపచరితులగు రాజుల
 సేవించి, జననీజనక సుత సోదర బంధు దాయాద సుహృద్బంధులం బరిత్యజించి, సురతాపేక్షలై
 కులంబులం జెఱచుచుండెదరు; మఱియు క్షామ డామరంబులం బ్రజా క్షయం బగు; బ్రాహ్మణులు
 దుష్ప్రతిగ్రహవిహారులై యజ్ఞాదికర్మంబులు పదార్థపరులై చేయుచు హీనులై నశించెద; రట్లుగాన
 యీ కలియుగంబున నొక్క ముహూర్తమాత్రం బయిన నారాయణస్మరణ పరాయణులై
 మనంబున 'శ్రీనృసింహ వాసుదేవ సంకర్షణాది నామంబుల నచంచల భక్తిం దలంచు వారలకుఁ
 గ్రతుశత ఫలంబు గలుగు; నట్లు గావున రాజశేఖరా! నీ మది ననవరతంబు హరిం దలంపుము;
 కలి యనేక దురితా లయంబు గాన, యొక్క నిమేషమాత్రంబు ధ్యానంబు సేసినం బరమ
 పావనత్వంబు నొంది కృతార్థుండ వగుదు" వని పలికి మఱియును.

టీకా:

అనిన = అనగా; శుక = శుకుడు అనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రున్ = గొప్పవాని; కిన్ = కి;
 రాజేంద్రుండు = మహారాజు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను; కలియుగంబున్ = కలియుగము; అతి
 = మిక్కిలి; పాప = పాపములతో; సమ్మిళితంబు = కూడినది; కాన = కనుక; దురితంబులు =
 పాపాలు; ఏలాగునన్ = ఏవిధముగా; రాకుండన్ = కలగకుండా; చేయుదురు = చేసుకొనెదరు;
 కాలంబు = కాలము; ఏ = ఏ; క్రమంబునన్ = విధముగా; నడచున్ = వర్తించును; కాల = కాలమే;
 స్వరూపకుండు = స్వరూపముగా కలవాడు; ఐన = అయిన; హరి = విష్ణుమూర్తి; ప్రభావంబు =
 ప్రభావము; ఏలాగునన్ = ఏవిధముగా; కానంబడున్ = తెలుస్తుంది; ఈ = ఈ; జగజ్జాలంబు =
 లోకాలన్ని; ఏ = ఏ; విధంబునన్ = విధముగా; నిలుచున్ = నిలబడతాయి; అని = అని; అడిగిన =
 ప్రశ్నించిన; రాజేంద్రున్ = మహారాజున; కున్ = కు; శుక = శుకుడు అనెడి; యోగీంద్రుండు =
 మహాయోగి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = చెప్పెను; కృత = కృతయుగము; త్రేత = త్రేతాయుగము;
 ద్వాపర = ద్వాపరయుగము; కలియుగంబులను = కలియుగములను; యుగ = యుగములు;
 చతుష్కంబునున్ = నాలుగింటిలోను; క్రమంబుగా = వరుసగా; ప్రవర్తించు = నడచెడి; ధర్మంబున్ =
 ధర్మమున; కున్ = కు; సత్య = సత్యము; దయా = దయ; తపస్ = తపస్సు; దానంబులు = దానములు;
 నాలుగు = నాలుగు (4); పాదంబులు = పాదాలు; ఐ = అయ్యి; నడచున్ = ఉంటాయి; శాంతి =
 శాంతి; దాంతి = దాంతి {దాంతి - బ్రహ్మచర్యాది తపఃక్లేశములను ఓర్చుకొనుట}; ఆత్మజ్ఞాన =
 బ్రహ్మజ్ఞానము; వర్ణ = చాతుర్వర్ణముల యొక్క; ఆశ్రమ = చతురాశ్రమముల యొక్క; ఆచారంబులున్ =

ఆచారములు {ఆచారము - పాటించవలసిన నడత}; మొదలగునవి = ఆదులు; కలిగి = ఉండి;
 ధర్మంబున్ = ధర్మము; మొదటియుగంబున = మొదటి(కృత)యుగంలో; నాలుగు = నాలుగు (4);
 పాదంబులన్ = కాళ్ళమీద; పరిపూర్ణంబు = నిండుగాఉన్నది; ఐ = అయ్యి; ప్రవర్తిల్లున్ = నడుచును;
 శాంతి = శాంతి; దాంతి = దాంతి; కర్మాచరణ = యజ్ఞయాగాదులు; ఆది = మున్నగువాని; రూపంబు
 = లక్షణములుకలది; అగు = ఐన; ధర్మంబు = ధర్మము; మూడు = మూడు (3); పాదంబులన్ =
 కాళ్ళమీద; రెండవయుగంబున = రెండవ(ద్వాపర)యుగంలో; ప్రవర్తిల్లున్ = నడుచును; విప్ర =
 బ్రాహ్మణులను; అర్చన = పూజించుట; అహింసా = అహింసవర్తనందు; వ్రత = దీక్ష; జపా =
 నామాదులజపించుట; అనుష్ఠాన = చేయుట; ఆది = మున్నగు; లక్షంబులు = లక్షణములు; కలిగి =
 ఉండి; ధర్మంబు = ధర్మము; రెండు = రెండు (2); పాదంబులన్ = కాళ్ళమీద; మూడవయుగంబున =
 మూడో(ద్వాపర)యుగంలో; తేజరిల్లు = ప్రకాశించును; మఱియు = ఇంక; జనులు = ప్రజలు;
 కలియుగంబున్ = కలియుగమునందు; ధర్మ = ధర్మము; రహితులు = లేనివారు; అన్యాయకారులు =
 అన్యాయలుచేయువారు; క్రోధ = క్రోధము; మాత్సర్య = మచ్చరము; లోభ = లోభము; మోహ =
 మోహము; ఆది = మున్నగు; దుర్గుణ = దుర్గుణములుతో; విశిష్టులు = అధికముగాగలవారు; వర్ణ =
 జాతిననుసరించిన; ఆశ్రమ = ఆశ్రమాన్ననుసరించిన; ఆచార = ఆచారములేవి; రహితులు =
 పాటించనివారు; దురాచారులు = చేయరానిపనులు చేయువారు; దురన్న = తినరాని ఆహారము;
 భక్షకులు = తినువారు; శూద్ర = శూద్రులను, నీచులను; సేవా = సేవించుటందు; రతులు =
 లగ్నమగువారు; నిర్దయులు = దయలేనివారు; నిష్కారణ = కారణమేమిలేక; వైరులు =
 శత్రుత్వమువహించువారు; దయా = దయ; సత్య = సత్యము; శౌచ = శౌచము {శౌచము -
 నిర్మలత్వము}; ఆది = మొదలగుగుణములు; విహీనులున్ = లేనివారు; అన్యత = అసత్యములు;
 వాదులు = మాట్లాడువారు; మాయ = కపట; ఉపాయులు = ఉపాయములు పన్నువారు;
 ధనవిహీనులు = దరిద్రులు; దోష = తప్పులయందు; ఏక = మాత్రమే; దృక్కులున్ = దృష్టికలవారు; ఐ
 = అయ్యి; పాప = పాపపు; చరితులు = శీలముగలవారు; అగు = ఐన; రాజుల = ప్రభువులను; సేవించి
 = సేవిస్తూ; జననీజనక = తల్లిదండ్రులను; సుత = కొడుకులను; సోదర = సోదరులను; బంధు =
 బంధువులను; దాయాద = జ్ఞాతులను; సృహృజ్ఞులన్ = స్నేహితులను; పరిత్యజించి = విడిచిపెట్టి;
 సురత = కామకకర్మ యందే; ఆపేక్షులు = కాంక్షగలవారు; ఐ = అయ్యి; కులంబులన్ =
 వంశపవిత్రతలను; చెఱచుచుండెదరు = కూలదోస్తుంటారు; మఱియు = ఇంకా; క్షామ = కరువు
 కాటకములచేత; డామరంబులన్ = దోపిడాది ఉపద్రవాలచేత {డామరము - కొల్ల మొదలగు

దేశోపద్రవము, హావిడి, ఉపద్రవము; ప్రజా = ప్రజలు; క్షయంబున్ = నాశనమగుటలు; అగున్ =
 జరుగును; బ్రాహ్మణులు = విప్రులు; దుష్ప్రతిగ్రహ = తీసుకోరాని దానములు తీసుకొని; విహారులు =
 తిరుగువారు; ఐ = అయ్య; యజ్ఞ = యాగములు; ఆది = మున్నగు; కర్మంబులు = కార్యక్రమములు;
 పదార్థపరులు = ధనమునందాసక్తికలవారు; ఐ = అయ్య; చేయుచున్ = ఆచరించుచు; హీనులు =
 నీచులు; ఐ = అయ్య; నశించెదరు = నశిస్తారు; అట్లుగాన = అందుచేత; ఈ = ఈ; కలియుగంబునన్
 = కలియుగమునందు; ఒక్క = ఒకే ఒక్క; ముహూర్త = ముహూర్తకాలము; మాత్రంబున్ = పాటు;
 అయిన = ఐనప్పటికి; నారాయణ = హరిని; స్మరణ = స్మరించుటందు; పరాయణులు =
 లగ్నమైనవారు; ఐ = అయ్య; మనంబునన్ = మనసులో; శ్రీ = మహనీయమైన; నృసింహ =
 నరసింహస్వామి; వాసుదేవ = శ్రీకృష్ణ; సంకర్షణ = సంకర్షణుడా {సంకర్షణుడు - శత్రువులను
 ప్రళయమందలి జనములను సంహరించువాడు, విష్ణువు}; ఆది = మున్నగు; నామంబులన్ =
 పేర్లతో; అచంచల = సుస్థిరమైన; భక్తిన్ = భక్తితో; తలంచు = స్మరించెడి; వారలు = వారి; కున్ = కి;
 క్రతు = యజ్ఞములు; శత = వంద; ఫలంబున్ = చేసిన ఫలితము; కలుగున్ = లభించును;
 అట్లుగావున = అందుచేత; రాజశేఖరా = మహారాజా; నీ = నీ యొక్క; మదిన్ = మనసునందు;
 అనవరతంబు = నిరంతరాయముగా; హరిన్ = విష్ణుమూర్తిని; తలంపుము = స్మరించుము; కలి =
 కలికాలము; అనేక = బహు; దురితా = పాపములకు; ఆలయంబు = పుట్టిల్లు; కాన = కనుక; ఒక్క =
 ఒకే ఒక్క; నిమేష = నిమేషముపాటు {నిమేషము - క్షణములో మూడోవంతు కాలము, (చూ. కాల
 మానమునకు వివరముల దస్త్రము)}; మాత్రంబున్ = మాత్రమైన; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; చేసినన్
 = చేసినచో; పరమ = ఉత్తమమైన; పావనత్వంబు = పవిత్రతను; ఒంది = పొంది; కృతార్థుండవు =
 ధన్యుడవు; అగుదువు = జెతావు; అని = అని; పలికి = చెప్పి; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

అని శుకయోగి పరీక్షిన్నహారాజునకు చెప్పాడు. అప్పుడు పరీక్షిన్నహారాజు శుకమహర్షిని ఇలా
 అడిగాడు. "కలియుగం ఘోరపాపాలకు ఆలవాలం కదా. మరి ఈ కాలంలో ప్రజలు తమకు
 పాపాలు చెందకుండ ఏమి చేయాలి? కాలం ఏవిధంగా నడుస్తుంది? కాలస్వరూపుడు విష్ణుదేవుని
 ప్రభావం ఏ విధంగా తెలుస్తుంది? ఈ లోకాలన్నీ ఏవిధంగా నిలబడతాయి?" అంతట,
 శుకమునీంద్రుడు మహారాజుకు ఈవిధంగా బదులు చెప్పాడు. "కృతయుగం, త్రేతాయుగం,
 ద్వాపరయుగం, కలియుగం అని యుగాలు నాలుగు. ఆ నాలుగు యుగాలు వరుసగా

నడుస్తుంటాయి. ధర్మానికి సత్యము, దయ, తపస్సు, దానము అని నాలుగు పాదాలు. ప్రథమ యుగం కృతయుగంలో శాంతి, దాంతి, ఆత్మజ్ఞానము, వర్ణాచారాలు, ఆశ్రమాచారాలు మున్నగునవి కలిగి ధర్మం నాలుగు పాదాలతో నడుస్తుంది.

రెండవ యుగం త్రేతాయుగంలో శాంతి, దాంతి, కర్మాచరణ మున్నగు లక్షణాలు కలిగి ధర్మం మూడు పాదాలతో నడుస్తుంది.

మూడవ యుగం ద్వాపరయుగంలో బ్రాహ్మణపూజ, జపానుష్ఠానములు, అహింసావ్రతము మున్నగు లక్షణాలు కలిగి ధర్మం రెండు పాదాలతో ప్రకాశిస్తుంది.

ఇంక నాలుగవ యుగం కలియుగంలో జనులు ధర్మదూరులు, అన్యాయం ఆచరించే వారు, క్రోధం మాత్సర్యం మోహం లోభం మున్నగు దుర్లక్షణాలు కలవారు, అయి ఉంటారు. వర్ణాచారాలను ఆశ్రమాచారాలను విడిచిన వారు, దురాచార పరులు, తినరాని ఆహారం తినువారు, శూద్రసేవాసక్తులు, దయలేనివారు, నిష్కారణ వైరాలు పెట్టుకునేవారు, అబద్ధాలకోరులు, కపటోపాయాలుపన్నువారు, దయ సత్యము శౌచము మున్నగు సుగుణాలు లేనివారు, దరిద్రులు, దోషపూరిత చూపులు కలవారు అయి ఉంటారు. అంతేకాకుండా పాపశీలం కల రాజులను సేవిస్తూ ఉంటారు. తల్లి తండ్రి కొడుకు సోదరుడు చుట్టం జ్ఞాతి స్నేహితుడు అన్న అనురాగాలు లేకుండా ఉంటారు. కేవలం కామక కర్మ యందే కాంక్ష కలిగి తిరుగుతూ ఉంటారు. కులపవిత్రతను కూలదోస్తూ ఉంటారు. ఇంకా ఆ కలికాలంలో కరువుకాటకాలవలన ప్రజలు నశించిపోతుంటారు. బ్రాహ్మణులు పరిగ్రహింపరాని దానాలు పరిగ్రహిస్తూ ఉంటారు. భౌతిక పదార్థాల మీద మాత్రమే ఆసక్తితో యజ్ఞయాగాదులు చేస్తూంటారు. యధేచ్ఛావిహారులై ఉంటారు. ఇలా భ్రష్టులు నీచులు కావటంచేత నశిస్తారు.

కాబట్టి ఈ కలియుగంలో ఒక్కక్షణమైనా సరే శ్రీహరి స్మరణ పరాయణులు అయి, శ్రీనృసింహ, వాసుదేవ, సంకర్షణ మొదలైన నామాలతో సుస్థిరమైన భక్తితో పలకాలి. ఆ విధంగా హరినామస్మరణ పరాయణులు అయిన వారికి స్మరణమాత్రాన వందయజ్ఞాలు చేస్తే వచ్చే అంత ఫలం వస్తుంది. కాబట్టి రాజోత్తమా! నీ మనస్సులో నిరంతరాయంగా హరిని స్మరించు. కలియుగం అనేక పాపాలకు పుట్టిల్లు. కావున, ఒక్క నిమిషం ధ్యానం చేసినా ఉత్తమమైన పవిత్రత పొంది కృతార్థుడవు అవుతావు." అని చెప్పి శుకమహర్షి మరల ఇలా చెప్పసాగాడు.

12-21-క.

"మూడవ యుగమున నెంతయు

వేడుక హరికీర్తనంబు వెలయంగ ధృతిచే

బాడుచు గృష్ణా! యనుచుం

గ్రీడింతురు కలిని దలచి కృతమతు లగుచున్."

టీకా:

మూడవయుగమున = ద్వాపరయుగమునందు; ఎంతయున్ = మిక్కిలి; వేడుకన్ = ఉత్సాహముతో;
హరి = కృష్ణుని; కీర్తనంబు = కీర్తనలను; వెలయంగ = ప్రకాశవంతముగ; ధృతి = పూనిక; చేన్ = తోటి;
పాడుచున్ = ఆలపించుచు; కృష్ణా = శ్రీకృష్ణా; అనుచున్ = అంటు; గ్రీడింతురు = విహరించెదరు; కలిని
= కలికాలమును; తలచి = తలచుకొని; కృతమతులు = మనసునధరించినవారు; అగుచున్ = జెతూ.

భావము:

"మూడవ యుగం అయిన ద్వాపరంలో "కృష్ణా" అని హరినామ స్మరణ చేస్తూ ఉంటారు. హరిని స్తోత్రాలు ఆలపిస్తూ ఉంటారు. కలిని తలచి జాగ్రత్త పడువారు అయి భగవంతుని యందు క్రీడిస్తూ ఉంటారు."

ద్వాదశ స్కంధము : కల్ప ప్రళయ ప్రకారంబు

12-22-వ.

అనినఁ గల్పప్రళయ ప్రకారం బెట్లనిన నతం డిట్లనియెఁ; "జతుర్ముగ సహస్రంబులు సనిన నది
బ్రహ్మకు నొక్క పవలగు; నా క్రమంబున రాత్రియు వర్ధిల్లు; నంత బ్రహ్మకు నొక్కదినం బగుటవలన
నది నైమిత్తిక ప్రళయం బనంబడు; నందు విధాత సమస్త లోకంబులం దన యాత్మ యందు నిలిపి
శయనింప ప్రకృతి వినష్టంబయిన నది ప్రాకృత ప్రళయం బని చెప్పంబడు; నా ప్రళయ ప్రకారంబు

విను; మిట్లు పవలు నైమిత్తిక ప్రళయంబును, రాత్రి ప్రాకృత ప్రళయంబు నగుట గలిగిన, నది
యజనకు దినప్రమాణం; బిట్టి దినప్రమాణంబున మున్నూటయలువది దినంబు లయిన
నలువకు నొక్క సంవత్సరంబు పరిపూర్ణం బగు; దద్వత్సరంబులు శతపరిమితంబు లయిన.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; కల్ప = కల్పము; ప్రళయ = ప్రళయము; ప్రకారంబు = జరుగువిధానము; ఎట్లు =
ఏవిధముగా; అనినన్ = అని అడుగగా; అతండు = అతను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె =
పలికెను; చతుర్ముగ = చతుర్ముగములు {చతుర్ముగములు - 1కృత 2త్రేత 3ద్వాపర 4కలియుగములు
నాలుగు}; సహస్రంబులు = వెయ్యి (1000); చనినన్ = జరిగినచో; అది = అది; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని;
కున్ = కి; ఒక్క = ఒక; పవలు = పగలు; అగున్ = జరుగును; ఆ = అదే; క్రమంబునన్ = విధముగా;
రాత్రియున్ = రాత్రి కూడ; వర్ధిల్లున్ = పెద్దదై ఉంటుంది; అంత = అటువంటి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని;
కున్ = కి; ఒక్క = ఒక; దినంబు = రోజు; అగుట = అగుట; వలన = చేత; అది = దానిని;
నైమిత్తికప్రళయంబు = నైమిత్తిక ప్రళయము {నైమిత్తిక ప్రళయము - తాత్కాలమైన నాశనము, సృష్టి
ఆగుటవలన కలుగునది}; అనంబడున్ = అనబడుతుంది; అందున్ = ఆ సమయమునందు; విధాత
= బ్రహ్మదేవుడు {విధాత - సర్వమును సృజించువాడు, బ్రహ్మ}; సమస్త = సర్వ; లోకంబులన్ =
లోకములను; తన = తన యొక్క; ఆత్మ = ఆత్మ; అందున్ = లో; నిలిపి = చేర్చుకొని; శయనింపన్ =
నిద్రపోగా; ప్రకృతి = ప్రకృతి; వినష్టంబు = అంతరించినది; అయినన్ = అయినచో; అది = దానిని;
ప్రాకృతప్రళయంబు = ప్రాకృతప్రళయము {ప్రాకృతప్రళయము - ప్రకృతికే నాశము కలుగుట}; అని =
అని; చెప్పంబడున్ = చెప్పబడును; ఆ = ఆ; ప్రళయ = ప్రళయముల; ప్రకారంబున్ = వివరములను;
వినుము = వినుము; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పవలు = పగటిపూట; నైమిత్తికప్రళయంబును =
నైమిత్తిక ప్రళయము; రాత్రి = రాత్రిపూట; ప్రాకృతప్రళయంబు = ప్రాకృతప్రళయము; అగుటన్ =
జరుగుట; కలిగిన = అయితే; అది = అది; అజన్ = బ్రహ్మదేవుని {అజడు - పుట్టుక లేనివాడు,
బ్రహ్మ}; కున్ = కి; దినప్రమాణంబు = రోజుఅంత; ఇట్టి = ఇలాంటి; దినప్రమాణంబులు =
రోజులపాటివి; మున్నూటయలువది = మూడొందలరవై (360); దినంబులు = రోజులు; అయిన =
అయినచో; నలువ = బ్రహ్మదేవుని {నలువ - నలు (నాలుగు) వా (ముఖములు కలవాడు),
చతుర్ముఖబ్రహ్మ}; కున్ = కి; ఒక్క = ఒకానొక; సంవత్సరంబు = సంవత్సరము; పరిపూర్ణంబు =

పూర్తయినట్టు; అగున్ = అగును; తత = అట్టి; వత్సరంబులు = సంవత్సరాలు; శత = వంద (100);
పరిమితంబు = వరకు; అయిన = అయినచో.

భావము:

అప్పుడు పరీక్షుత్తు "కల్ప ప్రళయం ఏ ప్రకారం జరుగుతుంది" అని అడిగాడు. దానికి శుకముని ఇలా అన్నాడు. "ఒకవెయ్యి యుగచతుష్టయాలు గడిస్తే బ్రహ్మకు ఒక పగలు. అలాగే రాత్రి కూడ ఒకవెయ్యి యుగచతుష్టయాలే. ఇటువంటి రాత్రింబగళ్ళు కలిస్తే బ్రహ్మకు ఒకరోజు అవుతుంది. అందులో పగలు కలుగుదానిని "నైమిత్తిక ప్రళయం" అంటారు. ఆ బ్రహ్మరాత్రి సమయంలో విధాత లోకాలు అన్నింటినీ తనలో చేర్చుకుని నిద్రిస్తాడు. అప్పుడు ప్రకృతి అంతరిస్తుంది దానిని "ప్రాకృత ప్రళయం" అంటారు. ఈ ప్రళయ విషయం వివరిస్తాను విను. పగటిపూట నైమిత్తిక ప్రళయం రాత్రి పూట ప్రాకృత ప్రళయం. ఈ రెండూ కలసి బ్రహ్మదేవునికి ఒక దినము అవుతుంది ఇటువంటివి మూడువందల అరవై అయినప్పుడు బ్రహ్మ కాలమానంలో ఒక సంవత్సరం అయినట్లు లెక్క. అటువంటివి వంద సంవత్సరాలు అయినప్పుడు....

12-23-సీ.

అంత లోకేశున క్రవసానకాలంబు-

వచ్చిన నూతేండ్లు వసుధలోన

వర్షంబు లుడిగిన వడిఁ దప్పి, మానవుల్-

దప్పి నాఁకటఁ జిక్కి, నొప్పి నొంది,

యనోన్యభక్షులై, యా కాలవశమున-

నాశ మొందెద ; రంత నలినసఖుఁడు

సాముద్ర దైహిక క్లాజాత రసములఁ-

జాతురిఁ గిరణాళిచేతఁ గాల్చు,

12-23.1-తే.

నంతఁ గాలాగ్ని సంకర్షణాఖ్య మగుచు,

నఖిల దిక్కులు గలయంగ నాక్రమించు;

నట్టియెడ నూలువర్షంబు లాదుకొనఁగ

వీరకతోడుత వాయువుల్ వీచు నపుడు.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; లోకేశున్ = బ్రహ్మదేవుని; కున్ = కి; అవసానకాలంబు = అంతకాలము; వచ్చిన = రాగా; నూలు = వంద (100); ఏండ్లు = సంవత్సరములు; వసుధ = భూలోకము; లోనన్ = అందు; వర్షంబులు = వానలు; ఉడిగినన్ = పడకపోవుటచేత; వడిన్ = బిగువు; తప్పి = వదలి; మానవుల్ = మానవులు; దప్పిన్ = దాహముచేత; ఆకటన్ = ఆకలిచేత; చిక్కి = కృశించి; నొప్పిన్ = బాధలు; ఒంది = పొంది; అన్యోన్య = ఒకరినొకరు; భక్షులు = తినువారు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ యొక్క; కాల = కాలమునకు; వశమునన్ = లొంగిపోయి; నాశమున్ = నాశనమును; ఒందెదరు = పొందెదరు; అంతన్ = అప్పుడు; నలినసఖుడు = సూర్యుడు (నలినసఖుడు - నలిన (పద్మములకు) సఖుడు (స్నేహితుడు), సూర్యుడు); సాముద్ర = సముద్రములలోని; దైహిక = శరీరములందు; క్షా = భూమియందు; జాత = కలిగిన; రసములన్ = ద్రవములను; చాతురిన్ = నేర్పుతో; కిరణ = కిరణముల; ఆవళి = సమూహముల; చేతన = చేత; కల్పన్ = కల్పివేయగా; అంతన్ = అప్పుటి; కాలాగ్ని = కాలాగ్ని.

సంకర్షణ = సంకర్షణము (సంకర్షణుడు - ప్రళయమందు సర్వులను సంహరించువాడు, విష్ణువు); ఆఖ్య = పేరుగలది; అగుచున్ = జెతూ; అఖిల = సర్వ; దిక్కులన్ = దిశలందు; కలయంగ = వ్యాపించి; ఆక్రమించున్ = ఆక్రమిస్తుంది; అట్టి = అటువంటి; ఎడన్ = సమయమునందు; నూలు = వంద (100); వర్షంబులు = సంవత్సరములు; అదుకొనగన్ = ముసురుకొనగా; వీక = విజృంభణము; తోడుత = తోటి; వాయువుల్ = గాలులు; వీచున్ = వీస్తాయి; అపుడు = అప్పుడు.

భావము:

బ్రహ్మదేవునికి అతని కాలమాన ప్రకారం వంద సంవత్సరాలు (365,000 యుగచతుష్టయములు) నిండితే ఒక అవసానకాలం వస్తుంది. అప్పుడు భూమిమీద నూరేళ్ళపాటు వానలు కురవవు. దానితో మానవులు ఆకలిదప్పులు తట్టుకోలేక అల్లాడిపోతారు. అప్పుడు ఒకరినొకరు తినడం మొదలు పెడతారు. ఆ విధంగా కాలవశులై అంతరిస్తారు. అప్పుడు పద్మబాంధవుడైన సూర్యుడు సముద్ర జలాలను, శరీరము లందున్న రసాలను, భూమి యందు ఉండు ద్రవాలను తన

కిరణాలచేత కాల్చి పీల్చివేస్తాడు. ఆ విధమైన కాలాగ్ని సంకర్షణం అనే పేరుతో అన్నిదిక్కులలోనూ వ్యాపించి ఆక్రమిస్తుంది. అప్పుడు నూరు సంవత్సరాలపాటు విడవకుండా వాయువులు వీస్తాయి.

ద్వాదశ స్కంధము : ప్రళయ విశేషంబులును

12-24-వ.

శత హాయనంబులు ధారాధరంబులు మహాఘోషంబుతోడం గరికరోపమానంబు లయిన
నీరధారల నిఖిలజగంబును శంబరమయంబు చేసిన బ్రహ్మాండంబెల్ల జలమయం బగుటంజేసి,
భూమి హృతగంధ గుణంబయి కబంధంబున లీనంబగు; నన్నీరంబు జీర్ణరసగుణంబై తేజంబున
నడంగు; నా తేజంబు వాయువందు నష్టరూపంబయి కలయు; నా పవనుండు గతస్పర్శగుణుండై
నభంబున సంక్రమించు; నా యాకాశంబు విగతశబ్దంబయి భూతాదిం బ్రవేశించు; దైజసంబైన
మహద్దూపం బనహంకారంబై వైకారికగుణసమేతంబై, యింద్రియంబుల లయించు;
నహంకారంబును సత్త్వాదిగుణంబులు గ్రసించు; నవి కాలచోదితం బైన ప్రకృతి యందడంగు;
నా ప్రకృతి యనాదియు నిత్యంబు నవ్యయంబు నవాఙ్మానసగోచరంబునై సత్త్వరజస్తమోగుణ
రహితంబయి, మహదాది సన్నివేశంబు లేక స్వప్నాద్యవస్థారహితంబయి, పృథివ్యాదిహీనంబై
యప్రతర్క్యంబగు; దానిని మూలభూతంబయిన పదంబని చెప్పుచుందురు, కాలవిపర్యయం బయి,
పురుషావ్యక్తులు విలీనం బగునది ప్రాకృత ప్రళయం బనంబడు"నని చెప్పి "మఱియు నొక
విశేషంబు వినుము; బుద్ధీంద్రియార్థరూపంబులచే జ్ఞానంబు తదాశ్రయం బయి వెలుంగు;
దృశ్యత్వాద్య్వితిరేకంబులచే నది యాద్యంతంబులు గలదై యుండు; దేజంబునకు
దీపచక్షూరూపంబులు వేఱు గానియట్లు బుద్ధీంద్రియార్థంబులు పరార్థమూర్తికి నన్యంబులు
గానేరవు; బుద్ధిసంభవంబు ప్రధానంబు; జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థాబేధం బాత్మమయంబై,
బుద్ధియుక్తంబైన యోగంబునం బరిణమించు; బ్రాణిజాతం బీశ్వరునందు లయోదయంబులు
వొందుచుండు; సర్వంబు నన్యోన్యాపాశ్రయంబై యాద్యంతవంతంబగుట, నవస్తువై వర్తించు; నొక్క
తేజంబు బహురంధ్రంబులం గానంబడు వడువున నొక్క పరమాత్మ పెక్కువిధంబుల
భావింపంబడు; హాటకంబు పెక్కురూపంబులం గలదైన, నేకంబయిన తెఱంగునఁ బరమాత్మ
నేకంబుగా భావింపవలయు; నేత్రంబులకు మేఘావరణంబు దలంగి నప్పుడు
భాస్కరమండలంబు గనిపించు కరణి బంధహేతువైన యహంకారం బాత్మజ్ఞానంబునం

దిరస్కృతంబైన యప్పుడే పరమాత్మ నిర్మలంబయి తోచు; నా పరమాత్మను నిరంతరంబును
దలంచుచు, యోగులు తదేకాయత్తచిత్తులై యుందురు; కాలవేగంబున సర్వప్రపంచంబునకు
నవస్థాంతరంబులు గల్గుచుండు; బరమేశ్వర మూర్తి యైన కాలంబున నభంబునం బగలు
తారకంబులు గానరాని కరణిం గానంబడక, కల్పావస్థలు చరించు; నిత్య నైమిత్తిక
ప్రాకృతికాత్మంతికంబు లని ప్రళయంబు చతుర్విధంబులై పరఁగు; నందులంగలుగు నారాయణుని
లీలావతారంబులఁ గమలభవ భవాదులయిన వచింపనోపరు; నే నెఱింగినయంతయుం జెప్పితి;
సంసారసాగరంబు దాఁట హరి కథ యనెడు నావయ సహాయంబు గాని వేఱొకటి లే"దని చెప్పి.

టీకా:

శత = వంద (100); హాయనంబులు = సంవత్సరములు పాటు; ధారాధరంబులు = మేఘములు;
మహా = గొప్ప; ఘోషంబు = ధ్వని; తోడన్ = తోటి; కరి = ఏనుగు; కర = తొండాలను;
ఉపమానంబులు = పోలునవి; అయిన = ఐన; నీర = నీటి; ధారలన్ = ధారలతో; నిఖిల = సకల;
జగంబునున్ = లోకములను; శంబర = నీటితో; మయంబు = నిండినదిగ; చేసినన్ = చేస్తాయి;
బ్రహ్మాండంబు = బ్రహ్మాండము; ఎల్లన్ = అంతా; జల = నీటితో; మయంబు = నిండినది; అగుటన్ =
కావడం; చేసి = వలన; భూమి = భూమి; హృత = పొగొట్టుకొన్న; గంధ = గంధ; గుణంబున్ =
తన్మాత్రకలది; అయి = అయ్యి; కబంధంబునన్ = నీటిలో; లీనంబు = కలిసిపోయినది; అగున్ =
అయిపోతుంది; ఆ = ఆ యొక్క; నీరంబు = నీరు; జీర్ణ = నశించిన; రస = రస; గుణంబున్ =
తన్మాత్రకలది; ఐ = అయ్యి; తేజంబునన్ = తేజస్సులో; అడంగున్ = కలిసిపోవును; ఆ = ఆ; తేజంబు
= తేజస్సు; వాయువు = వాయువు; అందున్ = లో; నష్ట = పోయిన; రూపంబు = రూపతన్మాత్ర కలది;
అయి = ఐ; కలయున్ = కలిసిపోవును; పవనుండు = వాయువు; గత = పోయిన; స్పర్శ = స్పర్శ;
గుణండు = తన్మాత్రకలది; ఐ = అయ్యి; నభంబునన్ = ఆకాశమునందు; సంక్రమించున్ =
కలిసిపోవును; ఆ = ఆ; ఆకాశంబు = ఆకాశము; విగత = పోయిన; శబ్దంబు = శబ్దతన్మాత్ర కలది;
అయి = అయ్యి; భూతాదిన్ = ఆదిభూతమునందు; ప్రవేశించున్ = కలిసిపోవును; తైజసంబు =
తేజోమయము; ఐన = అయిన అది; మహద్రూపంబు = బహుగొప్పరూపము; అనన్ = అనగా;
అహంకారంబు = అహంకారముకలది; ఐ = అయ్యి; వైకారిక = వికారముకలిగిన; గుణ =
గుణములుతో; సమేతంబు = కూడినది; ఐ = అయ్యి; ఇంద్రియంబులన్ = ఇంద్రియములందు;
లయించున్ = కలిసిపోవును; అహంకారంబును = అహంకారమును; సత్త్వాదిగుణంబులు =

గుణత్రయము {గుణత్రయము - సత్త్వము రజస్సు తమస్సు అనెడి మూడు గుణములు};
 గ్రసియించున్ = తమలో కలిపేసుకొంటాయి; అవి = అవి; కాల = కాలముచేత; చోదితంబు =
 ప్రేరేపింపబడినది; ఐన = అయిన; ప్రకృతి = ప్రకృతి; అందున్ = లో; అడంగున్ = కలిసిపోవును; ఆ =
 ఆ; ప్రకృతి = ప్రకృతి; అనాదియు = అనాదినుండి ఉన్నది; నిత్యంబున్ = శాశ్వతమైనది; అవ్యయంబు
 = నాశములేనిది; అవాఙ్మానసగోచరంబున్ = మాటలకు ఊహకు అందనిది; ఐ = అయ్యి;
 సత్త్వరజస్తమోగుణ = గుణత్రయము; రహితంబు = లేనిది; అయి = అయ్యి; మహదాది = మహత్తు
 మున్నగువానితో; సన్నివేశంబు = కలయిక; లేక = లేనిదై; స్వప్నాద్యవస్థా = అవస్థాత్రయము
 {అవస్థాత్రయము - 1జాగ్రత్తు, 2స్వప్నము, 3సుషుప్తి}; రహితంబు = లేనిది; అయి = ఐ; పృథివ్యాది =
 పంచభూతములు {పంచభూతముల - 1పృథివి 2జలము 3తేజస్సు 4వాయువు 5ఆకాశము};
 హీనంబు = లేనిది; ఐ = అయ్యి; అప్రత్యర్కంబు = తర్కానికి అందనిదై; అగున్ = ఉంటుంది; దానిని =
 దానిని; మూలభూతంబు = మూలభూతము; అయిన = ఐన; పదంబు = పదార్థము; అని = అని;
 చెప్పుచుందురు = చెప్తుంటారు; కాల = కాలము; విపర్యయంబు = విపరిమాణముచెందినది; అయి
 = ఐ; పురుష = పురుషుడు; అవ్యక్తులు = అవ్యక్తుడు; విలీనంబు = ఒకరితోనొకరు లీనమగుట;
 అగున్ = జరుగును; అది = దానిని; ప్రాకృతప్రళయంబు = ప్రాకృతప్రళయము; అనంబడును =
 అనబడును; అని = అని; చెప్పి = తెలిపి; మఱియునొక = ఇంకొక; విశేషంబు = సంగతి; వినుము =
 వినుము; బుద్ధి = బుద్ధి; ఇంద్రియార్థరూపంబులు = ఇంద్రియాలు ఇంద్రియార్థమైన విషయాలు; చేన్
 = చేత; జ్ఞానంబు = జ్ఞానము; తత్ = వానిని; ఆశ్రయంబు = ఆశ్రయించుకొన్నది; అయి = అయ్యి;
 వెలుంగున్ = ప్రకాశించును; దృశ్యత్వ = గోచరంకావడం; తద్వత్తిరేకంబులు = కాకపోవడం అనే
 లక్షణాల; చేన్ = చేత; అది = అది; ఆద్యంతంబులు = మొదలు చిగురులు; కలది = ఉన్నది; ఐ =
 అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; తేజంబున్ = కాంతి; కున్ = కి; దీప = దీపము; చక్షు = కన్ను; రూపంబు
 = వస్తురూపములు; వేఱు = వేరైనవి; కాని = కాని; అట్లు = విధముగ; బుద్ధి = బుద్ధి;
 ఇంద్రియార్థంబులు = ఇంద్రియాలు విషయాలు; పరార్థమూర్తి = పరమాత్మ; కిన్ = కి; అన్యంబులు =
 వేరైనవి; కానేరవు = కాలేవు; బుద్ధి = బుద్ధి యందు; సంభవంబు = పుడుతుంది; ప్రధానంబు =
 ప్రధానము; జాగ్రత్ = మెలకువగా ఉండుట; స్వప్న = కలలుకనుట; సుషుప్తి = గాఢనిద్రపోవుట;
 అవస్థాబేధంబులు = అవస్థాత్రయము; బుద్ధి = బుద్ధితో; యుక్తంబు = కలిసినవి; ఐన = అయినచో;
 యోగంబునన్ = యోగముగా; పరిణమించున్ = మారుతుంది; ప్రాణి = జీవ; జాతంబు =
 జాలములు; ఈశ్వరున్ = భగవంతుని; అందున్ = లో; లయ = లీనమగుట; ఉదయంబులు =

పుట్టుట; పొందుచున్ = పొందుతూ; ఉండున్ = ఉంటాయి; సర్వంబున్ = సమస్తము; అన్యోన్య =
 ఒకదానితోనొకటి; అపాశ్రయంబు = సంభందములేనివి; ఐ = అయ్యి; ఆది = మొదలు/పుట్టుక కలవి;
 అంతంబున్ = చివర/నశించుట కలవి; అగుటన = ఐ ఉండుటచేత; వస్తువు = వస్తువు; ఐ = అయ్యి;
 వర్తించున్ = ప్రవర్తిస్తుంది; ఒక్క = ఒకే ఒక; తేజంబు = వెలుగు; బహు = అనేకమైన; రంధ్రంబులన్ =
 కన్నములందు; కానంబడు = కనబడెడి (అనేకమువలె); వడువునన్ = విధముగనే; ఒక్క = ఒకే ఒక;
 పరమాత్మ = భగవంతుడు; పెక్కు = అనేక; విధంబులన్ = విధములుగ; భావింపంబడు =
 భావింపబడును; హాటకంబు = బంగారము; పెక్కు = అనేక; రూపంబులన్ = ఆకారములలో; కలది
 = ఉన్నది; ఐనన్ = అయినను; ఏకంబు = ఒకటి; అయిన = ఐనట్టి; తెఱంగునన్ = విధముగా;
 పరమాత్మన్ = భగవంతుని; ఏకంబు = ఏకము; కాన్ = అయినట్లు; భావింపవలయు = గ్రహించాలి;
 నేత్రంబులు = కన్నుల; కున్ = కు; మేఘ = మేఘములు; ఆవరణంబు = అడ్డుగా కమ్ముకొనుట;
 తలంగిన = తొలగిపోయిన; అప్పుడు = అప్పుడు; భాస్కరమండలంబు = సూర్యమండలము;
 కనిపించున్ = కనబడెడి; కరణిన్ = విధముగనే; బంధ = తగులములకు; హేతువు =
 కారణభూతము; ఐన = అగు; అహంకారంబు = అహంకారము; ఆత్మజ్ఞానంబునన్ =
 ఆత్మజ్ఞానమువలన; తిరస్కృతంబు = తొలగింపబడినది; ఐన = అయిన; అప్పుడే = అప్పుడు
 మాత్రమే; పరమాత్మ = పరమాత్మ; నిర్మలంబు = స్వచ్ఛమైనదిగా; అయి = అయ్యి; తోచున్ =
 కనబడును; పరమాత్మను = భగవంతుని; నిరంతరంబు = ఎల్లప్పుడు; తలంచుచున్ = స్మరించుచు;
 యోగులు = యోగులు; తదేకాయత్త = కేంద్రీకరించిన; చిత్తులు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి;
 ఉందురు = ఉంటారు; కాల = కాలము యొక్క; వేగంబునన్ = గమనప్రభావము; సర్వ = అఖిల;
 ప్రపంచంబున్ = లోకాలు; అవస్థా = దశలలో; అంతరంబు = భిన్నత్వములు; కల్గుచుండున్ =
 కలుగుతుంటాయి; పరమాత్మ = భగవంతుని; మూర్తి = స్వరూపము; ఐన = అయిన; కాలంబున =
 కాలమునందు; నభంబునన్ = ఆకాశములో; పగలు = పగటిపూట; తారకంబులు = నక్షత్రాలు;
 కానరాని = కనిపించని; కరణిన్ = విధముగనే; కానంబడక = తెలియరాకుండా; కల్ప =
 కల్పములందలి; అవస్థలు = వివిధ దశలు; చరించున్ = మారుతుంటాయి; నిత్య = నిత్య ప్రళయము
 {నిత్యప్రళయము - నిత్యము ప్రాణులకు కలుగుతుండెడి నిద్ర మరణము}; నైమిత్తిక = నైమిత్తిక
 ప్రళయము {నైమిత్తిక ప్రళయము - బ్రహ్మ పగలు వచ్చునది, మరియుక విధముగ బ్రహ్మ పగలు
 తరువాత వచ్చెడి సర్వనాశనము}; ప్రాకృతిక = ప్రాకృతిక ప్రళయము {ప్రాకృతిక ప్రళయమప - బ్రహ్మ
 రాత్రి వచ్చునది, మరియుక విధముగ బ్రహ్మ జీవితకాలాంతమున జరుగు మహా ప్రళయము ప్రకృతి

సృష్టి సమస్తము నాశనమగుట; ఆత్యంతికంబులు = ఆత్యంతిక ప్రళయములు {ఆత్యంతిక ప్రళయము - ఆత్యంతిక ప్రళయము లోకనివృత్తి. ఈనివృత్తిచేత ఆనందమయము అగు స్వరూపప్రాప్తి కలుగును. ఇది బ్రహ్మజ్ఞానమువలన కలుగు పాపక్షయముచేత అగును, దీని తరువాత జీవికి జననమరణాలుండవు జీవి పరమాత్మలో ఐక్యమగును కనుక మోక్షము .}; అని = అని; ప్రళయంబులు = ప్రళయములు; చతుర్ = నాలుగు (4); విధంబులు = రకములు; ఐ = అయ్యి; పరగున్ = ప్రసిద్ధములు; అందున్ = ఆయా సమయాలలో; కలుగు = సంభవించెడి; నారాయణుని = విష్ణుమూర్తి యొక్క; లీల = లీలలు; అవతారంబులన్ = అవతారములను; కమలభవ = బ్రహ్మదేవుడు {కమలభవ - పద్మమున భవ (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; భవ = పరమశివుడు {భవుడు - సమస్తము తానే యైనవాడు, శివుడు}; ఆదులు = మున్నగువారు; అయిన = అయినప్పటికి; వచింపన్ = చెప్పుటకు; ఓపరు = సరిపడరు; నేన్ = నేను; ఎఱింగిన = తెలిసికొనగలది; అంతయున్ = అంతటిని; చెప్పితిన్ = తెలిపితిని; సంసార = సంసారము అనెడి; సాగరంబున్ = సముద్రమును; దాటన్ = తరించుటకు, దాటుటకు; హరి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; కథ = కథలు; అనెడు = అను; నావయ = పడవ మాత్రమే; సహాయంబు = సాయపడగలిగినది; కాని = అది తప్పించి; వేటు = మరి; ఒకటి = ఒకటి; లేదు = లేదు; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి;

భావము:

నూరు సంవత్సరాలపాటు మేఘాలు మహాధ్వని చేస్తూ ఏనుగుతొండాల నుండి పడే ధారల వంటి జలధారలు కురిసి, బ్రహ్మాండం అంతా జలమయం చేసివేస్తాయి. బ్రహ్మాండమంతా జలమయం కావడం చేత పృథ్వి తన తన్మాత్ర అయిన గంధగుణాన్ని పోగొట్టుకుని నీళ్ళలో లీనమయిపోతుంది; నీరు తన తన్మాత్ర అయిన రసగుణాన్ని పోగొట్టుకుని కాంతిలో అనగా తేజస్సులో అణగిపోతుంది; తేజస్సు తన తన్మాత్ర అయిన రూపగుణాన్ని పోగొట్టుకుని వాయువులో కలుస్తుంది; వాయువు తన తన్మాత్ర అయిన స్పర్శగుణాన్ని పోగొట్టుకుని ఆకాశంలో చేరుతుంది; ఆకాశం తన తన్మాత్ర అయిన శబ్దగుణాన్ని పోగొట్టుకుని ఆదిభూతంలో ప్రవేశిస్తుంది; అది తేజోమయమైన మహత్తు రూపంతో అహంకారం కలదై వికార గుణములు కలదై ఇంద్రియాలను లీనం చేసుకుంటుంది; అహంకారాన్ని సత్త్వాది గుణాలు తమలో లీనం చేసుకుంటాయి; ఆ సత్త్వాది గుణాలు తిరిగి కాలంచేత ప్రేరేపించబడిన ప్రకృతిలో లీనమైపోతాయి. ప్రకృతి అనేది అనాదిగా ఉంది; అది శాశ్వతమైనది; దానికి నాశనం కాని, మార్పు కానీ లేదు;

మాటలకు, మనస్సుకూ కాని గోచరం కాక సత్త్వమూ రజస్సూ తమస్సు అనే గుణత్రయము లేనిదై మహత్తు మొదలయిన వానితో కూడిక లేనిదై స్వప్నాది అవస్థాత్రయం లేనిదై పృథివ్యాది పంచభూతాలు లేనిదై తర్కానికి అందనిదై ఉంది; దానిని మూలభూత పదార్థంగా చెబుతారు. కాలం విపరిణామం చెందినపుడు పురుషుడు, అవ్యక్తుడు, ఒకరిలో ఒకరు లీనమవుతారు. ఆ స్థితిని "ప్రాకృత ప్రళయం" అంటారు.

ఇంకొక సంగతి ఉంది, దానిని కూడా విను. బుద్ధి, ఇంద్రియాలు, ఇంద్రియార్థాలైన విషయాలు ఈ మూడింటినీ ఆశ్రయించుకుని జ్ఞానం ప్రకాశిస్తూ ఉంటుంది; గోచరం కావడం అనే లక్షణం కలిగి విరుద్ధం కాకపోవడ మనే లక్షణం కలిగి ఆది, అంతం కలదై ఈ జ్ఞానం ఉంటుంది; కాంతికంటే దీపమూ, నేత్రమూ వస్తురూపమూ వేరు కావు; అదేవిధంగా బుద్ధి ఇంద్రియాలు విషయాలూ పదార్థమూర్తి అయిన పరమాత్మ కంటే భిన్నమైనవి కావు.

ప్రధాన మనేది బుద్ధి యందు పుడుతుంది; మెలుకవగా ఉండుట అనే జాగ్రదవస్థ, కలలు కనుట అనే స్వప్నావస్థ, గాఢనిద్రపోవుట అనే సుషుప్తి అవస్థ అనే ఈ మూడు విధాలైన అవస్థలు ఆత్మమయాలై బుద్ధితో కలసినట్లయితే అదే యోగం అనిపించుకుంటుంది.

జీవులు ఈశ్వరునిలో ఉదయించుట, లయించుట పొందుతూ ఉంటారు; ఒకదానికొకటి ఆధారంకానిదై, సమస్తము, ఆది అంతము కలదై ఉండడం వలన అవస్తువై (వస్తువు కానిదై) ప్రవర్తిస్తుంది; ఒక తేజం అనేక రంధ్రాలలో నుంచి అనేక తేజములుగా గోచరించునట్లు, ఒకే భగవంతుడు అనేక విధాలుగా భావించబడుతూ ఉన్నాడు. నగల భేదాన్ని బట్టి అనేక రీతులుగా కనిపించినప్పటికీ బంగారం ఒకటిగానే భావించినట్లుగానే, పరమాత్మను ఒకటిగానే భావించాలి. కళ్ళకు అడ్డుగా నిలచిన మబ్బుతెర తొలగిపోయినప్పుడు సూర్యబింబం కనిపించినట్లుగా, ఆత్మజ్ఞానం వలన అహంకారం తొలగిపోయినపుడు పరమాత్మ స్వచ్ఛంగా కనిపిస్తుంది. అహంకారం బంధన కారణం అందువల్లనే అడ్డు నిలుస్తుంది. యోగులు పరమాత్మనే ఎల్లప్పుడూ తలుస్తూ పరమాత్మ యందే మనస్సును నిలుపుకుని ఉంటారు.

కాలగమనంచేత ప్రపంచానికి భిన్నభిన్నమైన దశలు కలుగుతుంటాయి. పరమాత్మ యొక్క స్వరూపమే కాలం. ఆకాశంలో పగటిపూట చుక్కలు కనిపించని విధంగా, కాలంలో కల్పావస్థలు కనిపించకుండా సంచరిస్తుంటాయి. "నిత్య ప్రళయం", "నైమిత్తిక ప్రళయం", "ప్రాకృతిక ప్రళయం", "ఆత్యంతిక ప్రళయం" అని ప్రళయాలు నాలుగు విధాలు. ఆయా సమయాల్లో సంభవించే నారాయణుని లీలలనూ అవతారాలనూ బ్రహ్మదేవుడు కాని, పరమశివుడు కాని తదితరులు కాని

చెప్పలేరు. నేను నాకు తెలిసినంతవరకూ చెప్పాను. సంసారమనే మహాసముద్రాన్ని దాటడానికి విష్ణుకథ అనే నావ ఒక్కటే సాధనం. మరొకటిదీ సాధనం కాలేదు. సహాయపడలేదు.

12-25-ఉ.

"**ఏను** మృతుండ నౌదు నని **యింత** భయంబు మనంబులోపలన్

మానుము; సంభవంబు గల **మాన**వకోట్లకుఁ జావు నిత్యమౌఁ;

గాన హరిం దలంపు; మికఁ **గల్గ**దు జన్మము నీకు ధాత్రిపై;

మానవనాథ! పొందెదవు **మాధ**వలోకనివాససౌఖ్యముల్.

టీకా:

ఏను = నేను; మృతుండను = చనిపోయినవాడను; ఔదున్ = అయిపోతాను; అని = అని; ఇంత = ఇంత అధికమైన; భయంబున్ = భయమును; మనంబు = మనసు; లోపలన్ = లో; మానుము = విడిచిపెట్టుము; సంభవంబు = పుట్టుట; కల = కలిగిన; మానవ = మానవులు; కోట్లు = అందరి; కున్ = కి; చావు = చచ్చిపోవుటన్నది; నిత్యము = శాశ్వతమైన ధర్మము; ఔన్ = అయి ఉన్నది; కాన = కనుక; హరిన్ = విష్ణుమూర్తిని; తలంపుము = స్మరించుము; ఇక = ఈ పైన; కల్గదు = సంభవించదు; జన్మము = పుట్టుక; నీ = నీ; కున్ = కు; ధరిత్రి = భూలోకము; పైన్ = అందు; మానవనాథ = రాజా; పొందెదవు = పొందుతావు; మాధవలోక = వైకుంఠమునందు {మాధవలోకము - విష్ణుమూర్తి యొక్క పదము, వైకుంఠము}; నివాస = నివసించెడి; సౌఖ్యముల్ = సుఖములను.

భావము:

ఓ మహారాజా! నేను చనిపోతాను అన్న భయాన్ని పూర్తిగా మనసులోంచి తుడిచెయ్యి. జన్మించిన మానవు లందరికి మరణించటం అన్నది శాశ్వతమైన తప్పనిసరి ధర్మం. కనుక హరిని ధ్యానంచేసుకో. దీనివల్ల మళ్ళా ఈ భూలోకంలో జన్మించటం జరుగదు. మాధవలోక మైన వైకుంఠంలో నివసించి, అక్కడ సౌఖ్యాలు అనుభవించే యోగం కలుగుతుంది.

ద్వాదశ స్కంధము : తక్షక దఘ్నడైన పరీక్షిన్మృతి

12-26-వ.

రాజేంద్రా! జరామరణ హేతుకంబయిన శరీరంబున నుండు జీవుండు ఘటంబులలోఁ గనంబడు నాకాశంబు ఘటనాశంబయిన మహాకాశంబునం జేరు తెఱంగున, శరీరపతనంబగుడు నీశ్వరుం గలయుఁ, దైలనాశ పర్యంతంబు వర్తి తేజంబుతోడ వర్తించు కరణి దేహకృతం బగు భవంబు రజస్వత్త్వమోగుణంబులచేతం బ్రవర్తించు; నాత్మ నభంబు మాడ్కి ధ్రువంబై యనంతంబై వ్యక్తావ్యక్తంబులకుఁ బరంబై యుండు; నిట్లాత్మ నాత్మస్థునిఁ గా జేసి, హరి నిజాకారంబు భావించుచుండుట విశేషంబు; నిన్నుఁ దక్షకుండు గణవ సమర్థుండు గాఁడు; హరిం దలంపుము; ధన గృహదారాపత్యక్షేత్రపశుప్రకరంబుల వర్జించి, సమస్తంబు నారాయణార్పణంబు సేసి, విగతశోకుండవై నిత్యంబును హరిధ్యానంబు సేయు" మని వినిపించిన రాజేంద్రుండును గుశాసనాసీనుండై జనార్దనుం జింతించుచుండె; నంత శుకుండును యథేచ్ఛావిహారుండయి చనియె; నిటఁ గ్రుద్ధుండైన బ్రాహ్మణోత్తమునిచేఁ బ్రేరితుండైన తక్షకుండు ద్విజరూపంబుఁ దాల్చి, పరీక్షిద్వధార్థంబుగా నేతెంచుచుండి మార్గమధ్యంబునఁ గాశ్యపుం డను సర్పవిషహరణసమర్థుం డగు నొక్క విప్రునిం గని యతని నపరిమిత ధనప్రదానంబునఁ ద్రుప్తుం గావించి, పరీక్షిన్నికటంబునకు రాకుండు నట్లొనర్చి, యంతటఁ బరీక్షిన్మహారాజు చెంతనున్నవారల చేతి కొక్క ఫలం బిచ్చి చనిన, వారా ఫలంబు రాజున కిచ్చిన నతండా ఫలంబు నాస్వాదించినం గ్రిమిరూపంబున నందుండి వెడలి మహాభయంకర రూపంబునం గాకోదరంబై రాజుం గణచిన నతండు నా క్షణంబు విషాగ్నిచే భస్మీభూతుం డయ్యె; నట్టి యవసరంబున భూమ్యంతరిక్షంబుల నుండు నిఖిలప్రాణు లాశ్చర్యకరం బగు తన్మరణంబు గని హాహారవంబులు సేసి; రంత నీ యర్థంబు నతని తనయుం డైన జనమేజయుండు విని క్రోధావేశంబున సర్పప్రళయం బగు నట్లు యజ్ఞంబు సేయుచుండ సహస్ర సంఖ్యలు గల సర్పంబులు హతంబు లయ్యె; నా సమయంబునఁ దక్షకుండు రాక వాసవాలయంబున నుండుట యెఱింగి "సహేంద్రతక్షకా యానుబ్రూహి" యను ప్రేషవాక్యంబు నొడువు నంతఁ; దక్షక సహితుం డయి విమానముతో నిందుండు స్థానభ్రంశంబు నొంది పడుచుండ, నత్తటి నాంగీరసుం డేతెంచి పరీక్షిత్తనయుని బహుభంగులం గీర్తించి.

టీకా:

రాజేంద్రా = మహారాజా; జర = ముసలితనము; మరణ = చావు; హేతుకంబు = కారణము; అయిన =
ఐనట్టి; శరీరంబు = దేహము దాని యందు; ఉండు = ఉండెడి; జీవుండు = జీవుడు, జీవాత్మ;
ఘటంబుల = కుండలల; లోన = లోపల; కనంబడు = కనబడుతుండెడి; ఆకాశంబు = ఆకాశము;
ఘట = కుండ; నాశంబు = నాశనము; అయిన = అయితే; మహాకాశంబునన్ = మహాకాశమునందు;
చేరు = కలిసిపోయెడి; తెఱంగునన్ = విధముగనే; శరీర = దేహము; పతనంబు = నాశనము;
అగుడున్ = కావడముతోటి; ఈశ్వరున్ = పరమాత్మ యందు; కలయున్ = లీనమగును; తైల =
నూనె; నాశ = అయిపోవు; పర్యంతంబు = వరకు; వర్తి = వత్తి; తేజంబు = వెలుగు; తోడన్ = తోటి;
వర్తించున్ = ప్రకాశించెడి; కరణిన్ = విధముగ; దేహ = శరీర; కృతంబు = ధారణతో; అగు = అయ్యి;
భవంబు = వచ్చిన; రజస్సు = రజోగుణము; సత్త్వ = సత్త్వగుణము; తమోగుణంబుల =
తమోగుణముల; చేతన్ = చేత; ప్రవర్తించు = మెలగును; ఆత్మ = ఆత్మ; నభంబునన్ = ఆకాశము;
మాడ్కి = వలె; ధ్రువంబు = నిశ్చలంగానున్నది; ఐ = అయ్యి; అనంతంబు = అనంతమైనది; ఐ =
అయ్యి; వ్యక్తా = గోచరత్వానికి; అవ్యక్తంబుల్ = అగోచరత్వాని; కున్ = కి; పరంబు = అతీతమైనది; ఐ =
అయ్యి; ఉండున్ = ఉంటుంది; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఆత్మన్ = ఆత్మని; ఆత్మస్తుని = ఆత్మస్తుని; కాన్ =
అగునట్లు; చేసి = చేసి; హరి = విష్ణువు యొక్క; నిజాకారంబున్ = స్వరూపమును; భావించుచున్ =
ధ్యానము చేయుచు; ఉండుట = ఉండుట; విశేషంబు = గొప్ప విషయము; నిన్నున్ = నిన్ను;
తక్షకుండు = తక్షకుడు; కఱవన్ = కాటువేయుటకు; సమర్థుండు = శక్తిగలవాడు; కాడు = కాడు;
హరిన్ = విష్ణుని; తలంపుము = ధ్యానించుము; ధన = ధనధాన్యములు; గృహ = ఇంటిని; దార =
భార్యను; అపత్య = సంతానమును; క్షేత్ర = భూములును; పశు = పశువుల; ప్రకరంబులన్ =
సమూహములును; వర్జించి = విడిచిపెట్టి; సమస్తంబున్ = అన్నిటిని; నారాయణ = విష్ణునికి;
అర్పణంబు = అర్పించినవిగా; చేసి = చేసి; విగత = వదిలిపెట్టిన; శోకుండవు = శోకము కలవాడవు;
ఐ = అయ్యి; నిత్యంబును = ఎల్లప్పుడు; హరి = విష్ణునిమీది; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; చేయుము =
చేయుము; అని = అని; వినిపించిన = హితోపదేశము చేయగా; రాజేంద్రుండును = మహారాజు; కుశా
= దర్బల; ఆసన = ఆసనము మీద; ఆసీనుండు = కూర్చున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; జనార్దనున్ =
హరిని; చింతించుచున్ = ధ్యానించుచు; ఉండెన్ = ఉన్నాడు; అంత = అప్పుడు; శుకుండును =
శుకుడు; యథేచ్ఛా = ఇచ్చానుసారముగా; విహారుండు = పోవువాడు; అయి = అయ్యి; చనియెన్ =

వెళ్ళిపోయెను; ఇటన్ = ఇక్కడ; క్రుద్ధుండు = కోపముపొందినవాడు; ఐన = అయిన; బ్రాహ్మణ =
 విప్రులలో; ఉత్తముని = శ్రేష్ఠుని; చేన్ = చేత; ప్రేరితుండు = ప్రేరేపింపబడినవాడు; ఐన = అయిన;
 తక్షకుండు = తక్షకుడు; ద్విజ = విప్రుని; రూపంబున్ = ఆకృతి; తాల్చి = ధరించి; పరీక్షిత్ = పరీక్షితుని;
 వధ = చంపుట; అర్థంబు = కోసము; కాన్ = ఐ; ఏతెంచుచుండి = వస్తూ; మార్గమధ్యంబునన్ =
 దారిలో; కాశ్యపుండు = కాశ్యపుడు; అను = అనెడి; సర్ప = పాము; విష = విషమును; హరణ =
 విరుగుడువేయు; సమర్థుండు = నేర్పరి; అగు = ఐనట్టి; ఒక్క = ఒకానొక; విప్రునిన్ = బ్రాహ్మణుని; కని
 = కలిసి; అతనిన్ = అతనిని; అపరిమిత = అంతులేని; ధన = ధనమును; ప్రదానంబునన్ =
 ఇచ్చుటద్వారా; తృప్తున్ = సంతృప్తునిగా; కావించి = చేసి; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు యొక్క; నికటంబున్ =
 నగరమున; కున్ = కు; రాకుండున్ = రాకుండెడి; అట్లు = విధముగ; ఒనర్చి = చేసి; అంతట =
 పిమ్మట; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు; మహారాజు = మహారాజు; చెంతన = వద్ద, సన్నిహితముగ; ఉన్న =
 ఉన్నట్టి; వారల = వారి; చేతి = చేతి; కిన్ = కి; ఒక్క = ఒకానొక; ఫలంబున్ = పండును; ఇచ్చి = ఇచ్చి;
 చనిన = వెళ్ళిపోగా; వారు = వారు; ఆ = ఆ; ఫలంబున్ = పండును; రాజున్ = రాజున; కిన్ = కు;
 ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; అతండు = అతను; ఆ = ఆ యొక్క; ఫలంబున్ = పండును; ఆస్వాదించినన్ =
 రుచిచూడగానే; క్రిమి = పురుగు; రూపంబునన్ = రూపములో; అందుండి = దానిలోనుండి; వెడలి =
 బయటకు వచ్చి; మహా = మిక్కిలి; భయంకర = భయంకరమైన; రూపంబునన్ = ఆకృతితో;
 కాకోదరంబు = సర్పముగా {కాకోదరము - 1కుటిలగమనముగల ఉదరము(పొట్ట)గలది 2కాకివంటి
 పొట్టగలది. సర్పము (విద్యార్థికల్పతరువు, పుట313)}; ఐ = అయ్యి; రాజున్ = రాజును; కఠిచినన్ =
 కాటువేయగా; అతండు = అతను; ఆ = ఆ యొక్క; క్షణంబు = క్షణములోనే; విషా = విషము అనెడి;
 అగ్ని = నిప్పు; చేన్ = చేత; భస్మీభూతుండు = కాలిపోయినవాడు; అయ్యెన్ = అయిపోయెను; అట్టి =
 ఆ యొక్క; అవసరంబున = సమయమునందు; భూమి = భూలోకమున; అంతరిక్షంబునన్ =
 ఆకాశములోన; ఉండు = ఉండెడి; నిఖిల = సర్వ; ప్రాణులున్ = జీవులు; ఆశ్చర్యకరంబు =
 ఆశ్చర్యకరము; అగు = ఐన; తత్ = అతని; మరణంబున్ = చావును; కని = చూసి; హాహరవంబులు
 = హాహాకారశబ్దములు; చేసిరి = చేసారు; అంతన్ = పిమ్మట; ఈ = ఈ; అర్థంబునన్ = కారణముచేత;
 అతని = అతని యొక్క; తనయుండు = కొడుకు; ఐన = అయిన; జనమేజయుండు =
 జనమేజయుడు; విని = తెలిసికొని; క్రోధ = కోపమువలని; ఆవేశంబునన్ = ఆవేశముతో; సర్ప =
 సర్పములన్ని; ప్రళయంబు = నాశనము; అగునట్లు = కావాలని; యజ్ఞంబు = యజ్ఞమును;
 చేయుచుండన్ = చేస్తుండగా; సహస్రసంఖ్యలు = వేలకొలది; కల = ఉన్న; సర్పంబులు =

పాములన్ని; హతంబులు = చనిపోయినవి; అయ్యెన్ = అయిపోయినవి; ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయమునందు; తక్షకుండు = తక్షకుడు; రాక = రాకుండా; వాసవ = ఇంద్రుని {వాసవుడు - వసువులు (రత్నములు) కలవాడు, ఇంద్రుడు}; ఆలయంబునన్ = ఇంటిలో; ఉండుట = ఉండుటను; ఎఱింగి = తెలిసికొని; సహంద్ర = ఇంద్రునితోపాటు; తక్షకాయా = తక్షకునికొఱకు; అనుబ్రూహి = అని చెప్పుము; అను = అనెడి; ప్రేష = పిలుపు ప్రేషవాక్యము - యజ్ఞములలో దేవతలనాహుతి గ్రహించుటకై పిలిచెడి పిలుపు; వాక్యంబు = మంత్రము; నొడువు = పలికిన; అంతన్ = అంతనే; తక్షక = తక్షకుని; సహితుండు = కలిసి ఉన్నవాడు; అయి = అయ్యి; విమానము = విమానము; తోన్ = తో; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; స్థాన = తన స్థానమునుండి; భ్రంశంబున్ = కదలిపోవుట; ఒంది = చెంది; పడుచుండన్ = పడిపోతుండగా; ఆ = ఆ; తఱిన్ = సమయమునందు; అంగీరసుండు = అంగీరసుడు; ఏతెంచి = వచ్చి; పరీక్షిత్తనయుని = జనమేజయుని; బహు = అనేక; భంగులన్ = విధములుగా; కీర్తించి = స్తుతించి.

భావము:

మహారాజా! ముసలితనానికి మృతికీ ఆశ్రయం శరీరం. ఈ శరీరంలో ఉన్న జీవాత్మ కుండలో ఉన్న ఆకాశం కుండ పగిలినపుడు మహాకాశంలో కలసిపోయినట్లుగా, శరీరం నాశనమైనపుడు, పరమాత్మలో కలసిపోతాడు. అనగా జీవాత్మ పరమాత్మలో చేరిపోతుంది. చమురు అయిపోయే వరకు వత్తి వెలుగుతుంది. అదే విధంగా శరీరం ధరించి వచ్చిన జన్మ, సత్త్వ రజస్తమోగుణములచేత ప్రవృత్తిని కలిగి ఉంటుంది. ఆత్మమాత్రం ఆకాశం మాదిరిగా నిశ్చలంగా అనంతంగా గోచరత్వానికీ అగోచరత్వానికీ అతీతంగా ఉంటుంది. ఇటువంటి ఆత్మను ఆత్మస్థునిగా చెయ్యగలిగి ఉండాలి. అప్పుడు హరి యొక్క నిజాకారాన్ని ధ్యానం చెయ్యి కలిగి ఉండాలి. అది గొప్ప విషయం.

నిన్ను కరవగల శక్తి తక్షకునికి లేదు. విష్ణువును సదా ధ్యానించు. ధనధాన్యాలు, గృహక్షేత్రములు, పుత్రకళత్రాలు అనే వ్యామోహాలు పెట్టుకోక, అన్నింటినీ విడచిపెట్టి, భగవదర్పణబుద్ధితో, శోకరహితుడవై, నిరంతరమూ హరినే ధ్యానిస్తూ ఉండు." అని శుకయోగి వినిపింపగా రాజశ్రేష్ఠుడైన పరీక్షిత్తు దర్భాసనంమీద కూర్చుండి జనార్థనుడైన విష్ణుదేవుని చింతించడం మొదలుపెట్టాడు. శుకమహర్షి స్వచ్ఛంద సంచారియై ఎటేని వెళ్ళిపోయాడు.

కోపంపొందిన విష్ణుని (శృంగి) వల్ల ప్రేరేపింపబడిన తక్షకుడు బ్రాహ్మణవేషం ధరించి పరీక్షిత్తును

సంహరించడం కోసం వస్తూ త్రోవలో కాశ్యపుడనే ఒక బ్రాహ్మణుని కలుసుకున్నాడు. ఆ కాశ్యపుడు పాము విషానికి విరుగుడు ఇవ్వ గల సమర్థుడు. అందువల్ల అతనికి అంతులేని ధనం సమర్పించి సంతృప్త పరచి, పరీక్షన్మహారాజు చెంతకు వెళ్ళకుండా చేసాడు. ఆ తరువాత తక్షకుడు పరీక్షిత్తు దగ్గర ఉంటున్న వారికి ఒక పండు నిచ్చి వెళ్ళిపోయాడు. ఆ సన్నిహితులు ఆ పండును రాజుకు సమర్పించారు ఆయన ఆ ఫలాన్ని చవిచూచి నంతలో లోపలనుంచి ఒక పురుగువలె పైకి వచ్చి భయంకరమైన మహాసర్పంగా మారిపోయి రాజును కరవగా ఆయన ఆ క్షణమే విషాగ్నివల్ల కాలి బూడిద అయిపోయాడు.

ఆ సమయంలో ఆశ్చర్యకరమైన ఆ మరణాన్ని వీక్షించిన సకల జీవులూ హాహాకారాలు చేశారు. ఈ విషయం తెలిసి అతని కుమారుడు జనమేజయుడు క్రోధావేశం పొంది సర్పాలన్నీ నాశనం కావాలన్న సంకల్పంతో యజ్ఞం చేయసాగాడు. వేల వేలు పాములు నాశనమై పోయాయి. తక్షకుడు రాకుండా ఇంద్రుని మందిరంలో ఉండటం తెలుసుకుని ఋత్విజుడు (సహేంద్రతక్షకాయానుబ్రూహి) అని పలికడం తోటి తక్షకుని తోపాటు ఇంద్రుడు కూడ విమానంతో సహా తన స్థానం నుంచి పడుతుండగా, ఆ సమయానికి అంగీరసుడు వచ్చి జనమేజయ మహారాజును పెక్కువిధాలుగా స్తుతించాడు.

ద్వాదశ స్కంధము : సర్పయాగ విరమణ

12-27-చ.

మృత్యును జీవనంబు నివి మేదినిలోపల జీవకోటికిన్
సతతము సంభవించు; సహజంబిది; చోర హుతాశ సర్ప సం
హతులను దప్పి నాకటను బంచత నొందెడు నట్టి జీవుడున్
వైతలను బూర్వకర్మ భవవేదన లొందుచుఁ గుండు నెప్పుడున్.

టీకా:

మృత్యును = చావు; జీవనంబు = బతుకులు; ఇవి = ఇవి; మేదిని = భూలోకము (మేదిని - మధుకైటభుల మేధస్సు (మెదడు) చే తడవబడునది, భూమి); లోపలన్ = అందు; జీవ = ప్రాణులు; కోటి = అన్నిటి; కిన్ = కి; సతతము = ఎల్లప్పుడు; సంభవించున్ = కలుగుతుండును; సహజంబు =

సహజమైన విషయము; ఇది = ఇది; చోర = దొంగల వలన; హతాశ = అగ్ని వలన; సర్ప = పాముల; సంహతులను = కాటులవలన; దప్పిన్ = దాహమువలన; ఆకటన్ = ఆకలివలన; పంచతనోందు = చనిపోవు; అట్టి = అట్టి; జీవుడున్ = మానవుడు; వెతలన్ = కష్టములను; పూర్వ = పూర్వజన్మలోచేసిన; కర్మ = పాపములవలన; భవ = పొందిన; వేదనలు = బాధలు; ఒందుచున్ = పొందుతు; కుందున్ = కుమిలిపోతుండును; ఎప్పుడున్ = ఎప్పటికీ.

భావము:

అలా స్తుతించిన అంగీరసుడు "చావుబ్రతుకులు భూమిమీద ఉండే జీవకోటికీ ఎల్లప్పుడూ కలుగుతూనే ఉంటాయి. ఇది సహజం. పుట్టుకతో వచ్చేదే. దొంగలవల్ల, అగ్నివల్ల, పాముకాటువల్ల, దప్పికవల్ల, ఆకలివల్ల చనిపోయే మానవుడు కష్టాలతో కుమిలిపోయి తాను పూర్వం చేసిన పాపాల ఫలితాన్ని ఎప్పటికీ అనుభవిస్తాడు.

12-28-వ.

అట్లుగావున నసంఖ్యంబులైన దందశూకంబులు హతం బయ్యె; శాంతమానసుండవై, క్రోధంబు వర్జింపు మనిన గురూపదిష్ట ప్రకారంబున సర్పయాగంబు మానియుండె; నంత దేవతలు గుసుమవృష్టిఁ గురియించి; రా రాజన్యండు మంత్రిసమేతుండై నగరప్రవేశంబు సేసి; బాధ్య బాధకలక్షణంబులు గల విష్ణుమాయా చోదిత గుణవ్యాపారంబుల నాత్మ మోహపడుం గావున, నట్టి మాయావికారంబులం బరిత్యజించి, తదాశ్రయీకృతమానసుండై వర్జించుచు, పరనిందసేయక, వైరంబు వర్జించి, భగవత్పదాంభోజభక్తి సంయుక్తుండై తిరుగునతండు హరిపదంబుఁ జేరు" నని చెప్పి వెండియు సూతుండు పరమ హర్ష సమేతుండై శౌనకున కిట్లనియె.

టీకా:

అట్లు = అందు; కావునన్ = చేత; అసంఖ్యంబులు = లెక్కపెట్టలేనన్ని; ఐన = అయిన; దందశూకంబులు = పాములు {దందశూకము - కుత్సితమైన దంశము (కరచుట) కలది, సర్పము}; హతంబు = చనిపోయినవి; అయ్యెన్ = జరిగెను; శాంత = శాంతిపొందిన; మానసుండవు = మనసుకలవాడవు; ఐ = అయ్యె; క్రోధంబున్ = కోపమును; వర్జింపుము = వదలిపెట్టుము; అనిన = అనగా; గురు = గురువుచేత; ఉపదిష్ట = ఉపదేశించిన; ప్రకారంబునన్ = ప్రకారము;

సర్పయాగంబున్ = సర్పయాగమును; మాని = విడిచిపెట్టి; ఉండెన్ = ఉండెను; అంత = అంతట;
 దేవతలు = దేవతలు; కుసుమ = పూల; వృష్టిన్ = వాన; కురియించిరి = కురిపించారు; ఆ = ఆ;
 రాజన్యుండు = రాజు; మంత్రి = మంత్రిలతో; సమేతుండు = కూడుకొన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; నగర =
 రాజధానిలో; ప్రవేశంబు = చేరుట; చేసెన్ = చేసెను; బాధ్య = బాధింపదగినది; బాధక =
 బాధించునది యను; లక్షణంబులు = లక్షణములు; కల = ఉండెడి; విష్ణుమాయ = విష్ణుమాయచే;
 చోదిత = ప్రేరేపింపబడిన; గుణ = గుణములందు; వ్యాపారంబులన్ = వ్యవహారములందు; ఆత్మ =
 ఆత్మ; మోహపడున్ = మోహమునకులోనగును; కావునన్ = కనుక; అట్టి = అటువంటి; మాయా =
 మాయవలని; వికారంబులన్ = ఏమరుపాటులను; పరిత్యజించి = విసర్జించి; తత్ = తన యందే;
 ఆశ్రయాకృత = ఆశ్రయించినట్టి; మానసుండు = మనసుకలవాడు; ఐ = అయ్యి; వర్తించుచున్ =
 మెలగుచు; పరనింద = ఇంతరులనిందించుట; చేయక = చేయకుండ; వైరంబు = శత్రుభావము;
 వర్జించి = విడిచిపెట్టి; భగవత్ = భగవంతుని; పద = పాదములనెడి; అంభోజ = పద్మముల ఎడ
 {అంభోజము - నీటి యందు పుట్టినది, పద్మము}; భక్తి = భక్తి; సంయుక్తుండు = కలవాడు; ఐ =
 అయ్యి; తిరుగున్ = వర్తించును; అతండు = అతను; హరిపదంబున్ = వైకుంఠమును; చేరున్ =
 చేరుకుంటాడు; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = మరల; సూతుండు = సూతుడు; పరమ =
 మిక్కిలి; హర్ష = ఆనందముతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; శౌనకున్ = శౌనకుని; కున్
 = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

కనుక, మనసున శాంతిని పొందు, మనసులో కలిగే కోపాన్ని విడచిపెట్టు. ఇప్పటికే లెక్కలేనన్ని
 సర్పాలు మృత్యుచెందాయి." అని చెప్పాడు. గురువు ఉపదేశం ప్రకారం జనమేజయుడు
 సర్పయాగాన్ని మానివేశాడు. అందుకు సంతోషించి దేవతలు పూలవాన కురిపించారు. పిమ్మట,
 జనమేజయ మహారాజు మంత్రిలు వెంటరాగా, తన నగరంలో ప్రవేశించాడు.
 గుణాలతో కూడిన ప్రవృత్తులు, విష్ణుమాయవల్ల ప్రేరేపణ పొందుతుంటాయి. వాటికి బాధ్యబాధక
 లక్షణాలు ఉంటాయి. వాటివల్ల ఆత్మ కూడ భ్రాంతిని పొందుతూ ఉంటుంది. ఆవిధమైన మాయా
 వికారాలను విసర్జించినవాడు. తన మనస్సును వాటికి ఆశ్రయం కాకుండా చేసుకుని, ఇతరులను
 నిందించడం కానీ ఇతరులతో విరోధించడం కానీ లేకుండా భగవంతుని పాదపద్మాల యందే భక్తి

కలవాడై, కాలం వెళ్ళబుచ్చుతున్నవాడు తప్పకుండా విష్ణుపదాన్ని చేరుకుంటాడు." అని చెప్పి సూతుడు ఆనందంతో శౌనకునితో ఈవిధంగా చెప్పసాగాడు.

ద్వాదశ స్కంధము : పురాణానుక్రమణిక

12-29-క.

"ధారుణీఁ బారాశర్యున

కార్యులు పైలుఁడు సుమంతు జైమిని మునులున్

ధీరుఁడు వైశంపాయనుఁ

డారయ నలువురును శిష్యులై యుండిరొగిన్.

టీకా:

ధారుణీన్ = భూలోకమున; పారాశర్యున్ = వ్యాసుని {పారాశర్యుడు - పరాశరుని పుత్రుడు, వ్యాసుడు}; కున్ = కి; ఆర్యులు = పూజ్యులు; పైలుడు = పైలుడు; సుమంతు = సుమంతుడు; జైమిని = జైమిని అనేడి; మునులున్ = ఋషులు; ధీరుడు = ధీసంపన్నుడు; వైశంపాయనుడు = వైశంపాయనుడు; ఆరయ = చూడగా; నలువురును = నలుగురు (4); శిష్యులు = శిష్యులు; ఐ = అయ్యి; ఉండిరి = ఉన్నారు; ఒగిన్ = చక్కగా.

భావము:

పరాశరుని కుమారుడైన వ్యాసునికి ఆర్యులూ ధీరులూ అయిన నలుగురు శిష్యులున్నారు. వారు పైలుడు, సుమంతుడు, జైమిని, వైశంపాయనుడు.

12-30-వ.

వారలు ఋగ్యజు స్సామాధర్వంబు లనియెడు నాలుగు వేదంబుల వ్యాసోపదిష్టక్రమంబున లోకంబులం బ్రవర్తింపఁ జేసి" రని చెప్పిన, నా క్రమం బెట్లని శౌనకుం డడిగిన సూతుండు సెప్పందొడంగె;" నాదియందుఁ జతుర్ముఖుని హృదయంబున నొక నాదం బుద్భవించె; నది వృత్తి నిరోధంబువలన మూర్తీభవించి వ్యక్తంబుగాఁ గనుపట్టె; నట్టి నాదోపాసన వలన

యోగిజనంబులు నిష్కాపులై ముక్తినొందుదు; రందు నోంకారంబు జనియించె; నదియె
సర్వమంత్రోపనిషన్మూలభూత యగు వేదమాత యని చెప్పబడు; నా యోంకారంబు
త్రిగుణాత్మకంబై యకారోకార మకారంబు లనెడు త్రివర్ణరూపం బై ప్రకాశించుచుండె; నంత
భగవంతుం డగు నజండా ప్రణవంబువలన స్వరస్పర్శాంతస్థోష్మాది లక్షణ లక్షితం బగు నక్షర
సమమ్నాయంబు గల్పించి, తత్సహాయ్యంబునం దన వదన చతుష్టయంబువలన
వేదచతుష్టయంబు గలుగజేసె; నంత నతని పుత్రు లగు బ్రహ్మవాదుల వేదంబులం దదుపదిష్ట
ప్రకారంబుగా నభ్యసించి, యాక్రమంబున వారలు దమ శిష్యపరంపరలకు నుపదేశించి; రట్లు
వేదంబులు సమగ్రంబుగాఁ బ్రతియుగంబున మహర్షులచే నభ్యసింపబడియె; నట్టి వేదంబులు
సమగ్రంబుగఁ బరియింప నశక్తులగు వారలకు సాహాయ్యంబు సేయుటకై ద్వాపరయుగాది
యందు భగవంతుండు సత్యవతీ దేవి యందుఁ బరాశర మహర్షికి సుతుండై యవతరించి, యా
వేదరాశిం గ్రమమ్మున ఋగ్యజు స్సామాధర్వంబు లన నాలుగు విధంబులుగ విభజించి, పైల
వైశంపాయన జైమిని సుమంతు లనియెడు శిష్యవరులకుఁ గ్రమంబుగనా వేదంబుల
నుపదేశించె; నందు బైలమహర్షి సేకొన్న ఋగ్వేదం బనంతంబు లగు ఋక్కులతోఁ జేరి
యుండుటం జేసి బహ్వాచశాఖ యని చెప్పబడు; నంత నా పైలుం డింద్రప్రమితికి భాష్యులనకు
నుపదేశించె; బాష్యులం డా సంహితం జతుర్విధంబులుఁ గావించి శిష్యులగు బోధ్యుండు
యాజ్ఞవల్క్యుండుఁ బరాశరుండు నగ్నిమిత్రుండు నను వారికి నుపదేశించె; నింద్రప్రమితి
దనసంహిత మాండాకేయున కుపదేశించె; మాండాకేయుండు దేవమిత్రుం డనువానికిం జెప్పె;
నతనికి సౌభర్యాది శిష్యులనేకులై ప్రవర్తిల్లి; రందు సౌభరిసుతుండు శాకల్యుండు డా నభ్యసించిన
శాఖ నైదు విధంబులుగ విభజించి; వాత్స్యండు మౌద్గల్యుండు శాలీయుండు గోముఖుండు
శిశిరుం డనెడు శిష్యుల కుపదేశించె; నంత జాతుకర్ణి యనువానికి వా రుపదేశింప నతండు
బలాకుండు పైంగుండు వైతాళుండు విరజం డనువారి కుపదేశించె; నదియునుంగాక మున్ను
వినిపించిన బాష్యుని కుమారుండైన బాష్కలి వాలఖిల్యాఖ్యసంహితను బాలాయని గార్గ్యుండు
కాసారుం డనువారలకుం జెప్పె; ని త్తెఱింగున బహ్వాచసంహిత లనేక ప్రకారంబులం బూర్వోక్త
బ్రహ్మర్షులచే ధరియింపబడె; యజుర్వేదధరుం డగు వైశంపాయనుని శిష్యసంఘంబు నిఖిల
క్రతువుల నాధ్వర్యకృత్యంబుచేఁ దేజరిల్లరి; మఱియు నతని శిష్యుఁడగు యాజ్ఞవల్క్యుండు
గుర్వపరాధంబు సేసిన, నా గురువు కుపితుం డై యధీతవేదంబుల మరలం దనకిచ్చి పొమ్మనిన
నతండు దాను జదివిన యజుర్గణంబును దదుక్తక్రమంబునఁ గ్రక్క, నవి రుధిరాక్తంబగు రూపంబు

దాల్చిన యజుర్గణాధిష్ఠిత శాఖాధిదేవతలు తిత్తిరిపక్షులై వానిని భుజియించిరి; దానంజేసి యా
 శాఖలు తైత్తిరీయంబు లయ్యె; నంత నిర్వేది యగునా యాజ్ఞవల్క్యుం డపరిమిత నిర్వేదంబు
 నొంది, యుగ్రతపంబున సూర్యుని సంతృప్టుం గావింప, నతండు సంతసిల్లి హయ రూపంబుఁ
 దాల్చి యజుర్గణంబు నతని కుపదేశించె; గావున నది వాజసనేయశాఖ యని వాక్రువ్వంబడె;
 నంత నా యజుర్గణంబు కాణ్వ మాధ్యందినాదులచే నభ్యసింపంబడె; నిట్లు యజుర్వేదంబు
 లోకంబునఁ బ్రవర్తిల్లె; సామ వేదాధ్వేత యగు జైమినిమహర్షి దన సుతుండగు సుమంతునికి
 నుపదేశించె; నతండు సుకర్ముండను తన సుతునకుఁ దెలిపె; నతం డా వేదమును
 సహస్రశాఖలుగా విభజించి, కోసలుని కుమారుండైన హిరణ్యనాభునికిని, దన కుమారుండగు
 పౌష్పంజి యనువానికి నుపదేశించె; నంత వారిరువురును బ్రహ్మవేత్తలగు నావంతులు
 నుదీచ్యులను నేనూర్గురికి నుపదేశించి, వారిని సామవేదపారగులంగాఁ జేసి; రిట్లు సామవేదంబు
 లోకంబున వినుతి నొందె; మఱియు నధర్వవేత్త యగు సుమంతు మహర్షి దానిం దన శిష్యున
 కుపదేశింప నతండు వేదదర్శుండు పథ్యుండను శిష్యుల కుపదేశించె; నందు
 వేదదర్శుండనువాఁడు శౌల్యాయని బ్రహ్మబలి నిర్దోషుండు పిప్పలాయనుండను వారలకును,
 బథ్యుం డనువాఁడు కుముదుండు శునకుండు జాబాలి బభ్రు వంగిరసుండు సైంధవాయనుం
 డనువారలకు నుపదేశించి ప్రకాశంబు నొందించె; నిత్తెఱంగున నధర్వవేదంబు వృద్ధి నొందె
 నిట్లఖిల వేదంబుల యుత్పత్తి ప్రచార క్రమంబులెఱింగించితి; నింకం బురాణక్రమం బెట్టులనిన
 వినిపింతు, వినుము; లోకంబునఁ బురాణప్రవర్తకు లనం బ్రసిద్ధులగు త్రయ్యారుణి కశ్యపుండు
 సావర్ణి యకృతవ్రణుండు వైశంపాయనుండు హరితుం డను నార్గురు మజ్జనకుండును
 వ్యాసశిష్యుండును నగు రోమహర్షణునివలన గ్రహించి; రట్టి పురాణంబు సర్గాది
 దశలక్షణలక్షితంబుగా నుండు; మఱియు గొందఱా పురాణంబు పంచలక్షణ లక్షితం బనియుఁ
 బలుకుదు; రట్టి పురాణ నామానుక్రమంబుఁ బురాణవిదులగు ఋషులు సెప్పెడు తెఱంగున
 నెఱింగింతు; వినుము, బ్రాహ్మంబు, పాద్మంబు, వైష్ణవంబు, శైవంబు, భాగవతంబు, భవిష్యోత్తరంబు,
 నారదీయంబు, మార్కండేయం, బాగ్నీయంబు, బ్రహ్మకైవర్తంబు, లైంగంబు, వారాహంబు,
 స్కాందంబు, వామనంబు, కౌర్మంబు, మాత్స్యంబు, బ్రహ్మాండంబు, గారుడంబు, నని పదునెనిమిది
 మహాపురాణంబులు, మఱియు నుపపురాణంబులుం గలవు; వీనిం లిఖించినం జదివిన వినిన
 దురింతంబు లడంగు" నని సూతుండు శౌనకాదులకుం జెప్పిన వారు "నారాయణగుణ

వర్ణనంబును దత్తధలును జెప్పితి; వింక దోషకారులుఁ బాపమతులు నెవ్విధంబున భవాభిం దరింతు, రా క్రమంబు వక్కాణింపవే" యని యడిగిన నెఱింగింపం దలంచి యిట్లనియె.

టీకా:

వారలు = వారు; ఋక్ = ఋగ్వేదము; యజుర్ = యజుర్వేదము; సామ = సామవేదము;
అధ్వరంబులు = అధర్వణవేదములు; అనియెడు = అనెడు; నాలుగు = నాలుగు; వేదంబులన్ =
వేదములను; వ్యాస = వ్యాసునిచే; ఉపదిష్ట = బోధించిన; క్రమంబునన్ = ప్రకారమే వరుసగా;
లోకంబులన్ = లోకమునందు; ప్రవర్తింపన్ = ప్రచారమగునట్లు; చేసిరి = చేసారు; అని = అని;
చెప్పినన్ = తెలుపగా; ఆ = ఆ; క్రమంబు = క్రమము; ఎట్లు = ఏవిధము; అని = అని; శౌనకుండు =
శౌనకుడు; అడిగిన = ప్రశ్నించగా; సూతుండు = సూతుడు; చెప్పన్ = చెప్పుట; తొడంగె =
మొదలిడెను; ఆది = మొట్టమొదట; అందున్ = లో; చతుర్ముఖుని = బ్రహ్మదేవుని {చతుర్ముఖుడు -
నాలుగు ముఖములు కలవాడు, బ్రహ్మ}; హృదయంబునన్ = హృదయమునందు; ఒక = ఒకానొక;
నాదంబు = నాదము, శబ్దము; ఉద్భవించెన్ = పుట్టింది; అది = అది; వృత్తి = వర్తనమును; నిరోధంబు
= అడ్డగించుట; వలన = వల్ల; మూర్తీభవించి = రూపము ధరించి; వ్యక్తంబు = స్పష్టముగ; కన్ =
అగునట్లు; కనుపట్టెన్ = గోచరించెను; అట్టి = అటువంటి; నాద = నాదమును, ధ్వనిని; ఉపాసన =
ఉపాసించుట; వలన = వల్ల; యోగి = యోగులు; జనంబులు = ఐనవారు; నిష్పాపులు =
పాపరహితులు; ఐ = అయ్యి; ముక్తిన్ = మోక్షమును; ఒందెదరు = పొందుతారు; అందున్ =
దానిలోనే; ఓంకారంబు = ఓంకారము; జనియించెన్ = పుట్టినది; అదియె = అదె; సర్వ = అన్ని;
మంత్ర = మంత్రాలకు; ఉపనిషత్ = ఉపనిషత్తులకు; మూలభూత = మూలాధారము; అగు = ఐన;
వేదమాత = వేదములకుమాతృక; అని = అని; చెప్పంబడును = చెప్పబడింది; ఆ = ఆ; ఓంకారంబు
= ఓంకారము; త్రిగుణాత్మకము = మూడుగుణాలు కలది; ఐ = అయింది; అకార = అకారము; ఉకార
= ఉకారము; మకారంబులు = మకారము; అనెడు = అను; త్రివర్ణ = మూడు వర్ణములకల; రూపంబు
= ఆకృతికలది; ఐ = అయ్యి; ప్రకాశించుచుండెన్ = ప్రకాశిస్తోంది; అంత = పిమ్మట; భగవంతుండు =
భగవంతుడు; అగు = ఐన; అజండు = బ్రహ్మదేవుడు {అజడు - పుట్టుకలేనివాడు, బ్రహ్మ}; ఆ = ఆ;
ప్రణవంబు = ఓంకారము; వలన = వలన; స్వర = స్వరములు {స్వరములు - అకారాది, అచ్చులు, అ
ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఋ అరూ అలు అలూ ఏ ఓ ఐ ఔ ఇవి చతుర్దశ (14) స్వరాలు}; స్పర్శ =
స్పర్శములు {స్పర్శములు - క నుండి మ వరకు కలవి ఇవి ఐదేసి చొప్పున ఐదు వర్ణములుగా

ఉంటాయి (1క ఖ గ ఘ ఙ 2చ ఛ జ ఝ 3ట ఠ డ ఢ 4త థ ద ధ న 5ప ఫ బ భ మ));
 అంతస్థ = అంతస్థములు {అంతస్థములు - య ర ల వలు}; ఊష్మ = ఊష్మములు {ఊష్మములు - శ
 ష స హలు}; ఆది = మున్నగు; లక్షణ = లక్షణాలతో; లక్షితంబు = కూర్చబడినవి; అగు = ఐన; అక్షర =
 అక్షరముల; సమమ్నాయంబున్ = సమూహమును; కల్పించి = ఏర్పరచి; తత్ = వాని;
 సహాయ్యంబునన్ = సాయముతో; తన = అతని; వదనచతుష్టయంబు = నాలుగు ముఖముల;
 వలన = నుండి; వేదచతుష్టయంబున్ = చతుర్వేదములను {చతుర్వేదములు - 1ఋగ్వేదము
 2యజుర్వేదము 3సామవేదము 4అధర్వణవేదము}; కలుగన్ = కలుగ; చేసెను = చేసెను; అంతన్ =
 పిమ్మట; అతని = అతని; పుత్రులు = కుమారులు; అగు = ఐన; బ్రహ్మవాదులు = బ్రహ్మర్షులు; ఆ = ఆ;
 వేదంబులన్ = వేదములను; తత్ = అలా; ఉపదిష్ట = ఉపదేశించిన; ప్రకారంబున్ = విధముగ;
 అభ్యసించి = అభ్యాసము చేసి; ఆ = ఆ; క్రమంబునన్ = విధముగనే; వారలు = వారు; తమ = వారి
 యొక్క; శిష్య = శిష్యుల; పరంపరల = వరుసల; కున్ = కి; ఉపదేశించిరి = బోధించారు; అట్ల = ఆ
 విధముగ; వేదంబులు = వేదములు; సమగ్రంబుగా = మొత్తం అంతా; ప్రతి = అన్ని; యుగంబునన్ =
 యుగమునందు; మహా = గొప్ప; ఋషులు = ఋషులు; చేన్ = చేత; అభ్యసినంపబడియెను =
 అభ్యాసము చేయబడినవి; అట్టి = అటువంటి; వేదంబులు = వేదములు; సమగ్రంబుగా = అంతటిని;
 పరియింప = చదువుటకు; అశక్తులు = సామర్థ్యము లేనివారు; అగు = ఐన; వారలు = వారి; కున్ =
 కి; సాహాయ్యంబు = సాయము; చేయుట = చేయుట; కై = కోసము; ద్వాపరయుగ = ద్వాపరయుగపు;
 ఆది = ప్రారంభము; అందున్ = లో; భగవంతుడు = భగవంతుడు; సత్యవతీదేవి = సత్యవతీదేవి;
 అందున్ = గర్భమున; పరాశర = పరాశర; మహా = గొప్ప; ఋషి = ఋషి; కిన్ = కి; సుతుండు =
 పుత్రుడు; ఐ = అయ్యి; అవతరించి = పుట్టి; ఆ = ఆ; వేద = వేదముల; రాశిన్ = కలిసి ఉన్న
 మొత్తమును; క్రమమ్మునన్ = వరుస ప్రకారముగా; ఋక్ = ఋగ్వేదము; యజః = యజుర్వేదము;
 సామ = సామవేదము; అధర్వణంబులు = అధర్వణవేదములు; అన = అనెడి; నాలుగు = నాలుగు (4);
 విధంబులుగ = విభాగములుగ; విభజించి = విడదీసి; పైల = పైలుడు; వైశంపాయన =
 వైశంపాయనుడు; జైమిని = జైమిని; సుమంతులు = సుమంతుడులు; అనియెడు = అనెడి; శిష్య =
 శిష్యులలో; వరులు = ఉత్తముల; కున్ = కు; క్రమంబునన్ = వరుసగా; ఆ = ఆ; వేదంబులన్ =
 వేదములను; ఉపదేశించెన్ = బోధించెను; పైల = పైలుడు అను; మహర్షి = మహర్షి; చేకొన్న =
 చేపట్టిన; ఋగ్వేదంబు = ఋగ్వేదము; అనంతంబులు = అపరిమితమైనట్టివి; అగు = ఐన;
 ఋక్కులు = ఋక్కులు {ఋక్కులు - ఋగ్వేదభాగవిశేషం}; తోన్ = తోటి; చేరి = కూడి; ఉండుటన్ =

ఉండుట; చేసి = వలన; బహ్వాచశాఖ = బహ్వాచశాఖ; అని = అని; చెప్పంబడును = అంటారు;
 అంతన్ = పిమ్మట; ఆ = ఆ; పైలుండు = పైలుడు; ఇంద్రప్రమితి = ఇంద్రప్రమితి; కిన్ = కి; భాష్యలున్ =
 భాష్యలుని; కున్ = కి; ఉపదేశించెన్ = బోధించెను; భాష్యలుండు = భాష్యలుడు; ఆ = ఆ; సంహితన్
 = వేదభాగమును; చతుర్ = నాలుగు (4); విధంబులున్ = భాగములుగ; కావించి = చేసి; శిష్యులు =
 శిష్యులు; అగు = ఐన; బోధ్యుండు = బోధ్యుడు; యాజ్ఞవల్క్యుండు = యాజ్ఞవల్క్యుని కొడుకు;
 పరాశరుండున్ = పరాశరుడు; అను = అనెడి; వారి = వారల; కిన్ = కి; ఉపదేశించెన్ = బోధించెను;
 ఇంద్రప్రమితి = ఇంద్రప్రమితి; తన = అతని; సంహితన్ = వేదభాగమును; మాండూకీయున్ =
 మాండూకీయున; కున్ = కు; ఉపదేశించెన్ = బోధించెను; మాండూకీయుండు = మాండూకీయుడు;
 దేవమిత్రుండు = దేవమిత్రుడు; అను = అనెడి; వాని = అతని; కిన్ = కి; చెప్పెన్ = ఉపదేశించెను;
 అతని = అతని; కిన్ = కి; సౌభరి = సౌభరి; ఆది = మున్నగు; శిష్యులు = శిష్యులు; అనేకులు =
 చాలామంది; ఐ = ఉండి; ప్రవర్తిల్లిరి = ప్రవృద్ధిచెందిరి; అందున్ = వారిలో; సౌభరి = సౌభరి;
 సుతుండు = పుత్రుడు; శాకల్యుండు = శాకల్యుడు; తాన్ = అతను; అభ్యసించిన = నేర్చుకొన్న; శాఖన్
 = భాగమును; ఐదు = ఐదు (5); విధంబులుగ = విభాగములుగ; విభజించి = విడదీసి; వాత్స్యండు
 = వాత్స్యడు; మౌద్గల్యుండు = మౌద్గల్యుడు; శాలీయుండు = శాలీయుడు; గోముఖుండు =
 గోముఖుడు; శిశిరుండు = శిశిరుడు; అనెడు = అను; శిష్యులు = శిష్యులు; కున్ = కు; ఉపదేశించెన్ =
 బోధించెను; అంత = పిమ్మట; జాతుకర్ణి = జాతుకర్ణుడు; అను = అనెడి; వాని = అతని; కిన్ = కి; వారు
 = వారు; ఉపదేశింపన్ = బోధించగా; అతండు = అతను; బలాకుండు = బలాకుడు; పైంగుండు =
 పైంగుడు; వైతాళుండు = వైతాళుడు; విరజుండు = విరజుడు; అను = అనెడి; వారి = వారల; కున్ =
 కు; ఉపదేశించెన్ = బోధించెను; అదియును = అంతే; కాక = కాకుండా; మున్ను = పూర్వము;
 వినిపించిన = చెప్పిన; బాష్యలుని = బాష్యలుని; కుమారుండు = పుత్రుడు; ఐన = అయిన; బాష్యలి
 = బాష్యలి; వాలఖిల్య = వాలఖిల్య; ఆఖ్య = పేరుగల; సంహితను = సంహితను; బాలాయని =
 బాలాయని; గార్గ్యుండు = గార్గ్యుడు; కాసారుండు = కాసారుడు; అను = అనెడి; వారల = వారి; కున్
 = కి; చెప్పెన్ = బోధించెను; ఈ = ఈ; తెఱంగునన్ = విధముగ; బహ్వాచశాఖ = బహ్వాచశాఖ;
 సంహితలు = సంహితలు; అనేక = బహు; ప్రకారంబులన్ = ప్రకారములుగా; పూర్వ = ముందు; ఉక్త
 = చెప్పిన; బ్రహ్మర్షులు = బ్రహ్మర్షులు; చేన్ = చేత; ధరియింపంబడె = చేపట్టబడినవి; యజుర్వేద =
 యజుర్వేదము; ధరుండు = ఉపదేశంపొందినవాడు; అగు = ఐన; వైశంపాయనుని =
 వైశంపాయనుని; శిష్య = శిష్యులు; సంఘంబు = అందరు; నిఖిల = సర్వ; క్రతువుల = యాగముల;

అధ్వర్య = తంత్రములునడపుట; కృత్యంబున్ = చేయించుట; చేన్ = ద్వారా; తేజరిల్లిరి =
 ప్రసిద్ధిపొందారు; మఱియును = మరియు; అతని = అతని యొక్క; శిష్యుడు = శిష్యుడు; అగు = ఐన;
 యాజ్ఞవల్క్యుండు = యాజ్ఞవల్క్యుడు; గురువు = గురువు పట్ల; అపరాధంబు = అపరాధము;
 చేసినన్ = చేయగా; ఆ = ఆ; గురువు = గురువు; కుపితుండు = కోపము వచ్చినవాడు; ఐ = అయ్యి;
 అధీతి = నేర్చుకొన్న; వేదంబులు = వేదములను; మరలన్ = వెనుకకి; తన = అతని; కిన్ = కి; ఇచ్చి =
 ఇచ్చేసి; పొమ్ము = వెళ్ళుము; అనినన్ = చెప్పగా; అతండు = అతను; తాను = తాను; చదివిన =
 నేర్చుకొన్న; యజుర్గణంబునున్ = యజుస్సంహితలను; తత్ = ఆ; ఉక్త = చెప్పబడిన; క్రమంబునన్ =
 క్రమంలోనే; క్రక్యన్ = వమనంచేయగా; అవి = అవి; రుధిరాక్షంబు = రక్తసిక్తమైనవి; అగు = ఐన;
 రూపంబు = రూపమును; తాల్చినన్ = ధరించగా; యజుర్గణ = యజుర్మంత్రగణముల; అధిష్ఠిత =
 అధిష్ఠించి ఉండు; శాఖా = సంహితలకు; అధిదేవతలు = అధిష్ఠానదేవతలు; తిత్తిరిపక్షులు =
 తిత్తిరిపక్షులు; ఐ = రూపములు దరించి; వానిని = వాటిని; భజియించిరి = తిన్నారు; దానన్ =
 అందు; చేసి = వల్ల; ఆ = ఆ; శాఖలు = సంహితలు; తైత్తిరేయంబులు = తైత్తిరేయములు; అయ్యెన్ =
 అయినవి; అంత = పిమ్మట; నిర్వేది = వేదములేనివాడు; అగు = ఐన; ఆ = ఆ యొక్క;
 యాజ్ఞవల్క్యుండు = యాజ్ఞవల్క్యుడు; అపరిమిత = అంతులేని; నిర్వేదంబున్ = నిర్వేదమును
 {నిర్వేదము - తత్వజ్ఞాన దుఃఖేర్ష్యాదుల చేతగలుగు హేయత్వ బుద్ధి}; ఒంది = పొంది; ఉగ్ర =
 భయంకరమైన; తపంబునన్ = తపస్సుచేత; సూర్యుని = సూర్యుడిని; సంతుష్టున్ =
 తృప్తిచెందినవాని; కావింపన్ = చేయగా; అతండు = అతను; సంతసిల్లి = సంతోషించి; హయ =
 అశ్వ; రూపంబున్ = రూపమును; తాల్చి = ధరించి; యజుర్గణంబున్ = యజుర్మంత్రసంహితలను;
 అతని = అతని; కిన్ = కి; ఉపదేశించెన్ = బోధించెను; కావున = అందుచేత; అది = అది;
 వాజసనేయశాఖ = వాజసనేయశాఖ; అని = అని; వాక్రవ్వంబడెన్ = పేరుబడెను; అంతన్ =
 పిమ్మట; ఆ = ఆ; యజుర్గణంబున్ = యజుస్సంహితలను; కాణ్వ = కాణ్వలు; మాధ్యందిన =
 మాధ్యందినులు; ఆదులు = మున్నగువారి; చేన్ = చేత; అభ్యసింపంబడెన్ = అభ్యసించారు; ఇట్లు =
 ఈ విధముగ; యజుర్వేదంబు = యజుర్వేదము; లోకంబునన్ = ప్రపంచమునందు; ప్రవర్తిల్లెన్ =
 ప్రవృద్ధిచెందినది; సామవేద = సామవేదమును; అధ్వేత = అభ్యసించినవాడు; అగు = ఐన; జైమిని =
 జైమిని; మహర్షి = మహర్షి; తన = అతని; సుతుండు = కొడుకు; అగు = ఐన; సుమంతుని =
 సుమంతుని; కిన్ = కి; ఉపదేశించెన్ = బోధించెను; అతండు = అతను; సుకర్ముండు = సుకర్ముడు;
 అను = అనెడి; తన = అతని; సుతున్ = కొడుకున; కున్ = కు; తెలిపెన్ = బోధించెను; అతండు =

అతను; ఆ = ఆ; వేదమును = వేద సంహితలను; సహస్ర = వెయ్యి (1000), అనేక; శాఖలు =
 భాగములు; కాన్ = అగునట్లు; విభజించి = విడదీసి; కోసలుని = కోసలుని యొక్క; కుమారుండు =
 కొడుకు; ఐన = అగు; హిరణ్యనాభుని = హిరణ్యనాభుని; కిని = కి; తన = తన యొక్క; కుమారుండు
 = కొడుకు; అగు = ఐన; పౌష్పంజి = పౌష్పంజి; అను = అనెడి; వాని = వాని; కిని = కి; ఉపదేశించెన్ =
 బోధించెను; అంతన్ = పిమ్మట; వారు = వారు; ఇరువురును = ఇద్దరు (2); బ్రహ్మవేత్తలు = బ్రహ్మ
 జ్ఞానులు; అగు = ఐన; ఆవంతులును = ఆవంతులు (ఆవంతులు - అవంతీపురానికి
 చెందినవారు); ఉదీచ్యులు = ఉదీచ్యులు (ఉదీచ్యులు - ఉత్తరదేశానికి చెందినవారు, పండితులు);
 అను = అనెడి; ఏనూర్గురు = ఐదువందలమంది (500); కిన్ = కి; ఉపదేశించి = బోధించి; వారిని =
 వారిని; సామవేద = సామవేదమునందు; పారగులన్ = పారంగతుడు, బహునేర్పరి; కాన్ =
 అగునట్లు; చేసిరి = చేసిరి; అట్లు = అలా; సామవేదంబు = సామవేదము; లోకంబునన్ =
 లోకమంతట; వినుతి = ఖ్యాతి; ఒందెన్ = పొందినది; మఱియును = ఇంక; అధర్వవేత్త =
 అధర్వణవేదంనేర్చినవాడు; అగు = ఐన; సుమంత = సుమంతుడను; మహర్షి = మహర్షి; దానిన్ =
 దానిని; తన = అతని; శిష్యున = శిష్యుని; కున్ = కి; ఉపదేశింపన్ = బోధించగా; అతండు = అతను;
 వేదదర్శుండు = వేదదర్శుడు; పథ్యండు = పథ్యుడు; అను = అనెడి; శిష్యులు = శిష్యుల; కున్ = కు;
 ఉపదేశించెన్ = బోధించెను; అందున్ = వారిలో; వేదదర్శుడు = వేదదర్శుడు; అను = అనే; వాడు =
 అతను; శౌల్యాయని = శౌల్యాయని; బ్రహ్మబలి = బ్రహ్మబలి; నిర్దోషుండు = నిర్దోషుడు;
 పిప్పలాయనుండు = పిప్పలాయనుడు; అను = అనే; వారల = వారి; కున్ = కి; పథ్యండు = పథ్యుడు;
 అను = అనే; వాడు = అతను; కుముదుండు = కుముదుడు; శునకుండు = శునకుడు; జాబాలి =
 జాబాలి; బభ్రువు = బభ్రువు; అంగిరసుండు = అంగిరసుడు; సైంధవాయనుండు =
 సైంధవాయనుడు; అను = అనెడి; వారలు = వారి; కున్ = కి; ఉపదేశించి = బోధించి; ప్రకాశంబు =
 ప్రాకటము; ఒందించెన్ = పొందించెను; ఈ = ఈ; తెలింగునన్ = విధముగ; అధర్వవేదంబు =
 అధర్వణవేదము; వృద్ధిని = అభివృద్ధి; ఒందెన్ = చెందెను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అఖిల =
 సమస్తమైన; వేదంబులన్ = వేదములు యొక్క; ఉత్పత్తి = ఉత్పత్తిచెందుట; ప్రచార = వ్యాప్తిచెందుటల
 యొక్క; క్రమంబులున్ = విధానమును; ఎఱింగించితిని = తెలిపితిని; ఇంకన్ = ఇక; పురాణ =
 పురాణముల; క్రమంబు = విషయములు; ఎట్టులు = ఏవిధము; అనినన్ = అన్నచో; వినిపింతున్ =
 చెప్పెదను; వినుము = వినుము; లోకంబునన్ = లోకంలో; పురాణ = పురాణపఠనములు;
 ప్రవర్తకులు = చక్కగానడుపువారు; అనన్ = అనగా; ప్రసిద్ధులు = పేరుపొందినవారు; అగు = ఐన;

త్రయ్యారుణి = త్రయ్యారుణి; కశ్యపుండు = కశ్యపుడు; సావర్ణి = సావర్ణి; అకృతవ్రణండు =
 అకృతవర్ణుడు; వైశంపాయనుండు = వైశంపాయనుడు; హరితుండు = హరితుడు; అను = అనెడి;
 ఆర్ధురన్ = ఆరుగురు (6); మత్ = మా యొక్క; జనకుండును = తండ్రి; వ్యాస = వ్యాసుని;
 శిష్యుండును = శిష్యుడు; అగు = ఐన; రోమహర్షణుని = రోమహర్షణుని; వలన = నుండి; గ్రహించిరి
 = నేర్చుకొన్నారు; అట్టి = అటువంటి; పురాణంబు = పురాణము; సర్గాది = సర్గమొదలగు (పురాణ
 దశలక్షణములు - సర్గాది - 1సర్గము 2విసర్గము 3స్థానము 4పోషణము 5ఊతులు
 6మన్వంతరములు 7ఈశానుకథలు 8నిరోధము 9ముక్తి 10ఆశ్రయము); దశ = పది (10); లక్షణ =
 లక్షణాలతో; లక్షితంబు = కూడియున్నది; కాన్ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; మఱియున్ = ఇంకా;
 కొందఱు = కొంతమంది; పురాణంబు = పురాణము; పంచ = ఐదు (5) (పురాణ పంచ లక్షణములు
 - సర్గాది - 1సర్గము 2ప్రతిసర్గము 3వంశము 4మన్వంతరము 5వంశానుచరితము); లక్షణ =
 లక్షణాలతో; లక్షితంబు = నియమించబడినది; అనియున్ = అని; పలుకుదురు = చెప్తారు; అట్టి =
 అటువంటి; పురాణ = పురాణముల; నామ = పేర్ల; అనుక్రమంబున్ = వరుసను; పురాణ =
 పురాణములు చెప్పుటలో; విదులు = నేర్పరులు; అగు = ఐన; ఋషులు = మునులు; చెప్పెడు =
 చెప్పునట్టి; తెఱంగునన్ = విధముగా; ఎఱింగింతున్ = తెలిపెదను; వినుము = వినుము; బ్రహ్మంబు
 = బ్రహ్మపురాణము; పాద్యంబు = పద్యపురాణము; వైష్ణవంబు = విష్ణుపురాణము; శైవంబు =
 శివపురాణము; భాగవతంబు = శ్రీమద్భాగవతము; భవిష్యోత్తరంబు = భవిష్యోత్తరపురాణము;
 నారదీయంబు = నారదపురాణము; మార్కండేయంబు = మార్కండేయపురాణము; ఆగ్నేయంబు =
 అగ్నిపురాణము; బ్రహ్మకైవర్తంబు = బ్రహ్మకైవర్తపురాణము; లైంగంబు = లింగపురాణము;
 వారాహంబు = వరాహపురాణము; స్కాందంబు = స్కాందపురాణము; వామనంబు =
 వామనపురాణము; కౌర్మంబు = కూర్మపురాణము; మాత్స్యంబు = మత్స్యపురాణము; బ్రహ్మాండంబు
 = బ్రహ్మాండపురాణము; గారుడంబున్ = గరుడపురాణము; అను = అనెడి; పదునెనిమిది =
 పద్దెనిమిది (18); మహాపురాణంబులు = మహాపురాణములు; మఱియును = ఇంకా;
 ఉపపురాణంబులున్ = ఉపపురాణాలు కూడ; కలవు = ఉన్నాయి; వీనిన్ = వీటిని; లిఖించినన్ =
 వ్రాసిన; చదివిన = పఠించిన; వినినన్ = విన్నను; దురితంబులు = పాపములు; అడంగును =
 నశించిపోవును; అని = అని; సూతుండు = సూతుడు; శౌనక = శౌనకుడు; ఆదులన్ = మున్నగువారి;
 కున్ = కి; చెప్పిన = చెప్పగా; వారు = వారు; నారాయణ = హరి; గుణ = గుణములను; వర్ణనంబును
 = స్తుతించుట; తత్ = అతని; కథలును = కథలను; చెప్పితి = చెప్పావు; ఇంకన్ = మరి; దోషాకారులు

= పాపంచేసినవారు; పాపమతులు = పాపబుద్ధికలవారు; ఏ = ఏ; విధంబునన్ = విధముగా; భవ = సంసార; అబ్బిన్ = సాగరమును; తరిందురు = దాటగలరు; ఆ = అట్టి; క్రమంబున్ = విధానమును; వక్కాణింపవే = తెలుయజేయుము; అని = అని; అడిగినన్ = అడుగగా; ఎఱింగింపన్ = తెలుపుదామని; తలంచి = అనుకొని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

తమ గురువైన వ్యాసుడు బోధించిన క్రమంలో ఋగ్వేదాన్ని, యజుర్వేదాన్ని, సామవేదాన్ని అధర్వవేదాన్ని ఆ నలుగురూ లోకంలో ప్రచారం చేశారు." అనగా, శౌనకుడు "ఆ క్రమము ఏమిటి?" అని ప్రశ్నించాడు. సూతుడు ఇలా చెప్పసాగాడు. "మొట్టమొదట బ్రహ్మ హృదయంలో ఒక నాదం పుట్టింది. చిత్తవ్యాపారాన్ని నిరోధించటం వలన అది రూపం ధరించి స్పష్టంగా గోచరించింది. అటువంటి ధ్వనిని ఉపాసించడం వలన యోగులు పాప రహితులై ముక్తిని పొందుతారు. ఆ నాదంలోనే ఓంకారం పుట్టింది. ఓంకారం మంత్రాలు అన్నింటికీ మూలం కావడంవల్ల, ఉపనిషత్తులకన్నింటికీ మూలం కావడం వల్ల వేదమత అన్న విఖ్యాతిని గడించింది. ఓంకారంలో మూడు గుణాలున్నాయి. ఆ విధంగానే ఆకారమూ ఉకారమూ మకారమూ అనే మూడు వర్ణాలు ఉన్నాయి. ఆ గుణాలతోనూ వర్ణాలతోనూ ఓంకారం ప్రకాశిస్తూ ఉంది. ప్రణవంవల్ల భగవంతుడైన బ్రహ్మదేవుడు స్వరాలు, స్పర్శాలు, అంతస్థాలు ఊష్ణములు మున్నగు లక్షణాలతో కలసి ఉన్నట్టి అక్షరమాల కల్పించాడు. ఆ అక్షర మాల తోడ్పాటుతో తన నాలుగు ముఖాల నుంచీ నాలుగు వేదాలను కలుగచేసాడు. బ్రహ్మచారులు అయిన తన పుత్రులకు ఒక క్రమంలో వాటిని ఉపదేశించాడు. అతని పుత్రులు తమ తండ్రి తమకు బోధించిన క్రమంలోనే శిష్యులకు బోధించారు. ఆ విధంగా వేదాలు ప్రతీ యుగంలోనూ సమగ్రంగా ఋషివర్యులచేత అభ్యాసం చేయబడుతూ వచ్చాయి.

వేదములను సమగ్రంగా చదువలేని శక్తిహీనులకు వీలు కల్పించడానికి భగవంతుడు ద్వాపర యుగ ప్రారంభంలో సత్యవతీదేవి యందు పరాశర మహర్షికి వ్యాసుడు అనే కుమారుడై అవతరించాడు. వ్యాసుడు సమగ్రమైన వేదరాశిని క్రమముగా ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, అధర్వణవేదము అని నాలుగు విధాలుగా విడదీసి క్రమముగా వాటిని పైల మహర్షికి, వైశంపాయన మహర్షికి, జైమిని మహర్షికి, సుమంతు మహర్షికి బోధించాడు. ఆ వరుసలో పైల మహర్షి ఋగ్వేదాన్ని నేర్చుకున్నాడు. ఋగ్వేదం అనంతంగా ఋక్కులు

ఉండడంవలన బహుచ శాఖ అన్న ప్రసిద్ధిని పొందింది. పైలుడు తాను నేర్చుకున్న వేదాన్ని ఇంద్ర ప్రమితికి, భాష్యులునికి ఉపదేశించాడు. భాష్యులుడు తను నేర్చుకున్న సంహితను చతుర్విధంబులు చేసి భోధ్యుండు, యాజ్ఞవల్క్యుడు, అగ్నిమిత్రుడు అను తన శిష్యులకు ఉపదేశించాడు. ఇంద్రప్రమితి తను నేర్చుకున్న సంహితను మాండూకేయుడికి ఉపదేశించాడు. అతడు దేవమిత్రుడికి ఉపదేశించాడు దేవమిత్రునికి సౌభరి మున్నగు చాలామంది శిష్యులు ఉన్నారు. అందులో ఒకడు సౌభరి కుమారుడైన శాకల్యుడు. శాకల్యుడు తను నేర్చుకొనిన శాఖను ఐదు భాగాలు చేసి తన శిష్యులు వాత్స్యుడు, మౌద్గల్యుడు, శాలీయుడు, గోముఖుడు, శిశురుడు అయిదుగురుకి బోధించాడు. ఆ అయిదుగురూ జాతుకర్ణికి ఉపదేశించారు. జాతుకర్ణి బలాకుడు, పైంగుడు, వైతాళుడు, విరజుడు అనే నలుగురికి ఉపదేశించాడు. అంతే కాక ముందు చెప్పిన బాష్యులుని కుమారుడు బాష్యలి అతడు వాలఖిల్య సంహితను బాలాయని, గార్గ్యుడు, కాసారుడు అనే ముగ్గురికి బోధించాడు. ఈ విధంగా బహువ సంహితలు అనగా ఋగ్వేద సంహితలు అనేక విధములై యింతకు ముందు చెప్పిన మహర్షులచేత ధరింపబడి నిల్చి ఉన్నాయి.

యజుర్వేద ఉపదేశం పొందిన వైశంపాయన మహర్షి, ఆయన శిష్యులు అందరూ యజ్ఞములు అన్నింటిలో పాల్గొంటూ అధ్వర్వులుగా ఉంటూ ప్రసిద్ధి పొందారు. వైశంపాయనుని శిష్యులలో ఒకడు యాజ్ఞవల్క్యుడు. అతడు గురువుపట్ల అపరాధం చెయ్యడం మూలంగా, నేర్చుకున్న వేదములను తనకు ఇచ్చి పొమ్మని కోపగ్రస్తుడై వైశంపాయనుడు అనగా యజస్సంహితలను యజ్ఞవల్క్యుడు తాను నేర్చుకున్నవాటిని నేర్చుకున్న క్రమంలోనే వమనం చేసాడు. అవి రక్తసిక్తమైన రూపు దాల్చాయి. అంతట యజుర్మంత్ర గణముల అధిష్టానదేవతలు తిత్తిరిపక్షుల రూపంలో వచ్చివాటిని తినేశారు. అందువల్లనే ఆ శాఖలకు తైత్తిరీయశాఖలు అనే పేరు వచ్చింది. తను నేర్చిన యజుర్వేద విద్యపోవడంచేత యజ్ఞవల్క్య మహర్షి నిర్వేది అయ్యాడు. అందువల్ల బాగా నిర్వేదం పొంది తీవ్రతపస్సు చేసి సూర్యుని సంతృప్తిని చేసాడు. సూర్యుడు యజుర్మంత్ర సంహితలను అశ్వరూపం ధరించి అతనికి బోధించాడు. అందువల్లనే వాటికి వాజసనేయశాఖ అన్నపేరు కలిగింది. ఈ శాఖలో ఉండే యజస్సంహితలను కాణ్వలు, మాధ్యందినులు మొదలయినవారు స్వీకరించి అభ్యసిస్తున్నారు. ఈ విధంగా లోకంలో యజుర్వేదం వ్యాపించింది. సామవేదాన్ని అభ్యసించిన జైమినిమహర్షి తన కుమారుడైన సుమంతునికి బోధించాడు. అతను తన శిష్యుడు సుకర్మునకు ఉపదేశించాడు. సుకర్ముడు సామవేదమును వెయ్యి శాఖలుగా విడదీసి ఇద్దరికి బోధించాడు. ఒకడు కోసలుని పుత్రుడైన హిరణ్యనాభుడు. రెండవవాడు తన కుమారుడైన

పొప్పంజి. వారిద్దరూ బ్రహ్మవేత్తలయిన అవంతులూ ఉదీచ్యులూ అనే అయిదువందల మందికి ఉపదేశించి వారిని సామవేదపారగులుగా తీర్చిదిద్దారు. ఈ విధంగా సామవేదం లోకంలో ప్రసిద్ధి పొందింది.

అధర్వవేదాన్ని అభ్యసించిన సుమంతు మహర్షి దానిని తన శిష్యునికి బోధించాడు. ఆ శిష్యుడు వేదదర్శుడు, పథ్యుడు అనే తన ఇద్దరు శిష్యులకు ఉపదేశించాడు. వేదదర్శుడు శౌల్యాయని, బ్రహ్మబలి, నిర్దోషుడు, పిప్పలాయనుడు అనే నలుగురికి బోధించాడు. కుముదుడు, శునకుడు, జాబాలి, బభ్రువు, అంగిరసుడు, సైంధవాయునుడు అనే ఆరుగురికి పథ్యుడు బోధించాడు. ఈ విధంగా అధర్వవేదం వృద్ధి గాంచింది.

ఈవిధంగా నాలుగువేదముల ఉత్పత్తినీ, వ్యాప్తిని తెలియజెప్పాను. ఇప్పుడు ఇంక పురాణాల గురించి వినిపిస్తాను, విను. మా తండ్రి రోమహర్షణుడు వ్యాసుల వారి శిష్యుడు. మా తండ్రి వద్ద త్రయ్యారుణి, కశ్యపుడు, సావర్ణి, అకృతవ్రణుడు, వైశంపాయనుడు, హరీతుడు అనే ఆరుగురు నేర్చుకుని, పురాణ ప్రవక్తలుగా ప్రసిద్ధులు అయ్యారు. పురాణం అనేది సర్గ మున్నగు పది లక్షణాలు కలిగి ఉంటుంది. కొందరు పురాణానికి ఐదు లక్షణాలు ఉంటాయని అంటారు. పెద్దలు పూర్వ సంగతులు తెలిసిన అనుభవజ్ఞులు చెప్పిన పద్ధతిని అనుసరించి పురాణాలను క్రమంగా చెప్తాను, విను. బ్రహ్మపురాణం, పద్మపురాణం, విష్ణుపురాణం, శివపురాణం, భాగవతం, భవిష్యోత్తరపురాణం, నారదపురాణం, మార్కండేయపురాణం, అగ్నిపురాణం, బ్రహ్మకైవర్తపురాణం, లింగపురాణం, వరాహపురాణం, స్కాందపురాణం, వామనపురాణం, కూర్మపురాణం, మత్స్యపురాణం, బ్రహ్మాండపురాణం, గరుడపురాణం అని పద్దెనిమిది మహాపురాణాలు. ఇవి కాక ఇంకా ఉపపురాణాలు ఉన్నాయి. వీటిని వ్రాసినా చదివినా వినినా పాపాలు నశించి పోతాయి." అని సూతుడు శౌనకాదిమహర్షులకు చెప్పాడు. వారు "నీవు నారాయణుని గుణాలను వర్ణించావు, ఆయన కథలను వినిపించావు, పాపంచేసినవారూ పాపబుద్ధికలవారు, సంసారసముద్రాన్ని తరించే మార్గం కూడ చెప్పు." అని అడిగారు. అప్పుడు ఆ విషయం చెప్పడానికి సిద్ధపడిన సూతుడు ఈ విధంగా చెప్పసాగాడు.

ద్వాదశ స్కంధము : మార్కండేయోపాఖ్యానంబు

"తొల్లిటి యుగమునఁ దపములఁ

బల్లిదులగు ఋషుల మహిమ భాషింపఁగ రం

జిల్లెడు మార్కండేయుం

ఉల్లంబున హరిని నిలిపి యుడుగక బ్రదికెన్.

టీకా:

తొల్లిటి = పూర్వపు; యుగమునన్ = యుగమునందు; తపములన్ = తపస్సుచేయుటలో; బల్లిదులు = సమర్థులు; అగు = ఐన; ఋషుల = మునులు యొక్క; మహిమన్ = గొప్పదనమును; భాషింపఁగన్ = ఉపన్యసించుచుండగా; రంజిల్లెడు = అనురాగముచెందెను; మార్కండేయుండు = మార్కండేయుడు; ఉల్లంబునన్ = మనసులో; హరిని = విష్ణుమూర్తిని; నిలిపి = నిలుపుకొని; ఉడుగక = విడువక, తగ్గక; బ్రదికెన్ = జీవించెను.

భావము:

పూర్వయుగంలో తపస్సుచేత సమర్థులైన మునీశ్వరులు హరి మహిమలను చెప్పటం వలన, మార్కండేయుడు హరిని మనస్సులో నిలుపుకుని ఎప్పుడూ విడచిపెట్టకుండా ఆనందంతో మనుగడ సాగించాడు.

12-32-వ.

లోకంబులు గల్పాంతసమయంబునం గబంధమయంబులయి, యంధ కార బంధురంబులయి యున్నయెడ నేకాకి యయి చరించుచు బాలార్కకోటి తేజం డయిన బాలుని హృదయంబునం బ్రవేశించి యనేక సహస్ర వత్సరంబులు దిరిగి వటపత్రశాయి యయిన యబ్బాలునిఁ గ్రమ్మఱఁ గనియె"నని చెప్పిన శౌనకాదులు సూతునిం గనుగొని, "యా మునీంద్రునకు నీ ప్రభావం బెట్లుగలిగె?"నని యడిగిన నతం డిట్లనియె.

టీకా:

లోకంబులు = సర్వలోకములు; కల్పాంత = ప్రళయకాల; సమయంబునన్ = సమయనందు; కబంధ = నీటి; మయంబులు = మయమైపోయినవి; అయి = అయ్యి; అంధకార = చీకట్లతో; బంధురంబులు = నిండిపోయినవి; అయి = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఎడన్ = సమయమునందు; ఏకాకి = ఒంటరిగానున్నవాడు; అయి = అయ్యి; చరించుచున్ = మెలగుచు; బాల = బాల; అర్క = సూర్యులు; కోటి = అనేకులకు సమానమైన; తేజండు = తేజస్సుగలవాడు; అయిన = ఐన; బాలుని = బాలుని యొక్క; హృదయంబునన్ = హృదయమునందు; ప్రవేశించి = ప్రవేశించి; అనేక = అనేక; సహస్ర = వేల; వత్సరంబులున్ = సంవత్సరములు; తిరిగి = సంచరించి; వట = మట్టి, వటము; పత్ర = ఆకుపైన; శాయి = పరున్నస్వామి; అయిన = ఐనట్టి; ఆ = ఆ; బాలుని = పిల్లవానిని; క్రమ్మఱన్ = మరల; కనియె = చూసెను; అని = అని; చెప్పినన్ = చెప్పగా; శౌనక = శౌనకుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; సూతునిన్ = సూతుడుని; కనుంగొని = చూసి; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; ఇంద్రున్ = శ్రేష్ఠున; కున్ = కు; ఈ = ఇట్టి; ప్రభావంబు = మహిమ; ఎట్లు = ఏ విధముగా; కలిగెను = లభించింది; అని = అని; అడిగినన్ = ప్రశ్నించగా; అతండు = అతను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

కల్పం అంతం అయ్యే సమయంలో అంటే ప్రళయకాలంలో లోకాలన్నీ జలమయమై పోయాయి చీకట్లతో నిండిపోయాయి. అటువంటి సమయంలో ఆయన ఒక్కడే సంచరిస్తూ కోటిబాలసూర్యుల తేజస్సుతో ప్రకాశించే ఒక బాలుని హృదయంలో ప్రవేశించి, ఎన్నో వేల సంవత్సరాలు అక్కడే సంచరించి, మళ్ళా మట్టియాకు మీద పవ్వళించిన ఆ బాలుని దర్శించాడు." ఈ విధంగా సూతుడు చెప్పగా శౌనకాదులైన."ఆ మునీంద్రునికి ఇంతటి మహిమ ఏవిధంగా లభించింది." అని ప్రశ్నించారు. అంత సూతుడు ఈ విధంగా చెప్పాడు.

12-33-క.

"భూవినుత! బ్రహ్మచర్యము

దావదలక నిష్ఠచేతఁ దధ్యము గాఁగన్

భావించి హరిఁదలంచుచుఁ

గోవిదనుతుఁడై మృకండు గుణముల వెలసెన్.

టీకా:

భూవినుత = పరీక్షిన్మహారాజా {భూవినుతుడు - భూలోకమున కీర్తింపబడు వాడు};
బ్రహ్మచర్యమున్ = బ్రహ్మచర్యమును; తాన్ = అతను; వదలక = వదిలిపెట్టకుండా; నిష్ఠ = నిష్ఠ; చేతన్
= తో; తథ్యము = నిలబడినది; కాగన్ = అగునట్లు; భావించి = తలచుకొని; హరిన్ = విష్ణుమూర్తిని;
తలంచుచు = ధ్యానించుచు; కోవిద = విబుధులచే; నుతుడు = స్తుతింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి;
మృకండు = మృకండుడు; గుణముల = గొప్పగుణములతో; వెలసెన్ = ప్రసిద్ధికెక్కెను.

భావము:

"లోకప్రసిద్ధులారా! మృకండు మహర్షి జగన్నుత మైన బ్రహ్మచర్యాన్ని అవలంభించి, నిష్ఠతో హరిని
శాశ్వతుడుగా భావించి, మనసులో నిత్యము ధ్యానిస్తూ, విబుధుల స్తుతిపాత్రమైన ఉత్తమ గుణాలు
కలిగి తపస్సు చేస్తున్నాడు.

12-34-వ.

ఇట్లుదపంబు సేయు నతనికి హరిహరులు ప్రత్యక్షంబయి "వరం బడుగు" మనిన గుణగణాఢ్యం
డయిన కుమారు నడిగిన "నట్ల కాక" యని యతండు గోరిన వరంబిచ్చి యంతర్ధానంబు నొంది;
రనంతరంబ యమ్మునికి మార్కండేయుం డుదయించి నియమ నిష్ఠా గరిష్ఠు డయి యుండ;
మృత్యువు వానిం బాశబద్ధుం జేసిన నెదిర్చి మిత్తిని ధిక్కరించి, పదివేల హయనంబులు తపంబు
సలుప, నింద్రుండు భయంపడి యమ్ముని వరుని యుగ్రతపంబు భంగపఱచుటకు
దేవతాంగనలం బంప, వారే తెంచునెడఁ బుష్పఫలభరితంబును; మత్తమధుకర శుక పికాది శకుం
తలారవ నిరంతర దిగంతరంబును; జాతివైర రహిత మృగ పక్షికుల సంకులంబును, సారస
చక్రవాక బక క్రౌంచ కారండవ కోయష్ఠి కాది జలవిహంగమాకులిత సరోవర సహస్ర
సందర్శనీయంబును నగు నా తపోవనంబున జటావల్కలధారి యై హవ్యవాహనుండునుంబోలెఁ
దపంబు సేయు మునీంద్రునిం గని యయ్యంగనలు వీణావేణు వినోద గానంబుల నలవరింప
మెచ్చక ధీరోదాత్తుం డగు నమ్మునీంద్రుని గెల్వనోపక యింద్రుని కడకుం జని; రంత హరి యతని

తపంబునకుఁ బ్రసన్నుండై యావిర్భవించినం గనుగొని "దేవా! నీ దివ్యనామస్మరణంబునంజేసి
యీ శరీరంబుతోడన యనేక యుగంబులు బ్రదుకు నట్లు గాఁజేయవే" యనినం గరుణించి
యిచ్చుటయును.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; తపంబున్ = తపస్సును; చేయు = చేస్తున్న; అతని = అతని; కిన్ = కి; హరి =
విష్ణువు; హరులు = ఈశ్వరుడు లు; ప్రత్యక్షంబు = సాక్షాత్కరించినవారు; అయి = అయ్యి; వరంబున్
= వరము; అడుగుము = కోరుకొనుము; అనినన్ = అనగా; గుణ = సుగుణముల; గణ =
సముదాయములచే; ఆధ్యండు = సంపన్నుడు; అయిన = ఐనట్టి; కుమారున్ = పుత్రుని; అడిగినన్ =
కోరుకొనగా; అట్లకాక = అలాగే; అని = అని; అతండు = అతను; కోరిన = కోరుకోన్న; వరంబున్ =
వరమును; ఇచ్చి = ప్రసాదించి; అంతర్దానంబు = అదృశ్యము; ఒదిరి = అయ్యిరి; అనంతరంబు =
పిమ్మట; ఆ = ఆ; ముని = ముని; కిన్ = కి; మార్కండేయుండు = మార్కండేయుడు; ఉదయించి =
పుట్టి; నియమ = నియమపాలనలో; నిష్ఠా = నిష్ఠకలిగుండుట యందు; గరిష్ఠండు = గొప్పవాడు;
అయి = అయ్యి; ఉండన్ = ఉండగా; మృత్యువు = యమధర్మరాజు; వానిన్ = అతనిన్; పాశ =
యమపాశమునకు; బద్ధున్ = కట్టబడినవానిగా; చేసినన్ = చేయగా; ఎదిర్చి = ఎదిరించి; మిత్తిని =
మృత్యువును; ధిక్కరించి = తృణీకరించి; పదివేల = పదివేల (10,000); హాయనంబులు =
సంవత్సరంబులు; తపంబున్ = తపస్సును; సలుపన్ = చేయగా; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; భయంపడి
= బెదిరిపోయి; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; వరుని = ఉత్తముని; ఉగ్ర = తీవ్రమైన; తపంబున్ =
తపస్సును; భంగపఱచుట = భంగంచేయడాని; కున్ = కోసము; దేవతాంగనలన్ = దేవతాస్త్రీలను,
అప్పరలను; పంపన్ = పంపించగా; వారు = వారు; ఏతెంచు = వచ్చెడి; ఎడన్ = సమయమునందు;
పుష్ప = పూలతో; ఫల = పండ్లతో; భరితంబును = నిండినది; మత్త = మదించిన; మధుకర =
తుమ్మెదలు; శుక = చిలుకలు; పిక = కోకిలలు; ఆది = మొదలైన; శకుంతల = పక్షుల; అరావ =
కూజితములతో; నిరంతర = ఎడతెగకుండ నిండిన; దిగంతరంబును = దిక్కులమధ్యప్రదేశంగలది;
జాతి = జాతిస్వతఃసిద్ధమైన; వైర = శత్రుత్వలక్షణములు; రహిత = లేని; మృగ = జంతువుల; పక్షి =
పక్షుల; కుల = సమూహములు; సంకులంబును = నిండియున్నది; సారస = బెగ్గురుపక్షులు; చక్రవాక
= చక్రవాకపక్షులు; బక = కొంగలు; క్రౌంచ = క్రౌంచపక్షులు; కారండవ = బాతులు; కోయష్టిక =
కొక్కెరలు; ఆది = మున్నగు; జలవిహంగ = నీటిపక్షులచే; సమాకులిత = సందడిగా ఉన్న; సరోవర =

సరస్సులు; సహస్ర = అనేకములతో; సందర్శనీయంబు = చూడచక్కగానున్నట్టిది; అగు = ఐన; ఆ = ఆ; తపోవనంబునన్ = ముని ఆశ్రమప్రాంతములో; జటా = జటలు; వల్కల = నారచీరలు; ధారి = ధరించినవాడు; ఐ = అయ్యి; హవ్యవాహనుండును = అగ్నిదేవుని {హవ్యవాహనుడు - హవ్యములను మోసుకు పోవువాడు, అగ్ని; బోలెన్ = వలె; తపంబున్ = తపస్సు; చేయు = చేయుచున్న; ముని = మునులలో; ఇంద్రునిన్ = శ్రేష్ఠుని; కని = కనుగొని, చూసి; ఆ = ఆ; అంగనలు = స్త్రీలు; వీణ = వీణానాదములతో; వేణు = మురళీపూరించుటలతో; వినోద = వినోదములతో; గానంబులన్ = గానములతో; అలవరింపన్ = స్వాధీనపరచుకొనబోగా; మెచ్చక = మెచ్చుకోలేదు; ధీరోదాత్తుండు = ధీరోదాత్తుడు; అగు = ఐన; ఆ = ఆ యొక్క; ముని = మునులలో; ఇంద్రునిన్ = శ్రేష్ఠుని; గెల్వన్ = జయింప; ఓపక = సమర్థులుకాక; ఇంద్రుని = ఇంద్రుని; కడ = వద్ద; కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిరి; అంత = పిమ్మట; హరి = విష్ణుమూర్తి; అతని = అతని; తపంబున్ = తపస్సున; కున్ = కు; ప్రసన్నుండు = సంతృప్తుడు; ఐ = అయ్యి; ఆవిర్భవించినన్ = ప్రత్యక్షముకాగా; కనుంగొని = చూసి; దేవా = భగవంతుడా; నీ = నీ యొక్క; దివ్య = మహిమాన్వితమైన; నామ = నామమును; స్మరణంబునన్ = స్మరించుట; చేసి = తో; ఈ = ఈ యొక్క; శరీరంబు = శరీరము; తోడనన్ = తోనే; అనేక = అనేకమైన; యుగంబులు = యుగాలపాటు; బ్రదుకు = జీవించు; అట్లుగా = విధముగా; చేయవే = కావింపుము; అనినన్ = అనగా; కరుణించి = దయచూపి; ఇచ్చటయును = ఇచ్చెను.

భావము:

ఈ విధంగా తపస్సు చేస్తుంటే, విష్ణుమూర్తి, ఈశ్వరుడు ప్రత్యక్షమై "వరం కోరుకో" అన్నారు. ఆయన మంచి గుణసంపద కల కొడుకు కావాలని కోరుకున్నాడు. వాళ్ళిద్దరూ "అలాగే అగు గాక" అని అతను కోరిన వరాన్ని ప్రసాదించి అదృశ్యులయ్యారు. అంతట ఆ మునికి మార్కండేయుడు పుట్టి నియమ నిష్ఠులను చక్కగా పాటిస్తూ గొప్పవాడై ఉండగా, మృత్యువు వచ్చి తన పాశంతో కట్టివేయగా ఎదిరించి ఆ మృత్యువును తృణీకరించి పదివేల సంవత్సరాల పాటు తపస్సు చేసాడు. ఆ మార్కండేయుని తీవ్ర తపస్సుకు భయపడిన యింద్రుడు తపోభంగం చేయడం కోసం అప్పరసలను పంపించాడు. వారు వస్తూ పూలు పళ్ళతో నిండినది; మదించిన తుమ్మెదలు, చిలుకలు, కోకిలలు మున్నగు పక్షుల కూజితాలతో నిరంతరం నిండిన దిగంతాలు కలది; జాతివైరాన్ని విడచిపెట్టి సఖ్యతతో సంచరిస్తున్న జంతువులతో పక్షులతో నిండినది; బెగ్గురులు, జక్కవలు, కొంగలు, క్రౌంచలు, బాతులు, కొక్కెరలు మున్నగు నీటిపక్షులతో సందడిగా ఉన్న వేలాది

సరోవరాలతో చూడముచ్చటగా ఉన్నది అగు ఆ తపోవనంలో జటలు, నారచీరలు ధరించి అగ్నిదేవునివలె తేజరిల్లుతూ తపస్సు చేస్తున్న మార్కండేయ మునివర్యుని చూసి ఆ అప్పరసలు వీణావాదనంతో వేణుగానంతో వినోదాలతో వివశుణ్ణి చెయ్యడానికి ఎంత ప్రయత్నించినా, అతను వారిని మెచ్చుకోలేదు, వారికి లొంగలేదు. ధీరోదాత్తుడైన ఆతనిని అప్పరసలు గెలువ లేక, తమ ఓటమిని అంగీకరించారు. యిందుని చెంతకు తిరిగి వెళ్ళిపోయారు.

విష్ణువు అతని తపస్సుకు మెచ్చి ప్రసన్నుడై ప్రత్యక్షం అయ్యాడు. మార్కండేయుడు విష్ణుదేవుని, "దేవా! దివ్యమైన నీ నామాన్ని స్మరిస్తూ ఈ శరీరంతోనే అనేక యుగాలు జీవించి ఉండేలా వరం ప్రసాదించు." అని కోరాడు. విష్ణుమూర్తి ఆ వరం ప్రసాదించాడు.

12-35-తే.

"జగము రక్షింప జీవులఁ జంప మనుపఁ

గర్తవై సర్వమయుఁడవై కానిపింతు

వెచట నీ మాయఁ దెలియంగ నెవ్వఁ డోపు?

విశ్వసన్నత! విశ్వేశ! వేదరూప!

టీకా:

జగము = లోకమున; రక్షింపన్ = కాపాడుటకు; జీవులన్ = ప్రాణులను; చంపన్ = చంపడానికి; మనుపన్ = పోషించుటకు; కర్తవు = కర్తవు; ఐ = అయ్యి; సర్వ = సర్వమునందు; మయుడవు = నిండియుండువాడవు; ఐ = అయ్యి; కానిపింతువు = గోచరింతువు; ఎచటన్ = ఎక్కడైనా; నీ = నీ యొక్క; మాయన్ = మహిమను; తెలియంగన్ = తెలిసికొనుటకు; ఎవ్వడు = ఎవరుమాత్రము; ఓపున్ = చేయగలడు; విశ్వసన్నత = హరి {విశ్వసన్నతుడు - లోకములచే స్తుతింపబడువాడు, విష్ణువు}; విశ్వేశ = హరి {విశ్వేశుడు - విశ్వమునకు ప్రభువు, విష్ణువు}; వేదరూప = హరి {వేదరూప - వేదములు తన రూపమైనవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

“విశ్వేశా! వేదరూపా! విశ్వసన్నతా! జగత్తును, ప్రాణులను పుట్టించడానికి పోషించడానికి చంపడానికి నీవే కర్తవు. నీవే సర్వమయుడవు. నీ మాయను తెలుసుకోవడం ఎవరికీ సాధ్యం కాదు.

12-36-మ.

బలభిన్నుఖ్య దిశాధినాథవరులున్ ఫాలాక్ష బ్రహ్మాదులున్

జలజాతాక్ష! పురంద రాది సురులుం జర్పించి నీ మాయలం

దెలియన్ లేరట! నా వశంబె తెలియన్? దీనార్తినిర్మూల! యు

జ్జ్వలపంకేరుహపత్రలోచన! గదాచక్రాంబుజాద్యంకితా!”

టీకా:

బలభిత్ = ఇంద్రుడు {బలభిత్తు - బలాసురుని ధ్వంసము చేసినవాడు, ఇంద్రుడు}; ముఖ్య = మున్నగు; దిశాధినాథ = దిక్పాలక; వరులున్ = శ్రేష్ఠులను; ఫాలాక్ష = శివుడు {ఫాలాక్షుడు - ఫాలమున (నుదుట) అక్షుడు (కన్నుగలవాడు), శివుడు}; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆదులున్ = మున్నగువారు; జలజాతాక్ష = శ్రీహరీ {జలజాతాక్షుడు - జలజాతము (పద్మము) వంటి అక్షుడు (కన్నులుగలవాడు), విష్ణువు}; పురందర = దేవేంద్రుడు {పురందరుడు - శత్రు పురములను వ్రక్కలించినవాడు, దేవేంద్రుడు}; ఆది = మున్నగు; సురులున్ = దేవతలుకూడ; చర్పించి = తరచిచూసినను; నీ = నీ యొక్క; మాయలన్ = మహిమలను; తెలియన్ = తెలిసికొన; లేరు = లేరు; అట = అట; నా = నాకు; వశంబె = సాధ్యమగునా; తెలియన్ = తెలిసికొనుటకు; దీనార్తినిర్మూల = శ్రీహరీ {దీనార్తినిర్మూలనుడు - దీనుల ఆర్తిని నిర్మూలించువాడు, విష్ణువు}; ఉజ్జ్వలపంకేరుహపత్రలోచన = శ్రీహరీ {ఉజ్జ్వలపంకేరుహపత్రలోచనుడు - ప్రకాశవంతమైన పద్మదళాలవంటి కన్నులు గలవాడు, విష్ణువు}; గదాచక్రాంబుజాద్యంకితా = శ్రీహరీ {గదాచక్రాంబుజాద్యంకితుడు - గద చక్రము పద్మములు అలంకారముగా కలవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

శ్రీహరీ! జలజాతాక్షా! దీనుల దీనత్వాన్ని నాశనంచేసే మహానుభావా! ప్రకాశవంతమైన పద్మపత్రాలవంటి నేత్రాలుకలవాడా! గదాచక్రాదులతో అలంకృతమైన బాహువులుకలవాడా! ఇంద్రాది సకల దిక్పాలకులు, బ్రహ్మదేవుడు, పరమశివుడు మున్నగు దేవతలు సైతం ఎంత చర్చించినా నీ మాయలను అవగాహన చేసుకోలేరట. ఇంక నా వల్ల ఎక్కడ అవుతుంది?

12-37-వ.

అని వినుతించి, "దేవా! నీ మాయం జేసి జగంబు భ్రాంతం బై యున్నయది; యిది దెలియ నానతీవలయు" నని యడిగిన నతండు నెఱింగించి చనియె, మునియును శివపూజ సేయుచు హరిస్మరణంబు సేయ మఱచి శతవర్షంబులు ధారాధరంబులు ధారావర్షంబుచే ధరాతలంబు నింప, జలమయంబై యంధకారబంధురబైన, నంత నా తిమిరంబునం గన్నుగానక భయంపడి యున్నయెడ నా జలమధ్యంబున నొక వటపత్రంబునం బద్మరాగ కిరణపుంజంబుల, రంజిల్లు పాదపద్మంబులుగల బాలునిం గని, మ్రొక్కి యతని శరీరంబు ప్రవేశించి, యనేక కాలం బనంతం బగు జఠరాంతరంబునం దిరిగి; యతని చరణారావింద సంస్మరణంబు సేసి; వెలువడి కౌఁగలింపంబోయిన మాయఁ గైకొని యంతర్ధానంబునొంద; మునియు నెప్పటియట్లు స్వాశ్రమంబు సేరి తపంబు సేయుచున్న సమయంబున.

టీకా:

అని = అని; వినుతించి = స్తుతించి; దేవా = భగవంతుడా; నీ = నీ యొక్క; మాయన్ = మాయ; చేసి = వలన; జగంబు = భువనము; భ్రాంతంబు = భ్రాంతిలోపడినది; ఐ = అయ్యి; ఉన్నయది = ఉన్నది; ఇది = దీనిని గురించి; తెలియన్ = స్పష్టముగా తెలియునట్లు; ఆనతీయవలయున్ = చెప్పుము; అని = అని; అడిగినన్ = కోరగా; అతండు = అతడు; ఎఱింగించి = తెలియజేసి; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; మునియును = ముని; శివ = శివునిగురించి; పూజ = పూజలు; చేయుచు = చేస్తూ; హరి = శ్రీహరిని; స్మరణంబున్ = స్మరించుట; చేయ = చేయుట; మఱచి = మరచిపోయెను; శత = వంద (100); వర్షంబులు = సంవత్సరములు పాటు; ధారాధరంబులు = మేఘములు {ధారాధరములు - నీటిధారలను ధరించునవి, మేఘములు}; ధారా = ధారాపాతముగా; వర్షంబు = వర్షించుట; చేన్ =

చేత; ధరాతలంబున్ = భూమండలమును; నింపన్ = నింపివేయగా; జలమయంబు = నీటితోనిండినది; ఐ = అయిపోయి; అంధకార = కారుచీకట్లతో; బంధురంబు = నిండినది; ఐనన్ = కాగా; అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ యొక్క; తిమిరంబునన్ = చిమ్మచీకటిలో; కన్నుకానక = కళ్ళుకనిపించక; భయంపడి = బెదిరిపోయి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఎడన్ = సమయమునందు; ఆ = ఆ యొక్క; జల = నీటి; మధ్యంబునన్ = మధ్యలో; ఒక = ఒకానొక; వట = రావి; పత్రంబునన్ = ఆకుపైన; పద్మరాగ = పద్మరాగమణుల; కిరణ = ప్రభల; పుంజంబులన్ = సమూహములవలె; రంజిల్లు = ప్రకాశించెడి; పాద = పాదములు అనెడి; పద్మంబులు = పద్మములు; కల = కలిగిన; బాలునిన్ = బాలకుని; కని = చూసి, కనుగొని; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; అతని = అతని; శరీరంబున్ = శరీరములో; ప్రవేశించి = దూరి; అనేక = చాలా; కాలంబు = కాలము; అనంతంబు = అనంతమైనది; అగు = ఐన; జరర = కడుపు, ఉదరము; అంతరంబునన్ = లోపల; తిరిగి = సంచరించి; అతని = అతని; చరణ = పాదములు అనెడి; అరవింద = పద్మములను; సంస్మరణంబు = స్మరించుట; చేసి = చేసి; వెలువడి = బయటకి వచ్చి; కౌగలింపంబోయినన్ = కౌగలించుకోబోగా; మాయన్ = మాయను; కైకొని = చేపట్టి; అంతర్దానంబున్ = అదృశ్యగుట; ఒందన్ = చెందగా; మునియును = ముని; ఎప్పటియట్ల = ఎప్పట్లాగ; స్వా = తన యొక్క; ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమమును; చేరి = చేరి; తపంబున్ = తపస్సును; చేయుచున్న = చేస్తున్న; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

అని మార్కండేయుడు స్తోత్రం చేసాడు. ఆ పిమ్మట, "నీ మాయ వలన ప్రపంచం భ్రాంతి పొంది ఉంది. దీనిని గూర్చి స్పష్టంగా నాకు తెలియజెప్పు" అని అడిగాడు. విష్ణువు తెలియజేసి వెళ్ళిపోయాడు. మార్కండేయుడు శివపూజ చేస్తూ, హరినామస్మరణ మరచిపోయాడు. నూరుసంవత్సరాల పాటు మేఘాలు విడవకుండా ధారాపాతంగా వర్షం కురిసి ధాత్రిని నింపివేశాయి. దానితో ధాత్రి జలమయం అవడమేకాక కారుచీకటిలో ములిగిపోయింది. ఆ చీకటిలో కళ్ళు కనిపించక భయపడి ఉన్న సమయంలో, ఆ నీటి మధ్య వటపత్రం మీద పద్మరాగమణి ప్రభలతో ప్రకాశించే పాదపద్మాలు కల ఒక బాలకుని చూసి నమస్కరించి ఆ బాలుని శరీరంలో దూరి చాలా కాలం అతని ఉదరంలోనే సంచరించాడు. అతని పాదపద్మాలను స్మరించుతూ బయటికి వచ్చి కౌగలించుకోబోగా అతను మాయాధారియై అదృశ్యుడయ్యాడు. ముని అంతకుముందు వలననే తన ఆశ్రమంలో ప్రవేశించి తపస్సు చేసుకుంటున్నాడు.

12-38-చ.

నిలిచిన శంకరుం గనియు, నిత్యసుఖంబుల నిచ్చు గౌరి యి
ముల "హర! భూతిభూషణసముజ్జ్వలగాత్రునిఁ గంటి, యెంతయున్
వలనుగ వానితోడ నొక వాటపుమాటను బల్కఁగాఁ దగున్
సలలితమైన యీ తపసి జాడ వినంగడు వేడ్క యయ్యెడిన్."

టీకా:

నిలిచిన = ఆగియున్న; శంకరున్ = శివుని; కనియున్ = చూసి; నిత్య = శాశ్వతమైన; సుఖంబులన్ =
సుఖములను; ఇచ్చు = ప్రదాత్రి యైన; గౌరి = గౌరీదేవి {గౌరి - గౌరవర్ణంగలమె, పార్వతి}; ఇమ్ములన్
= యుక్తములుగ; హర = శివా; భూతి = విభూతి మాత్రమే; భూషణ = అలంకారముగా కలిగి;
సముజ్జ్వల = మిక్కిలి ప్రకాశవంతమైన; గాత్రునిన్ = శరీరము కలవానిని; కంటి = చూసితివా;
ఎంతయున్ = మిక్కిలి; వలనుగ = ఒప్పదముగ; వాని = అతని; తోడన్ = తోటి; ఒక = ఒకానొక;
వాటపు = అనుకూలమైన; మాటను = పలుకు; పల్కగా = పలుకుట; తగున్ = బాగుంటుంది;
సలలితము = మనోజ్ఞత్వము కలవాడు; ఐన = అగు; ఈ = ఈ; తపసి = తపస్వి; జాడ = విధానము;
వినన్ = వినవలెనని; కడు = మిక్కిలి; వేడ్క = కుతూహలము; అయ్యెడిన్ = కలిగినది.

భావము:

ఆసమయంలో నిలిచి ఉన్న ఈశ్వరునితో శాశ్వత సుఖప్రదాత్రి, గౌరీదేవి, "హర! విభూతి
అలంకారించుకుని సముజ్జ్వలంగా విలసిల్లుతున్న శరీరం గల ఈ తపస్విని చూశావా? వానితో
ఒక మంచి మాట పలకడం బాగుంటుంది ఈ తపసి విషయం తెలుసుకుందామని ఉంది?"

12-39-వ.

అనిన శంకరుండును శాంకరీసమేతుం డయి నభంబుననుండి ధరణీ తలంబునకు నేతెంచి
యితరంబు గానక యేకాగ్రచిత్తుండగు నమ్మునిం గని తన దివ్యయోగమాయా ప్రభావంబుచేత
నతని హృదయంబునం బ్రవేశించి చతుర్భాహుండును, విభూతి రుద్రాక్షమాలికాధరుండును,
ద్రిశూల డమరుకాది దివ్యసాధన సమేతుండును, వృషభవాహ నారూఢుండును,

నుమానమేతుండునై తన స్వరూపంబు గనంబఱచిన విస్మయంబునొంది యమ్ముని యా
 పరమేశ్వరుని ననేక ప్రకారంబుల స్తుతియించిన, నప్పు డమ్ముని తపఃప్రభావంబునకు మెచ్చి
 "మహాత్మా! పరమశైవుండ" వని పరమేశ్వరుం డానతిచ్చిన మార్కండేయుండును శంకరు నిరీక్షించి,
 "దేవా! హరిమాయాప్రభావంబు దుర్లభం; బయ్యది భవత్సందర్శనంబునం గంటి; నింతియచాలు;
 నైన నొక్కవరంబు గోరెద; నారాయణచరణంబుజ ధ్యానంబును, మృత్యుంజయంబునుం గలుగు
 నట్లు గాఁగృప సేయవే" యని ప్రార్థించినఁ గృపాసముద్రుండై "యట్లగాక" యని "జరారోగవికృతులు
 లేక కల్పకోటి పర్యంతంబు నాయువుం, బురుషోత్తముని యనుగ్రహంబుఁ గలుగు" నని యానతిచ్చి
 యమ్మహాదేవుం డతర్థానంబు నొందె" నని చెప్పి యీ మార్కండేయోపాఖ్యానంబు వ్రాసిన వినినం
 జదివినను మృత్యువు దొలంగు నని మఱియు నిట్లనియె; హరి పరాయణుం డగు భాగవతుండు
 దేవతాతంతర మంత్రాంతర సాధనాంతరంబులు వర్జించి, దుర్జనులం గూడక నిరంతరంబు
 నారాయణ గోవిందాది నామస్మరణంబు సేయుచునుండె నేని నట్టి పుణ్యపురుషుండు
 వైకుంఠంబున వసియించు; మఱియు హరి విశ్వరూపంబును జతుర్విధ వ్రాహ్మభేదంబును,
 జతుర్మూర్తులును, లీలావతారంబులును జెప్ప నగోచరంబు"లనిన శౌనకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శంకరుండును = ఈశ్వరుడు {శంకరుడు - సుఖమును కలుగజేయువాడు,
 శివుడు}; శాంకరి = ఈశ్వరితో {శాంకరి - సుఖప్రదాయిత్రి, శంకరుని భార్య, పార్వతీదేవి}; సమేతుండు
 = కూడినవాడు; అయి = అయ్యి; నభంబు = ఆకాశము; నుండి = నుండి; ధరణీతలంబు =
 భూమండలమున; కున్ = కు; ఏతెంచి = వచ్చి; ఇతరంబు = మరిదేనిని; కానక = చూడకుండా;
 ఏకాగ్ర = ఏకాగ్రమైన; చిత్తుండు = మనసుకలవాడు; అగు = ఐన; ఆ = ఆ; మునిన్ = మునిని; కని =
 చూసి; తన = తన యొక్క; దివ్య = మహిమాన్వితమైన; యోగ = యోగము యొక్క; మాయా =
 మహిమ యొక్క; ప్రభావంబు = ప్రభావము; చేతన్ = తోటి; అతని = అతని; హృదయంబునన్ =
 హృదయములో; ప్రవేశించి = లోపలకెళ్ళి; చతుర్ = నాలుగు (4); బాహుండును = చేతులు కలవాడు;
 విభూతి = విభూతి; రుద్రాక్ష = రుద్రాక్షల; మాలికా = మాలలు; ధరుండును = ధరించినవాడు; త్రిశూల
 = త్రిశూలము; డమరుక = డమరుకము; ఆది = మున్నగు; దివ్య = దివ్యమైన; సాధన =
 సాధనములతో; సమేతుండును = కూడినవాడు; వృషభవాహన = వృషభవాహనము;
 ఆరూఢుండును = అధిరోహించినవాడు; ఉమా = పార్వతీదేవితో {ఉమ - తపస్సు చేయవలదని

తల్లిచే నిషేధింపబడినామె, రక్షించునామె, పార్వతి; సమేతుండును = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి;
 తన = తన యొక్క; స్వరూపంబున్ = స్వరూపమును; కనంబుచినన్ = చూపించగా;
 విస్మయంబున్ = ఆశ్చర్యమును; ఒంది = పొంది; ఆ = ఆ; ముని = ముని; ఆ = ఆ; పరమేశ్వరునిన్ =
 పరమశివుని; అనేక = బహు; ప్రకారంబులన్ = విధములుగా; స్తుతియించినన్ = స్తోత్రములు
 చేయగా; అప్పుడు = అప్పుడు; ఆ = ఆ; ముని = ముని; తపః = తపస్సు యొక్క; ప్రభావంబున్ =
 మహిమ; కున్ = కు; మెచ్చి = పొగడి; మహాత్మా = గొప్పఆత్మకలవాడా; పరమ = గొప్ప; శైవుండవు =
 శివభక్తుడవు; అని = అని; పరమేశ్వరుండు = శివుడు; ఆనతిచ్చినన్ = పలుకగా;
 మార్కండేయుండును = మార్కండేయుడు; శంకరుని = శివుని; నిరీక్షించి = చూసి; దేవా =
 భగవంతుడా; హరిమాయా = విష్ణుమాయ యొక్క; ప్రభావంబు = ప్రభావము; దుర్లభంబు =
 అందనిది; అయ్యది = అది; భవత్ = నీ యొక్క; సందర్శనంబునన్ = సాక్షాత్కారమువలన; కంటిన్ =
 తెలుసుకొనగలిగితిని; ఇంతియ = ఇది; చాలున్ = చాలును; ఐనన్ = అయినప్పటికి; ఒక్క =
 ఒకానొక; వరంబున్ = వరమును; కోరెదన్ = నిన్ను కోరుకొనెదను; నారాయణ = శ్రీహరి; చరణ =
 పాదములు అనెడి; అంబుజ = పద్మముల; ధ్యానంబును = ధ్యానము; మృత్యు = మరణముపై;
 జయంబునున్ = జయించగలుగుట; కలుగునట్లు = లభించునట్లు; కాగన్ = అగుటను; కృపసేయవే
 = ఇమ్ము; అని = అని; ప్రార్థించినన్ = ప్రార్థించగా; కృపాసముద్రుండు = దయాసాగరుడు; ఐ = అయ్యి;
 అట్ల = ఆ విధముగనే; కాకన్ = అగుగాక; అని = అని; జర = ముసలితనము; రోగ = జబ్బులు,
 రోగములు; వికృతులు = వికారములు; లేక = లేకుండ; కల్ప = కల్పములు; కోటి = కోటి;
 పర్యంతంబున్ = వరకు; ఆయువున్ = ఆయుష్షు; పురుషోత్తముని = శ్రీహరి; అనుగ్రహంబున్ =
 అనుగ్రహము; కలుగును = లభించును; అని = అని; ఆనతిచ్చి = వరప్రసాదమిచ్చి; ఆ = ఆ;
 మహాదేవుండు = శివుడు; అంతర్ధానంబున్ = అదృశ్యమగుటను; ఒందెను = పొందెను; అని = అని;
 చెప్పి = చెప్పి; ఈ = ఈ ప్రసిద్ధమైన; మార్కండేయోపాఖ్యానంబు = మార్కండేయోపాఖ్యానము;
 వ్రాసిన = రాసిన; వినినన్ = విన్నను; చదివినన్ = చదివిన; మృత్యువు = మరణము; తొలంగును =
 తొలగిపోతుంది; అని = అని; మఱియును = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; హరి
 = శ్రీహరి యందు; పరాయణుండు = భక్తికలవాడు; భాగవతుండు = భాగవతుడు; దేవతాంతర =
 ఇతరదేవతలను; మంత్రాంతర = ఇతరమంత్రములను; సాధనాంతరంబులు = ఇతరసాధనలను;
 వర్జించి = విడిచిపెట్టి; దుర్జనులన్ = దుష్టులను; కూడక = సహవాసంచేయకుండ; నిరంతరంబు =
 ఎల్లప్పుడు; నారాయణ = నారాయణ; గోవింద = గోవింద; ఆది = మున్నగు; నామ = నామములను;

స్మరణంబు = స్మరించుట; చేయుచున్న = చేస్తూ; ఉండెనేని = ఉన్నట్లయితే; అట్టి = అటువంటి;
 పుణ్యపురుషుండు = పుణ్యపురుషుడు; వైకుంఠంబునన్ = వైకుంఠమునందు (వైకుంఠము -
 విష్ణులోకము); వసియించున్ = నివసించును; మఱియున్ = ఇంకను; హరి = శ్రీహరి;
 విశ్వరూపంబును = విశ్వరూపమును; చతుర్విధవ్యూహ = చతుర్వ్యూహములు
 (చతుర్వ్యూహములు - 1వాసుదేవ 2ప్రద్యుమ్న 3అనిరుద్ధ 4సంకర్షణ అనేడి పరమేశ్వరుని
 రూపములు); భేదంబునున్ = వివరములను; చతుర్ = నాలుగు (4) విధముల; మూర్తులును =
 రూపభేదములను; లీలావతారంబులును = లీలావతారములు; చెప్పన్ = తర్కించుటకు;
 అగోచరంబులు = సాధ్యముకానివి; అనినన్ = అనగా; శౌనకుండు = శౌనకుడు; ఇట్లు = ఈ
 విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆమె మాట విని శివపార్వతులు ఆకాశం నుంచి భూమికి దిగారు. మార్కండేయుడు
 శివపార్వతుల రాక గమనించ నంత ఏకాగ్రమైన మనస్సుతో ఉండడంతో ఈశ్వరుడు తన
 దివ్యయోగ మాయతో అతని హృదయంలో ప్రవేశించాడు. నాలుగు చేతులు, విభూతి,
 రుద్రాక్షమాలికలు, త్రిశూలము. ధమరుకం, మొదలైన దివ్య సాధనాలతో, పార్వతితో పాటుగా
 వృషభవాహనం అధిరోహించిన వానిగా దర్శనం ఇచ్చాడు.
 అప్పుడు మార్కండేయుడు ఆశ్చర్యపోయి పరమేశ్వరుని అనేకవిధాలుగా స్తోత్రం చేసాడు.
 పరమశివుడు అతని తపస్సుకు సంతసించి "మహాత్మా! నీవు పరమశైవుడవు." అని అన్నాడు.
 మార్కండేయుడు ఈశ్వరునితో "దేవా! విష్ణుదేవుని మాయా ప్రభావం తెలియుట దుర్లభము. కానీ
 నీ సందర్శనంచేత దానిని తెలుసుకోగలిగాను. ఇది చాలు అయినా ఒక వరం కోరుకుంటాను.
 శ్రీహరి పాదపద్మాలను ధ్యానించే బుద్ధి, మరణాన్ని జయించే శక్తి నాకు అనుగ్రహించు." అని
 ప్రార్థించాడు. దయాసముద్రుడైన పరమశివుడు, "అలాగే అగు గాక." అని అతను కోరిన వరం
 అనుగ్రహించి ఇలా అన్నాడు. "ముసలితనం రోగం మున్నగు వికారాలు లేకుండా, కోటి కల్పాల
 వరకూ ఆయుర్ధాయం, శ్రీహరి అనుగ్రహం కలుగుతుంది." అని వరం ఇచ్చి అదృశ్యం అయ్యాడు.
 ఈ మార్కండేయోపాఖ్యానం వ్రాసినా, వినినా, చదివినా మరణం తొలగిపోతుంది. చిక్కటి హరిభక్తి
 కల భాగవతుడు ఇతర దేవతలను, ఇతర మంత్రాలను, ఇతర సాధనలను పూర్తిగా విడచి పెట్టాలి,
 దుష్టులతో స్నేహం చేయ రాదు. ఎల్లప్పుడూ నారాయణా, గోవిందాది నామస్మరణలు చేస్తుండాలి,

ఆ విధంగా ఆచరించే పుణ్యాత్ముడు వైకుంఠం చేరుకుని అక్కడ నివసిస్తుంటాడు. విష్ణుదేవుని విశ్వరూపాన్నీ నాలుగు విధములయిన వ్యూహాభేదాల్ని, లీలావతారాలనీ, చతుర్వ్యూహ భేదాలు అనే నాలుగు మూర్తులను వర్ణించడం సాధ్యం కాదు." అని సూతుడు చెప్పగా, శౌనకుడు ఇలా అన్నాడు.

12-40-క.

"హరికథలు, హరిచరిత్రము,

హరిలీలావర్తనములు నంచిత రీతిం

బరువడి నెఱిగితి మంతయుఁ

సురనుత! యనుమాన మొకటి నొప్పడెడి మదిన్.

టీకా:

హరి = విష్ణుదేవుని; కథలు = కథలు; హరి = విష్ణుదేవుని; చరిత్రము = చరితములు; హరి = విష్ణుదేవుని; లీలా = లీలలు; వర్తనములున్ = సంచారములు; అంచిత = చక్కటి; రీతిన్ = విధముగ; పరువడిన్ = క్రమబద్ధముగ; ఎఱిగితిమి = తెలుసుకొంటిమి; అంతయున్ = సమస్తమును; సురనుత = దేవతలచేక్కిరింపబడువాడా; అనుమానము = సందేహము; ఒకటి = ఒకానొకటి; చొప్పెడిని = కలిగినది; మదిన్ = మనసునందు.

భావము:

దేవసన్నతా! సూతా! విష్ణుకథలు, విష్ణుమూర్తి చరిత్ర, విష్ణులీలలు చక్కగా సమగ్రంగా తెలుసుకున్నాం. అయినా నామనసులో ఒక సందేహం మిగిలిపోయింది

ద్వాదశ స్కంధము : ద్వాదశాదిత్య ప్రకారంబు

12-41-వ.

అది యెయ్యది యనిన లోకచక్షువు చైత్రమాసంబు మొదలుగా నేయే మాసంబున నేయే నామంబునం బ్రవర్తించుం; జెప్పవే" యని యడిగినఁ "చైత్రంబుననుండి చైత్రాది ద్వాదశమాసంబుల సౌరగణ సప్తకం బీశ్వర నియుక్తంబై నానాప్రకారంబుల సంచరించు; నా క్రమంబు దొల్లి శుకుండు విష్ణురాతునికిఁ దెలిపిన చందంబునం జెప్పెద" నని సూతుం డిట్లనియె "శ్రీమన్నారాయణ స్వరూపుం డగు మార్తాండుం డేకస్వరూపుం డైన, నతనిం గాల దేశ క్రియాది గుణములం బట్టి ఋషు లనేక క్రమంబులఁ నభివర్ణించి భావించుచున్నవా; రా ప్రకారం బెట్లనినఁ జైత్రంబున సూర్యుండు ధాత యను నామంబు దాల్చి కృతస్థలి, హేతి, వాసుకి, రథకృత్తు, పులస్తుండు, తుంబురుండు ననెడు పరిజనులతోఁ జేరికొని సంచరించు; వైశాఖంబున నర్యముండను పేరు వహించి పులహుం, డోజుండు, ప్రహేతి, పుంజికస్థలి, నారదుండు, కంజనీరుం డను ననుచరసహితుండై కాలంబు గడుపుచుండు; జ్యేష్ఠంబున మిత్రాభిదానంబున నత్రి, పౌరుషేయుండు, తక్షకుండు, మేనక, హాహా, రథస్వనుండను పరిజనులతోడం జేరి వర్తించుచుండు; నాషాఢంబున వరుణుండను నాహ్వాయంబు నొంది వసిష్ఠుండు, రంభ, సహజన్యుండు, హూహువు, శుక్రుండు, చిత్రస్వనుండను సహచర సహితుండై కాలక్షేపంబు సేయుచుండు; శ్రావణంబున నింద్రుండను నామంబుచే వ్యవహృతుండై విశ్వవసువు, శ్రోత, యేలాపుత్రుం, డంగిరసుండు, ప్రమోచ, చర్యుండను సభ్యులతోఁ జేరి కాలంబు గడుపుచుండు; భాద్రపదంబున వివస్వతుండను నామంబు దాల్చి యుగ్రసేనుండు, వ్యాఘ్రుం, డాసారుణుండు, భృగు, వనుష్లోచ, శంఖపాలుండు లోనుగాఁ గల పరిజనులతో నావృతుండై కాలయాపనంబు సేయుచు నుండు.

టీకా:

అది = అది; ఎయ్యది = ఏమిటి; అనినన్ = అన్నచో; లోకచక్షువు = సూర్యుడు {లోకచక్షువు - లోకమునకు నేత్రమువంటివాడు, సూర్యుడు}; చైత్రమాసంబు = చైత్రమాసము; మొదలుగాన్ = మొదలు పెట్టి; ఏయే = ఏయే; మాసంబులన్ = నెలలో; ఏయే = ఏయే; నామంబులన్ = నామములతో, పేర్లతో; ప్రవర్తించున్ = సంచరిస్తాడు; చెప్పవే = తెలుపుము; అని = అని; అడిగినన్ = కోరగా; చైత్రంబున = చైత్రము; నుండి = నుండి; చైత్ర = చైత్రమాసము; ఆది = మొదలగు; ద్వాదశ = పన్నెండు (12); మాసంబులన్ = నెలలో; సౌర = సూర్యుని; గణ = గణములు; సప్తకంబున్ = ఏడుమూర్తులు; ఈశ్వర = భగవంతునిచే; నియుక్తంబు = నియమింపబడినవి; ఐ = అయ్యి; నానా = వివిధ; ప్రకారంబులన్ = విధములుగ; సంచరించును = సంచరిస్తాడు; ఆ = ఆ యొక్క; క్రమంబు =

విధానము; తొల్లి = పూర్వము; శుకుండు = శుకుడు; విష్ణురాతుని = విష్ణురాతుడైన పరీక్షిత్తు; కిన్ = కి;
 తెలిపిన = చెప్పిన; చందంబునన్ = విధముగనే; చెప్పెదను = తెలిపెదను; అని = అని; సూతుండు =
 సూతుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; శ్రీమన్నారాయణ = విష్ణుదేవుని; స్వరూపుండు
 = స్వరూపము ఐనవాడు; అగు = అయిన; మార్తాండుండు = సూర్యుడు {మార్తాండుడు - మృతండు
 అనువాని కొడుకు, బ్రహ్మాండము మృతి (రెండు చెక్కలగుట)నొందినపుడు పుట్టినవాడు, సూర్యుడు};
 ఏక = ఒకటి; స్వరూపుండు = రూపము కలవాడు; ఐనన్ = అయినప్పటికి; అతనిన్ = అతనిని; కాల
 = కాలము; దేశ = ప్రదేశము; క్రియ = క్రియలు; ఆది = మున్నగు; గుణములన్ = భేదముల; పట్టి =
 ప్రకారము; ఋషులు = మహర్షులు; అనేక = బహు; క్రమంబులన్ = విధములుగ; అభివర్ణించి =
 మిక్కిలికీర్తించి; భావించుచున్నవారు = ధ్యానించుచున్నారు; ఆ = ఆ యొక్క; ప్రకారంబు = విధము;
 ఎట్లు = ఎలా; అనినన్ = అనగా; చైత్రంబునన్ = చైత్రమాసమునందు; సూర్యుండు = సూర్యుడు; ధాత
 = ధాత {ధాత - సమస్తమును ధరించువాడు, సూర్యుడు}; అను = అనెడి; నామంబున్ = పేరు; తాల్చి
 = ధరించి; కృతస్థలి = కృతస్థలి; హేతి = హేతి; వాసుకి = వాసుకి; రథకృత్తు = రథకృత్తు; పులస్త్యుండు =
 పులస్త్యుడు; తుంబురుండు = తుంబురుడు; అనెడి = అను; పరిజనుల = సేవకుల; తోన్ = తోటి;
 చేరుకొని = కూడి; సంచరించున్ = సంచరించును; వైశాఖంబునన్ = వైశాఖమాసమునందు;
 అర్యముండు = అర్యముడు; అను = అనెడి; పేరు = నామము; వహించి = ధరించి; పులహుండు =
 పులహుడు; ఓజుండు = ఓజుడు; ప్రహేతి = ప్రహేతి; పుంజికస్థలి = పుంజికస్థలి; నారదుండు =
 నారదుండు; కంజనీరుండును = కంజనీరుండు; అను = అనెడి; అనుచర = సేవకులతో; సహితుండు
 = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; కాలంబున్ = కాలమును; గడుపుచుండు = గమనముచేస్తుండును;
 జ్యేష్ఠంబునన్ = జ్యేష్ఠమాసమున; మిత్రా = మిత్రుడు {మిత్రుడు - సర్వ భూతముల యందు
 స్నేహయుక్తుడు, సూర్యుడు}; అభిదానంబునన్ = అనునామముతో; అత్రి = అత్రి; పౌరుషేయుండు =
 పౌరుషేయుడు; తక్షకుండు = తక్షకుడు; మేనక = మేనక; హాహా = హాహా; రథస్వనుండు =
 రథస్వనుడు; అను = అనెడి; పరిజనుల = సేవకుల; తోడన్ = తోటి; చేరి = కూడి; వర్తించుచుండున్
 = సంచరిస్తుంటాడు; ఆషాఢంబునన్ = ఆషాఢమాసమునందు; వరుణుండు = వరుణుడు
 {వరుణుడు - జనులచే వరములు కోరబడువాడు, పడమటిదొర}; అను = అనెడి; ఆహ్వాయంబున్ =
 నామమును; ఒంది = పొంది; వసిష్ఠుండు = వసిష్ఠుడు; రంభ = రంభ; సహజన్యుడు =
 సహజన్యుడు; హలాహువు = హలాహువు; శుక్రుండు = శుక్రుడు; చిత్రస్వనుండు = చిత్రస్వనుడు; అను
 = అనెడి; సహచర = సేవకులతో; సహితుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; కాల = కాలమును;

క్షేపంబు = గడుపుట; చేయుచుండున్ = చేస్తుంటాడు; శ్రావణంబునన్ = శ్రావణమాసమునందు;
 ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; అను = అనెడి; నామంబు = పేరు; చేన్ = తోటి; వ్యవహృతుండు =
 పిలువబడువాడు; ఐ = అయ్యి; విశ్వవసువు = విశ్వవసువు; శ్రోత = శ్రోతుడు; ఏలాపుత్రుండు =
 ఏలాపుత్రుడు; అంగిరసుండు = అంగిరసుడు; ప్లమోచ = ప్లమోచ; చర్యుండు = చర్యుడు; అను =
 అనెడి; సభ్యుల = సేవకుల; తోన్ = తోటి; చేరి = కూడి; కాలంబున్ = కాలమును; గడుపుచుండున్ =
 నడుపుతుంటాడు; భాద్రపదంబునన్ = భాద్రపదమాసమునందు; వివస్వతుండు = వివస్వతుడు
 (వివస్వతుడు - కాంతిచేనన్నిటిని కప్పెడువాడు, సూర్యుడు); అను = అనెడి; నామంబున్ = పేరు;
 తాల్చి = ధరించి; ఉగ్రసేనుడు = ఉగ్రసేనుడు; వ్యాఘ్రుండు = వ్యాఘ్రుడు; ఆసారణుండు =
 ఆసారణుడు; భృగువు = భృగువు; అనుష్ఠాచ = అనుష్ఠాచ; శంఖపాలుండు = శంఖపాలుడు;
 లోనుగాగల = మున్నగు; పరిజనుల = సేవకుల; తోన్ = తోటి; ఆవృతుండు = కూడినవాడు; ఐ =
 అయ్యి; కాల = కాలమును; యాపనంబు = గడుపుట; చేయుచునుండున్ = చేయుచుండును.

భావము:

అది ఏమిటంటే ప్రపంచానికి నేత్రం వంటివాడైన సూర్యుడు చైత్రమాసం మొదలుకుని పన్నెండు నెలలలో ఏ నెలలో, ఏ పేరుతో, ఎలా సంచరిస్తాడో చెప్పుము." అని అడిగిన శౌనకునితో సూతుడు ఇలా అన్నాడు. "చైత్రం నుంచి పన్నెండు మాసాలలోనూ సౌరగణాలు ఏడు (ఆదిత్యుడు, ఆరుగురు పరిచారకులు) భగవంతుని నిర్ణయం ప్రకారం ఎన్నోవిధాలుగా సంచరిస్తూ ఉంటాయి. ఈ విషయాన్ని ఇంతకు ముందు శుకమహర్షి విష్ణురాతునికి చెప్పాడు. అది చెప్తాను." అని చెప్పి సూతుడు మరల ఇలా అన్నాడు, "శ్రీమన్నారాయణ స్వరూపుడైన సూర్యుడు ఒకడే. అయినా మహర్షులు కాల, దేశ, క్రియా బేధాలను బట్టి అనేక విధాలుగా వర్ణిస్తారు. ఆ వివరాలు చెప్తాను, శ్రద్ధగా విను.

- 1) చైత్రమాసంలో సూర్యుడు ధాత అని పేరు ధరిస్తాడు. అతనికి కృతస్థలి, హేతి, వాసుకి, రథకృత్తు, పులస్త్తుడు, తుంబురుడు అనేవారు పరిజనులుగా చేరి సంచరిస్తుంటారు.
- 2) వైశాఖమాసంలో సూర్యుడు అర్యముడు అనే పేరు వహిస్తాడు. పులహుడు ఓజుడు ప్రహేతి పుంజికస్థలి నారదుడు కంజనీరుడు అనే వారు అనుచరులుగా చేరి సంచరిస్తుంటారు.
- 3) జ్యేష్ఠమాసంలో సూర్యుడు మిత్రుడు అనేపేరు దాల్చుతాడు. అత్రి, పౌరుషేయుడు, తక్షకుడు, మేనక, హాహా, రథస్వనుడు అనే వారు పరిచరులగా చేరి సంచరిస్తుంటారు.

- 4) ఆషాడమాసంలో సూర్యుడు వరుణుడు అనే పేరు పొందుతాడు. వశిష్టుడు, రంభ, సహజన్యుడు, హుహువు, శుక్రుడు, చిత్రస్వనుడు అనే వారు పరివారంగా చేరి సంచరిస్తుంటారు.
- 5) శ్రావణమాసంలో సూర్యుడు ఇంద్రుడు అనే పేరు స్వీకరిస్తాడు. అతనికి విశ్వావసువు, శ్రోత, ఏలాపుత్రుడు, అంగిరసుడు, ప్రయోచ, చర్యుడు అనే వారు సహచరులుగా చేరి సంచరిస్తుంటారు.
- 6) భాద్రపదమాసంలో సూర్యుడు వివస్వతుడు అనే పేరుతో విరాజిల్లుతాడు. అతనికి ఉగ్రసేనుడు, వ్యాఘ్రుడు, ఆసారణుడు, భృగువు, అనుయోచ, శంఖపాలుడు అనే వారు పరివారంగా చేరి సంచరిస్తుంటారు.

12-42-క.

ధరలోఁదృష్టాహ్వాయమును

నిరవుగ ధరియించి ధాత్రికింపుదలిర్పం

జరియించుచు నభమందున్

సరసిజహితుఁడాశ్వయుజము సయ్యనఁగడుపున్

టీకా:

ధర = భూమండలమున; తృష్ట = తృష్ట ; ఆహ్వాయమును = అనునామమును; నిరవుగన్ = నెలకొని;
 ధరియించి = ధరించి; ధాత్రి = భూజనులకు; కిన్ = కి; ఇంపు = ప్రమోదము; తలిర్పన్ = కలుగునట్లు;
 చరియించుచు = మెలగుతు; నభము = ఆకాశము; అందున్ = అందు; సరసిజహితుడు = సూర్యుడు
 {సరసిజహితుడు - పద్మబంధువు, సూర్యుడు}; ఆశ్వయుజమున్ = ఆశ్వయుజమాసమును; సయ్యన
 = శీఘ్రముగ; గడుపున్ = గడుపుతాడు.

భావము:

7) ఆశ్వయుజమాసంలో సూర్యుడు తృష్ట అనే పేరుతో భూమికి ప్రమోదం కలిగేటట్లు ఆకాశంలో సంచరిస్తాంటాడు.

ఈ మాసంబున ఋచీకతనయుండు, కంబళాశ్వుండు, తిలోత్తమ, బ్రహ్మోపేతుండు, శతజిత్తు, ధృతరాష్ట్రం, డిషంభరులను సభ్యులతోడఁ గూడి కాలంబు గడుపుచుండు; గార్తికమాసంబున విష్ణువని వ్యవహరింపఁ బడి యశ్వతరుండు, రంభ, సూర్యవర్చసుండు, సత్యజిత్తు, విశ్వామిత్రుండు, మఘాపేతుఁ డను పరిజనవర్గంబుతోఁ గూడి కాలంబు నడపుచుండు; మార్గశిరంబునం దర్యమ నామ వ్యవహృతుండై కశ్యపుండు, తార్క్ష్యుండు, ఋతసేనుం, ఊర్వశి, విద్యుచ్ఛత్రుండు, మహాశంఖుం డనెడు ననుచరులం గూడి చరించుచుండు; బుష్కమాసంబున భగుండను నామంబు దాల్పి స్ఫూర్ణం, డరిష్ఠనేమి, యార్ణం, డాయువు, కర్కొటకుండు, పూర్వచిత్తి యనెడు సభ్యజన పరివృతుండై కాలక్షేపంబు సేయుచు నుండు; మాఘమాసంబునఁ బూషాహ్వయంబు వహించి ధనంజయుండు, వాతుండు, సుషేణుండు, సురుచి, పృతాచి, గౌతముండను పరిజన పరివృతుండై చరించుచు నుండు.

టీకా:

ఈ = ఈ; మాసంబునన్ = నెలలో; ఋచీకతనయుండు = ఋచీకతనయుడైన; కంబళాశ్వుండు = కంబళాశ్వుడు; తిలోత్తమ = తిలోత్తమ; బ్రహ్మోపేతుండు = బ్రహ్మోపేతుడు; శతజిత్తు = శతజిత్తు; ధృతరాష్ట్రండు = ధృతరాష్ట్రుడు; డిషంభరులు = డిషంభరుడు; అను = అనెడి; సభ్యుల = సేవకుల; తోడన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; కాలంబున్ = కాలమును; గడుపుచుండున్ = గడుపుచుండును; కార్తికమాసంబునన్ = కార్తికమాసమునందు; విష్ణువు = విష్ణువు; అని = అని; వ్యవహరింపబడి = పిలువబడి; యశ్వతరుండు = యశ్వతరుడు; రంభ = రంభ; సూర్యవర్చసుండు = సూర్యవర్చసుడు; సత్యజిత్తు = సత్యజిత్తు; విశ్వామిత్రుండు = విశ్వామిత్రుడు; మఘాపేతుడు = మఘాపేతుడు; అను = అనెడి; పరిజన = సేవక; వర్గంబు = సమూహము; తోన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; కాలంబున్ = కాలమును; నడుపుచుండున్ = గడుపుచుండును; మార్గశిరంబునన్ = మార్గశీర్షమాసము; అందున్ = లో; అర్యమ = అర్యమ; నామ = పేరుతో; వ్యవహృతుండు = పిలువబడువాడు; ఐ = అయ్యి; కశ్యపుండు = కశ్యపుడు; తార్క్ష్యుండు = తార్క్ష్యుడు; ఋతసేనుండు = ఋతసేనుడు; ఊర్వశి = ఊర్వశి; విద్యుచ్ఛత్రుండు = విద్యుచ్ఛత్రుడు; మహాశంఖుండు = మహాశంఖుడు; అనెడు = అనెడి; అనుచరులన్ = సేవకులను; కూడి = కలిసి; చరించుచుండున్ = సంచరించును; పుష్కమాసంబున

= పుష్కమాసమునందు; భగుండు = భగుడు {భగుడు - జనులచే పూజింపబడువాడు, సూర్యుడు (విద్యార్థికల్పతరువు)); అను = అనెడి; నామంబున్ = పేరు; తాల్చి = ధరించి; స్పార్థుండు = స్పార్థుడు; అరిష్టనేమి = అరిష్టనేమి; ఊర్థుండు = ఊర్థుడు; ఆయువు = ఆయువు; కర్కోటకుండు = కర్కోటకుడు; పూర్వచిత్తి = పూర్వచిత్తి; అనెడు = అనెడి; సభ్యజన = సేవకులతో; పరివృతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; కాల = కాలమును; క్షీపంబు = గడుపుట; చేయుచునుండు = చేస్తుంటాడు; మాఘమాసంబునన్ = మాఘమాసమునందు; పూష = పూష; ఆహ్వాయంబున్ = నామము, పేరు; వహించి = ధరించి; ధనంజయుండు = ధనంజయుడు; వాతుండు = వాతుడు; సుషేణుండు = సుషేణుడు; సురుచి = సురుచి; ఘృతాచి = ఘృతాచి; గౌతముండు = గౌతముడు; అను = అనెడి; పరిజన = సేవకులతో; పరివృతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; చరియించుచునుండు = సంచరించును.

భావము:

ఈనెలలో అతనికి ఋచీకుని కొడుకు జమదగ్ని, కంబళాశ్వడు, తిలోత్తమ, బ్రహ్మోపేతుడు, శతజిత్తు, ధృతరాష్ట్రుడు, ఇషంభరుడు అనే వారు పరివారంగా చేరి సంచరిస్తుంటారు.

8) కార్తీకమాసంలో సూర్యుడు విష్ణువు అనే పేరుతో వ్యవహరిస్తాడు. అతనికి అశ్వతరుడు, రంభ, సూర్యవర్చసుడు, సత్యజిత్తు, విశ్వామిత్రుడు, మఘాపేతుడు అనే వారు పరివారంగా చేరి సంచరిస్తుంటారు.

9) మార్గశీర్షమాసంలో సూర్యుడు అర్యముడు అనే పేరుతో విలసిల్లుతాడు. అతనికి కశ్యపుడు, తార్క్ష్యుడు, ఋతసేనుడు, ఊర్వశి, విద్యుచ్ఛత్రుడు, మహాశంఖుడు అనే వారు అనుచరులు కాగా చేరి సంచరిస్తుంటారు.

10) పుష్కమాసంలో సూర్యుడు భగుడనే పేరు ధరిస్తాడు. అతనికి స్పార్థుడు, అరిష్టనేమి, ఊర్థుడు, ఆయువు, కర్కోటకుడు, పూర్వచిత్తి అనే వారు అనుచరులు కాగా చేరి సంచరిస్తుంటారు.

11) మాఘమాసంలో సూర్యుడు పూషుడు అనే పేరుతో వ్యవహరింపబడతాడు. అతనికి ధనంజయుడు, వాతుడు, సుషేణుడు, సురుచి, ఘృతాచి, గౌతముడు అనే వారు అనుచరులు కాగా చేరి సంచరిస్తుంటారు.

క్రతు నామంబు ధరించియుఁ

జతురతఁ బాలించుచుండుఁ జాతుర్యకళా

రతుఁడై సహస్రకిరణుఁడు

మతియుతు లౌననఁ దపస్యమాసము లీలన్.

టీకా:

క్రతు = క్రతు; నామంబున్ = పేరు; ధరించియున్ = ధరించి; చతురతన్ = నేర్పుతో;

పాలించుచుండున్ = ఏలుతుండును; చాతుర్యకళా = చాతుర్యకళ యందు; రతుండు = కేళీలోలుడు;

ఐ = అయ్య; సహస్రకిరణుడు = సూర్యుడు (సహస్రకిరణుడు - సహస్ర (అనంతమైన) కిరణములు

కలవాడు, సూర్యుడు); మతియుతులు = బుధులు; ఔననన్ = ప్రశంసించుచుండగా;

తపస్యమాసమున్ = ఫాల్గుణమాసమునందు; లీలన్ = విలాసముగా.

భావము:

12) ఫాల్గుణమాసంలో సూర్యుడు క్రతువు అనే పేరుతో విరాజిల్లుతాడు. సహస్రకిరణుడు,

చాతుర్యకళా లోలుడు అయి బుద్ధిమంతులు ప్రశంసించేలా కాలాన్ని పరిపాలిస్తాడు.

12-45-వ.

అందు వర్షసుండు, భరద్వాజుండు, పర్జన్యుండు, సేనజిత్తు, విశ్వం, ధైరావతుం డనువారలతో నెనసి

కాలయాపనంబు సేయుచుండు; నిట్లు ద్వాదశమాసంబుల నపరిమేయ విభూతులచేఁ దేజరిల్లుచు

నుభయ సంధ్యల నుపాసించు జనుల పాపసంఘంబుల నున్మూలనంబు సేయుచుఁ,

బ్రతిమాసంబును బూర్వోక్త పరిజన షట్కంబు వెంటనంట నుభయలోక నివాసులగు జనంబుల

క్షేహికాముష్మికఫలంబుల నొసంగుచు ఋగ్యజు స్సామాధర్వణ మంత్రంబులఁ బఠియించుచు,

ఋషి సంఘంబులు స్తుతియింపఁ బురోభాగంబున నప్పరస లాడ, గంధర్వులు పాడ, బ్రహ్మ

వేత్తలగు నఱువదివేవురు వాలఖిల్యమహర్షు లభిముఖులై నుతించుచు నరుగ, నధిక బలవేగ

విరాజమానంబులగు నాగరాజంబులు రథోన్నయనంబు సలుప, బాహుబల ప్రతిష్ఠాగరిష్ఠులగు

నైర్వృత శ్రేష్ఠులు రథ పృష్ఠభాగంబు మోచి త్రోయుచుండ ననాది నిధనుండగు నాదిత్యుండు ప్రతికల్పంబున నిట్లు కాలయాపనంబు సేయుచుఁ దేజరిల్లుచుండు; నట్లు గావున నివి యన్నియు వాసుదేవమయంబులుగాఁ దెలియు" మని పౌరాణికోత్తముం డగు సూతుండు శుకయోగీంద్రుండు ప్రాయోపవిష్ఠుం డగు పరీక్షిన్నరపాలున కుపదేశించిన తెఱంగున నైమిశారణ్య వాసు లగు శౌనకాది ఋషిశ్రేష్ఠులకుఁ దెలిపె; నిట్టి పురాణరత్నం బగు భాగవతంబు వినువారును బరియించువారును లిఖించు వారును నాయురారోగ్యైశ్వర్యంబులు గలిగి విష్ణుసాయుజ్యంబు నొందుదు; రది యునుంగాక.

టీకా:

అందున్ = దానిలో; వర్చసుండు = వర్చసుడు; భరద్వాజుండు = భరద్వాజుడు; పర్జన్యుండు = పర్జన్యుడు; సేనజిత్తు = సేనజిత్తు; విశ్వండు = విశ్వడు; ఐరావతుండు = ఐరావతుడు; అను = అనెడి; వారలు = వారు; తోన్ = తోటి; ఎనసి = చక్కనై; కాల = కాలమును; యాపనంబు = గడుపుట; చేయుచుండున్ = చేస్తుండును; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ద్వాదశ = పన్నెండు (12); మాసంబులన్ = నెలలోను; అపరిమేయ = అంతులేని; విభూతులన్ = ఐశ్వర్యముల; చేన్ = తోటి; తేజరిల్లుచున్ = ప్రకాశించుచు; ఉభయ = రెండు (ఉదయ, సాయంత్ర); సంధ్యలను = సంధ్యలందు; ఉపాసించు = ఉపాసన చేసెడి; జనుల = వారి; పాప = పాపముల; సంఘంబులన్ = సమూహములను; ఉన్మూలనంబు = పరిమార్చుట (ఉన్మూలనముచేయుట - మూలాల నుండి నాశనము చేయుట); చేయుచున్ = చేస్తూ; ప్రతి = ప్రతి ఒక్క; మాసంబును = నెలలోను; పూర్వ = ఇంతకుముందు; ఉక్త = చెప్పినట్టి; పరిజన = సేవకులు; షట్కంబు = ఆరుగురు; వెంటనంటన్ = కూడవస్తుండగ; ఉభయలోక = ఉభయలోకములందు (ఉభయలోకములు - ఇహలోక పరలోకములు); నివాసులు = ఉండేవారు; అగు = ఐన; జనంబులన్ = ప్రజల; కున్ = కు; ఐహిక = ఈ లోకమునకు చెందిన; ఆముష్మిక = పరలోకమునకు చెందిన; ఫలంబులను = ఫలితములను; ఒసంగుచున్ = ప్రదానముచేస్తూ; ఋక్ = ఋగ్వేదము; యజుః = యజుర్వేదము; సామః = సామవేదము; అధర్వణ = అధర్వణవేదము; మంత్రంబులన్ = మంత్రములను; పరియించుచున్ = చదువుతూ; ఋషి = ఋషుల; సంఘంబులున్ = సమూహములు; స్తుతియింపన్ = ప్రస్తుతింపగా; పురో = ముందరి; భాగంబునన్ = భాగమునందు; అప్పరసలు = అప్పరసలు; ఆడన్ = నాట్యముచేయుచుండగ; గంధర్వులు = గంధర్వులు; పాడన్ = పాడుచుండగా; బ్రహ్మవేత్తలు = బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నులు; అగు = ఐన;

అటువదివేవురు = అరవైవేలమంది(60,000); వాలఖిల్య = వాలఖిల్యులను; మహర్షులు =
 మహర్షులు; అభిముఖులు = ఎదురుగానిల్చినవారు; ఐ = అయ్యి; నుతించుచున్ = స్తుతించుచు;
 అరుగన్ = నడుస్తుండగా; అధిక = మిక్కిలి; బల = శక్తితోను; వేగ = వేగముతోను;
 విరాజమానంబులు = విరాజిల్లుతున్నవి; అగు = ఐన; నాగరాజంబులు = మత్తేభములు; రథ =
 రథమును; ఉన్నయనంబు = లాగుట; సలుపన్ = చేయుచుండగ; బాహుబల = భుజబలముతో;
 ప్రతిష్ఠా = గౌరవముగడించిన; గరిష్ఠులు = గొప్పవారు; అగు = ఐన; నైర్మత = నైర్మతులను; శ్రేష్ఠులు =
 ఉత్తములు; రథ = రథముయొక్క; పృష్ఠ = వెనుక; భాగంబున్ = భాగమును; మోచి =
 భారమువహించి; త్రోయుచుండన్ = తోస్తుండగా; అనాదినిధనుండు = జననమరణాలులేనివాడు;
 అగు = ఐన; ఆదిత్యుండు = సూర్యుడు {ఆదిత్యుడు - ఆదిత్యి కశ్యపునివలన పుట్టినవాడు,
 సూర్యుడు}; ప్రతి = అఖిల; కల్పంబునన్ = కల్పమునందు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; కాల = కాలమును;
 యాపనంబు = గడుపుట; చేయుచున్ = చేస్తూ; తేజరిల్లుచున్ = ప్రకాశించుచు; ఉండున్ =
 ఉండును; కావున = కనుక; ఇవి = వీటిని; అన్నియున్ = అన్నిటిని; వాసుదేవ = శ్రీహరి; మయంబులు
 = స్వరూపములు; కాన్ = ఐనట్లు; తెలియుము = తెలిసికొనుము; అని = అని; పౌరాణిక =
 పౌరాణికులలో {పౌరాణికుడు - పురాణములు తెలిసిన వాడు}; ఉత్తముండు = ఉత్తముడు; అగు =
 ఐన; సూతుండు = సూతుడు; శుక = శుకుడు అను; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుండు = శ్రేష్ఠుడు;
 ప్రాయోపవిష్ఠుండు = మరణసన్నధమగువాడు; అగు = ఐన; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు అను; నరపాలున్ =
 రాజు; కున్ = కు; ఉపదేశించిన = చెప్పినట్టి; తెఱంగునన్ = విధముగ; నైమిశా = నైమిశము అను;
 అరణ్య = అడవి యందు; వాసులు = ఉండువారు; అగు = ఐన; శౌనక = శౌనకుడు; ఆది = మున్నగు;
 ఋషి = ఋషులలో; శ్రేష్ఠులు = ఉత్తముల; కున్ = కు; తెలిపెన్ = చెప్పెను; ఇట్టి = ఈ; పురాణ =
 పురాణములలో; రత్నంబు = శ్రేష్ఠమైనది; అగు = ఐన; భాగవతంబున్ = భాగవతమును; విను =
 వినెడి; వారును = వారు; పరియించు = చదివెడి; వారును = వారు; లిఖించు = వ్రాసెడి; వారును
 = వారు; ఆయుః = ఆయుష్షు; ఆరోగ్య = ఆరోగ్యము; ఐశ్వర్యంబులు = సంపదలు; కలిగి = పొంది; విష్ణు
 = శ్రీహరి; సాయుజ్యంబున్ = సాయుజ్యమును {సాయుజ్యము - సహయోగము చెందుట};
 ఒందుదురు = పొందుతారు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

ఆ నెలలో అతనికి వర్షసుడు, భరద్వాజుడు, పర్జన్యుడు, సేనజిత్తు, విశ్వడు, ఐరావతుడు, అనేవారు పరిచరులుగా చేరి సంచరిస్తుంటారు.

ఈ విధంగా పన్నెండు నెలలలోనూ ఇంత అని కొలచి చెప్పడానికి వీలుకాని వైభవంతో ప్రకాశిస్తూ ఉభయసంధ్యలలోనూ తనను ఉపాసనచేసే ఉపాసకుల పాపాలను పరిమార్చుతూ ఉంటాడు. మఱియు, ప్రతినెలలోనూ ముందు చెప్పినట్లుగా ఆరుగురు పరిజనులు చొప్పున అనుసరించి రాగా ఉభయలోక వాసులకు లౌకిక ఫలాలు ఆముష్మిక ఫలాలు ఇస్తూ ఉంటాడు. ఋగ్యజ్ఞాస్సామాధర్వ వేదమంత్రాలను పరిస్తూ ఋషులు స్తుతిస్తుంటారు. ముందరి భాగంలో అప్సరసలు నాట్యం చేస్తుంటారు. గంధర్వులు గానం చేస్తుంటారు. బ్రహ్మవేత్తలయిన అరవైవేల మంది వాలఖిల్యమహర్షులు ఎదురుగా స్తోత్రం చేస్తూ నడుస్తుంటారు. మిక్కిలి బలము, వేగము కలిగి విరాజిల్లే మదించిన గజరాజులు రథాన్ని లాగుతుంటారు. బాహుబలంలో పేరుపడ్డ నైర్ఋతులు రథం వెనుక భాగాన్ని నెట్టుతూ ఉంటారు. ఆదీ అంతము లేని ఆదిత్యుడు ప్రతికల్పంలో ఈవిధంగా కాలాన్ని నడిపిస్తూ తేజరిల్లుతుంటాడు. కావున వీటినన్నింటినీ వాసుదేవ మయములు అని తెలుసుకోవాలి." అని ప్రాయోపవేశం చేస్తున్న పరీక్షన్మహారాజుకు శుకయోగీంద్రుడు చెప్పిన విధంగా పౌరాణికులలో ఉత్తముడైన సూతుడు శౌనకుడూ మొదలయిన ఋషిశ్రేష్ఠులకు చెప్పాడు. పురాణాలలో బహు శ్రేష్ఠమైన భాగవతాన్ని వినేవారు, చదివేవారు, వ్రాసేవారు ఆయువు ఆరోగ్యము, ఐశ్వర్యము కలిగి విష్ణు సాయుజ్యాన్ని పొందుతారు. అదే కాకుండా మరొకటి యేమిటంటే..

12-46-తే.

పుష్కరం బండు, ద్వారకాపురము నందు,

మథుర యందును, రవిదిన ముందు నెవఁడు

పఠన సేయును రమణతో భాగవతము

వాఁడు తరియించు సంసారవార్ధి నపుడ.

టీకా:

పుష్కరంబు = పుష్కరతీర్థం; అందున్ = లో; ద్వారకాపురము = ద్వారకాపట్టణము; అందున్ = లో;
మధుర = మధురానగరం; అందును = లోను; రవిదినము = ఆదివారము; అందున్ = లోను; ఎవడు
= ఎవరైతే; పరన = చదువుట; చేయున్ = చేస్తాడో; రమణ = ఆసక్తిపూర్వకంగా; భగవతమున్ =
భాగవతమును; వాడు = అట్టివాడు; తరియించున్ = దాటును; సంసార = సంసారమనెడు; వార్ధిన్
= సముద్రమును; అపుడ = ఆ సమయమునందే.

భావము:

పుష్కరతీర్థంలో కానీ, ద్వారకాపట్టణంలో కానీ, మధురానగరంలోకానీ ఆదివారంనాడు ఆసక్తి
పూర్వకంగా భాగవతాన్ని చదివిన భక్తుడు వెంటనే సంసార సాగరాన్ని తరిస్తాడు.

12-47-క.

శ్రీరమణీరమణ కథా

పారాయణచిత్తునకును బ్రతికి బరీక్షి

ద్యౌరమణున కెఱిగించెను

సారమతిన్ శుకుడు ద్వాదశస్కంధములన్.

టీకా:

శ్రీరమణీరమణ = విష్ణుమూర్తి {శ్రీరమణీరమణుడు - శ్రీరమణి (లక్ష్మీ దేవి) రమణుడు (భర్త), విష్ణువు};
కథా = కథలను; పారాయణ = అంతాతెలుసుకొను; చిత్తున్ = ఆసక్తికలవాని; కును = కి; పతి = రాజు;
కిన్ = కు; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు అను; భూరమణున్ = రాజున; కున్ = కు; ఎఱిగించెను =
తెలియజెప్పెను; సారమతిన్ = నిపుణత్వముతో; శుకుడు = శుకుడు; ద్వాదశ = పన్నెండు (12);
స్కంధములన్ = స్కంధాలను {స్కంధము - సమూహము, శరీరము, సంస్కారము}.

భావము:

లక్ష్మీపతి అయిన హరి కథలను వినడంలో ఆసక్తి కల పరీక్షుత్తు మహారాజుకు శుకమహర్షి విపులంగా పండ్రెండు స్కంధాలు వినిపించాడు.

ద్వాదశ స్కంధము : పురాణ గ్రంథ సంఖ్యలు

12-48-వ.

మఱియు నష్టాదశపురాణంబు లందలి గ్రంథసంఖ్య లెట్లనిన బ్రహ్మపురాణంబు
దశసహస్రగ్రంథంబు; పాద్మంబేఁ బదియైదువేలు; విష్ణుపురాణం బిరువదిమూఁడుసహస్రంబులు;
శైవంబు చతుర్వింశతీసహస్రంబులు; శ్రీభాగవతం బష్టాదశసహస్రంబులు; నారదంబు
పంచవింశతీసహస్రంబులు; మార్కండేయంబు నవసహస్రంబు; లాగ్నేయంబు
పదియేనువేలనన్నూఱు; భవిష్యోత్తరంబు పంచశతాధికచతుర్దశసహస్రంబులు; బ్రహ్మకైవర్తం
బష్టాదశసహస్రంబులు; లైగం బేకాదశసహస్రంబులు; వారాహంబు చతుర్వింశతీసహస్రంబులు;
స్కాదం బెనుబదియొక్కవేల నూఱు; వామనంబు దశసహస్రంబులు; కౌర్మంబు
సప్తదశసహస్రంబులు; మాత్స్యంబు చతుర్దశసహస్రంబులు; గారుడంబు పందొమ్మిది
సహస్రంబులు; బ్రహ్మాండంబు ద్వాదశసహస్రంబు లిట్లు చతుర్లక్షగ్రంథ సంఖ్యాప్రమాణంబులం
బ్రవర్తిల్లు నీ పదునెనిమిది పురాణంబుల మధ్యంబున నదుల యందు భాగీరథి విధంబున,
దేవతల యందుఁ బద్మగర్భుని మాడ్కి, దారకలందుఁ గళానిధి గరిమ, సాగరంబులందు
దుగ్ధార్ణవంబు చందంబున, నగంబులను హేమనగంబు భాతి, గ్రహంబుల విభావసుకరణి,
దైత్యులందుఁ బ్రహ్లాదుని భంగి, మణులందుఁ బద్మరాగంబు రేఖ, వృక్షంబులందు
హరిచందనతరువు రీతి, ఋషులందు నారదు మాడ్కి, ధేనువులందు గామధేనువు పోల్కి,
సూక్ష్మంబులందు జీవుని తెఱంగున, దుర్జయంబు లందు మనంబు చొప్పున, వసువు లందు
హవ్యవాహనుని పోడిమి, నాదిత్యులందు విష్ణువు కరణి, రుద్రుల యందు నీలలోహితుని రీతిని,
బ్రహ్మలందు భ్రుగువు సొబగున, సిద్ధుల యందుఁ గపిలుని లీల, నశ్వంబులందుఁ
నుచ్చైశ్యవంబులాగున, దర్వీకరంబులందు వాసుకి రూపంబున, మృగములందుఁ గేసరి చెలువున,
నాశ్రమంబులందు గృహస్థాశ్రమంబు క్రియ, వర్ణంబులలో నోంకారంబు నిరువున, నాయుధంబులఁ

గార్ముకంబు సోయగంబున, యజ్ఞంబుల జపయజ్ఞంబు చాడ్చున, వ్రతంబులం దహింస కరణి,
యోగంబు లందాత్మయోగంబు రమణ, నోషధుల యందు యవల సొబగున, భాషణంబులందు
సత్యంబు లేవ, ఋతువులందు వసంతంబు ప్రౌఢి, మాసంబులందు మార్గశీర్షంబు మహిమ,
యుగంబులందుఁ గృతయుగంబు నోజఁ దేజరిల్లు; నిట్టి భాగవతపురాణంబు పఠియించి
విష్ణుసాయుజ్యంబుఁ జెందుదు; రని మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అష్టాదశ = పద్దెనిమిది (18); పురాణంబులు = పురాణములు; అందలి =
లోని; గ్రంథసంఖ్యలు = శ్లోకముల లెక్కలు {గ్రంథసంఖ్యలు - గ్రంథములలోని శ్లోకముల
పరిమాణములు}; ఎట్లు = ఎలా ఉన్నాయి; అనినన్ = అన్నచో; బ్రహ్మపురాణంబు =
బ్రహ్మపురాణము; దశసహస్ర = పదివేల (10,000) (శ్లోకాలుగల); గ్రంథంబు = గ్రంథము, పుస్తకము;
పాద్యంబు = పద్యపురాణము; ఏబదియైదువేలు = ఏబైయైదువేలు (55,000); విష్ణుపురాణంబు =
విష్ణుపురాణము; ఇరువదిమూడుసహస్రంబులు = ఇరవైమూడువేలు (23,000); శైవంబు =
శివపురాణము; చతుర్వింశతీసహస్రంబులు = ఇరవైనాలుగువేలు (24,000); శ్రీభాగవతంబు =
శ్రీమద్భాగవతపురాణము; అష్టాదశసహస్రంబులు = పద్దెనిమిదివేలు (18,000); నారదంబు =
నారదపురాణము; పంచవింశతి = ఇరవైయైదువేలు (25,000); మార్కండేయంబు =
మార్కండేయపురాణము; నవసహస్రంబు = తొమ్మిదివేలు (9,000); ఆగ్నేయంబు = అగ్నిపురాణము;
పదియేనువేలనన్నూఱు = పదిహేనువేలనాలుగొందలు (15,400); భవిష్యోత్తరంబు =
భవిష్యోత్తరపురాణము; పంచశతాధికచతుర్దశసహస్రంబులు = పద్నాలుగువేలయైదువందలు
(14,500); బ్రహ్మకైవర్తంబు = బ్రహ్మకైవర్తపురాణము; అష్టాదశసహస్రంబులు = పద్దెనిమిదివేలు
(18,000); లైంగంబు = లింగపురాణము; ఏకాదశసహస్రంబులు = పదకొండువేలు (11,000);
వారాహంబు = వరాహపురాణము; చతుర్వింశతీసహస్రంబులు = ఇరవైనాలుగువేలు (24,000);
స్కాందంబు = స్కాందపురాణము; ఎనుబదియొక్కవేలనూఱు = ఎనభైయొక్కవేల మొకవంద
(81,100); వామనంబు = వామనపురాణము; దశసహస్రంబులు = పదివేలు (10,000); కౌర్మంబు =
కూర్మపురాణము; సప్తదశసహస్రంబులు = పదిహేడువేలు (17,000); మాత్స్యంబు =
మత్స్యపురాణము; చతుర్దశసహస్రంబులు = పద్నాలుగువేలు (14,000); గారుడంబు =
గరుడపురాణము; పందొమ్మిదిసహస్రంబులు = పంతొమ్మిదవేలు (19,000); బ్రహ్మాండంబు =

బ్రహ్మాండపురాణము; ద్వాదశసహస్రంబులు = పన్నెండువేలు (12,000); ఇట్లు = ఈ విధముగ;
 చతుర్థక్ష = నాలుగులక్షలు (4,00,000); గ్రంథ = శ్లోకములు; సంఖ్యాప్రమాణంబులన్ =
 సంఖ్యలపరిమితితో; ప్రవర్తిల్లు = విరాజిల్లెడు; ఈ = ఈ; పదునెనిమిది = పద్దెనిమిది; పురాణంబులన్
 = పురాణముల; మధ్యంబునన్ = అన్నిటిమధ్యన; నదుల = నదుల; అందున్ = లో; భాగీరథి =
 గంగానది {భాగీరథి - భగీరథునిచే తేబడిన నది, గంగానది}; విధంబునన్ = వలె; దేవతల =
 దేవతల; అందున్ = లో; పద్మగర్భుని = బ్రహ్మదేవుని {పద్మగర్భుడు - పద్మము జన్మస్థానముగా
 కలవాడు, బ్రహ్మ}; మాడ్కిన్ = వలె; తారకల = నక్షత్రముల; లందు = లో; కళానిధి = చంద్రుని
 {కళానిధి - కళలకు స్థానమైనవాడు, చంద్రుడు}; గరిమ = వలె; సాగరంబుల్ = సముద్రముల
 {సాగరము - సగరపుత్రులచే తవ్వబడినది, సముద్రము}; అందున్ = లో; దుగ్ధార్ణవంబు =
 పాలసముద్రము {దుగ్ధార్ణవము - దుగ్ధ (పాల) అర్ణవము (నీటికిస్థానమైనది, సముద్రము),
 పాలసముద్రము}; చందంబునన్ = వలె; నగంబులను = పర్వతాలలో; హేమనగంబు =
 మేరుపర్వతము; భాతిన్ = వలె; గ్రహంబులన్ = గ్రహములలో; విభావసు = సూర్యుని {విభావసుడు
 - విశేషమైన కాంతియే ధనముగా కలవాడు, సూర్యుడు}; కరణి = వలె; దైత్యులు = రాక్షసులు
 {దైత్యులు - దితి యొక్క సంతానము, రాక్షసులు}; అందున్ = లో; ప్రహ్లాదుని = ప్రహ్లాదుని; భంగిన్ =
 వలె; మణుల = రత్నముల; అందున్ = లో; పద్మరాగంబు = పద్మరాగము; రేఖన్ = వలె; వృక్షంబుల =
 చెట్ల; అందున్ = లో; హరిచందనతరువు = మంచిగంధముచెట్టు; రీతిన్ = వలె; ఋషుల = ఋషుల;
 అందున్ = లో; నారదు = నారదుని; మాడ్కిన్ = వలె; ధేనువుల = ఆవుల; అందున్ = లో;
 కామధేనువు = కామధేనువు; పోల్కిన్ = వలె; సూక్ష్మంబుల = సూక్ష్మమైనవాని; అందున్ = లో;
 జీవుని = ఆత్మ; తెఱంగునన్ = వలె; దుర్జయంబుల్ = జయింపరానివాని; అందున్ = లో; మనంబు =
 మనస్సు; చొప్పున = వలె; వసువుల = వసువుల; అందున్ = లో; హవ్యవాహనుని = అగ్నిదేవుని;
 పోడిమిన్ = వలె; ఆదిత్యులు = ఆదిత్యుల {ద్వాదశాదిత్యులు - 1ఇంద్రుడు 2ధాత 3పర్ణన్యడు 4తష్ఠ
 5పూషుడు 6అర్యముడు 7భగుడు 8వివస్వతుడు 9విష్ణువు 10అంశుమంతుడు 11వరుణుడు
 12మిత్రుడు}; అందున్ = లో; విష్ణువు = విష్ణువు; కరణి = వలె; రుద్రుల = రుద్రుల; అందున్ = లో;
 నీలలోహితుని = నీలలోహితుని; రీతిని = వలె; బ్రహ్మ = బ్రహ్మ; అందున్ = లో; భ్రుగువు = భ్రుగువు;
 సౌబగున = వలె; సిద్ధుల = సిద్ధుల; అందున్ = లో; కపిలుని = కపిలుని; లీలన్ = వలె; అశ్వంబుల =
 గుఱ్ఱముల; అందున్ = అందు; ఉచ్చైశ్శవంబు = ఉచ్చైశ్శవము {ఉచ్చైశ్శవము - ఇంద్రుని
 వాహనము}; లాగున = వలె; దర్శికరంబుల = సర్పముల {దర్శికరము - తెడ్డునుబోలు పడగ కలది,

పాము; వాసుకి = వాసుకి; రూపంబునన్ = వలె; మృగముల = మృగముల; అందున్ = లో; కేసరి = సింహము {కేసరి - జాలు కలది, సింహము}; చెలువున = వలె; ఆశ్రమములు = చతురాశ్రమముల అందున్ = లోను గృహస్థాశ్రమంబు = గృహస్థాశ్రమము; క్రియన్ = వలె; వర్ణంబుల = అక్షరములలో; లోన్ = లో; ఓంకారంబు = ఓంకారము; ఇరువునన్ = వలె; ఆయుధంబులన్ = ఆయుధములలో; కార్ముకంబు = ధనుస్సు; సోయగంబునన్ = వలె; యజ్ఞంబులన్ = యాగములలో; జపయజ్ఞము = జపయజ్ఞము; చాడ్చున = వలె; వ్రతంబుల = వ్రతనిష్ఠల; అందున్ = లో; అహింస = అహింస; కరణిన్ = వలె; యోగంబుల = యోగముల; అందున్ = లో; ఆత్మయోగంబు = ఆత్మయోగము; రమణన్ = వలె; ఓషధుల = ఓషధుల; అందున్ = లో; యవల = యవల; సోబగున = వలె; భాషణంబుల = పలుకుల; అందున్ = లో; సత్యంబు = నిజము; రేవన్ = వలె; ఋతువుల = ఋతువుల; అందున్ = లో; వసంతంబు = వసంతఋతువు; ప్రౌఢి = వలె; మాసముల = మాసముల; అందున్ = లో; మార్గశీర్షంబు = మార్గశీరమాసము; మహిమన్ = వలె; యుగంబుల = యుగముల; అందున్ = లో; కృతయుగంబు = కృతయుగము; ఓజన్ = వలె; తేజరిల్లున్ = ప్రకాశిస్తుంది; ఇట్టి = ఇలాంటి; భాగవతపురాణంబు = శ్రీమద్భాగవతపురాణము; పరియించి = చదివి; విష్ణు = విష్ణుదేవుని; సాయుజ్యంబు = సాయుజ్యమును {సాయుజ్యము - సహయోగము చెందుట}; చెందెదరు = పొందుతారు; అని = అని; మఱియున్ = ఇంకా; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

తరువాత, పద్దెనిమిది పురాణాల పరిమాణం ఈ విధంగా ఉంది. (1) బ్రహ్మపురాణం పదివేలశ్లోకాలు గల గ్రంథం; (2) పద్మపురాణం పరిమాణం ఏబైఅయిదువేలు; (3) విష్ణుపురాణం ఇరవైమూడువేలు; (4) శివపురాణం ఇరవైనాలుగువేలు; (5) భాగవతం పద్దెనిమిదివేలు; (6) నారదపురాణం ఇరవైఅయిదువేలు; (7) మార్కండేయపురాణం తొమ్మిదివేలు; (8) అగ్నిపురాణం పదిహేనువేలనాలుగువందలు; (9) భవిష్యోత్తరపురాణం పద్నాలుగువేల అయిదువందలు; (10) బ్రహ్మకైవర్తపురాణం పద్దెనిమిదివేలు; (11) లింగపురాణం పదకొండువేలు; (12) వరాహపురాణం ఇరవైనాలుగువేలు; (13) స్కాందపురాణం ఎనభైయొక్కవేలనూరు; (14) వామనపురాణం పదివేలు; (15) కూర్మపురాణం పదిహేడువేలు; (16) మత్స్యపురాణం పద్నాలుగువేలు; (17) గరుడపురాణం పంతొమ్మిదివేలు; (18) బ్రహ్మాండపురాణం పంద్రెండువేలు; ఈవిధంగా పద్దెనిమిది పురాణాలలో మొత్తం నాలుగులక్షల శ్లోకాలు ఉన్నాయి. ఈ పద్దెనిమిది పురాణాలలో భాగవతం నడులలో

గంగానదివలె, దేవతలలో బ్రహ్మవలె, తారకలలో చంద్రునివలె, సముద్రాలలో పాలసముద్రంవలె, పర్వతాలలో మేరుపర్వతంవలె, గ్రహాలలో సూర్యునివలె, రాక్షసులలో ప్రహ్లాదునివలె, రత్నాలలో పద్మరాగంవలె, చెట్లలో హరిచందనంవలె, ఋషులలో నారదునివలె, ధేనువులలో కామధేనువు వలె, సూక్ష్మాలలో జీవునివలె, జయింపరాని వాటిలో మనస్సువలె, వసువులలో హవ్యవాహనునివలె, అదితి సంతానంలో విష్ణువువలె, రుద్రులలో నీలలోహితునివలె, బ్రహ్మలలో భృగువువలె, సిద్ధులలో కపిలునివలె, గుఱ్ఱాలలో ఉచ్చైఃశ్రవమువలె, సర్పాలలో వాసుకివలె, మృగాలలో సింహంవలె, ఆశ్రమాలలో గృహస్థాశ్రమంవలె, వర్ణాలలో ఓంకారంవలె, శస్త్రాలలో ధనస్సువలె, యజ్ఞాలలో జపయజ్ఞంవలె, వ్రతాలలో అహింసవలె, యోగాలలో ఆత్మయోగంవలె, ఓషధులలో యవలువలె, వాక్కులలో సత్యవాక్కువలె, ఋతువులలో వసంతఋతువువలె, మాసాలలో మార్గశీర్షంవలె, యుగాలలో కృతయుగంవలె ప్రకాశిస్తూ ఉంటుంది. ఈ భాగవతపురాణం చదివినవారు విష్ణుసాయుజ్యం పొందుతారు." అని చెప్పి మరల ఈ విధంగా అన్నాడు.

12-49-క.

"సకలాగమార్థ పారగుఁ,
 ఉకలంక గుణాభిరాముఁ, ఉంచిత బృందా
 రక వంద్య పాదయుగుఁ, డగు
 శుకయోగికి వందనంబు సొరిది నొనర్తున్.

టీకా:

సకల = సర్వ; ఆగమ = శాస్త్రముల; అర్థ = అర్థమును; పారగున్ = కడముట్ట తెలిసినవాడు; అకలంక = కళంకములేని; గుణా = గుణములచే; అభిరాముడు = ఆకర్షణీయమైనవాడు; అంచిత = పూజనీయమైన; బృందారక = దేవతల చేత; వంద్య = నమస్కరింపబడెడి; పాద = పాదముల; యుగుడు = జంట కలవాడు; అగు = ఐనట్టి; శుక = శుకుడు అను; యోగి = యోగి; కిన్ = కి; వందనంబు = నమస్కారములు; సొరిదిన్ = వరసగా; ఒనర్తున్ = చేసెదను.

భావము:

సర్వశాస్త్రాల అర్థాన్నీ సంపూర్ణంగా తెలిసిన వాడు, కళంకం లేని గుణాలు కలవాడు, ఆకర్షణీయమైన వాడు, దేవతలు సైతం మ్రొక్కి పాదాలు కలవాడు అయిన శుకయోగికి నమస్కారిస్తున్నాను.

12-50-సీ.

సకలగుణాతీతు, సర్వజ్ఞ, సర్వేశు,-

అఖిలలోకాధారు, నాదిదేవుఁ,

బరమదయారసోద్భాసితుఁ, ద్రిదశాభి,-

వందిత పాదాబ్జు, వనధిశయను,

నాశ్రితమందారు, నాద్యంతశూన్యుని,-

వేదాంతవేద్యుని, విశ్వమయునిఁ,

గౌస్తుభ శ్రీవత్స క్రమనీయవక్షుని,-

శంఖ చక్ర గదాసి శార్ఙ్గధరుని,

12-50.1-తే.

శోభనాకారుఁ, బీతాంబరాభిరాము,

రత్నరాజితమకుటవిభ్రాజమానుఁ,

బుండరీకాక్షు, మహనీయ పుణ్యదేహుఁ,

దలతు నుతియింతు దేవకీతనయు నెపుడు."

టీకా:

సకల = సర్వ; గుణా = గుణములకు; అతీతున్ = అతీతమైనవానిని; సర్వజ్ఞున్ = సర్వము తెలిసినవానిని; సర్వ = సర్వులను; ఈశున్ = నియమించువానిని; అఖిల = సమస్తమైన; లోక = లోకములకు; ఆధారున్ = ఆధారమైనవానిని; ఆదిదేవున్ = ఆదిదేవుని; పరమ = గొప్ప; దయా = కరుణ; రస = రసముచేత; ఉద్భాసితున్ = మిక్కిలిప్రకాశించువానిని; త్రిదశ = దేవతలచే; అభివందిత = వందనములుచేయబడెడి; పాద = పాదములు అనెడి; అబ్జున్ = పద్మములు

కలవానిని; వనధి = సముద్రమున; శయను = శయనించువానిని; ఆశ్రిత = ఆశ్రయించినవారిపాలిటి;
 మందారున్ = కల్పవృక్షమువంటివానిని; ఆది = ఆదీ; అంత = అంతము; శూన్యుని = లేనివానిని;
 వేదాంత = వేదసారములచేత; వేద్యుని = తెలియబడువానిని; విశ్వ = విశ్వమంతా; మయుని = నిండి
 యున్నవానిని; కౌస్తుభ = కౌస్తుభ మణి; శ్రీవత్స = శ్రీవత్స లక్ష్మణము కలిగి; కమనీయ = మనోజ్ఞమైన;
 వక్షుని = వక్షస్థలము కలవానిని; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రము; గద = గద; అసి = ఖడ్గము; శార్ఙ్గ =
 శార్ఙ్గము అను ధనుస్సు; ధరుని = ధరించువానిని.

భావము:

గుణాలు అన్నింటికీ అతీతుడు, సర్వం తెలిసిన వాడు, సర్వులకు ఈశ్వరుడు, సకల లోకాలకూ
 మూలాధారుడు, ఆదిదేవుడు, కరుణాసముద్రుడు, దేవతలు నమస్కరించే పాదాలు కలవాడు,
 పాలసముద్రంలో శయనించేవాడు, ఆశ్రయించినవారి పాలిటి కల్పవృక్షం, ఆది అంతమూ అనేవి
 లేనివాడు, వేదాంతంచేత తెలియువాడు, విశ్వమంతా నిండి ఉన్నవాడు, వక్షస్థలం మీద కౌస్తుభము
 శ్రీవత్సము కలవాడు, శంఖం చక్రం గదా ఖడ్గం శార్ఙ్గం అనే ధనుస్సూ ధరించు వాడు, మంగళకర
 రూపుడు, పీతాంబర ధరుడు, ప్రకాశించే రత్నాల కిరీటంతో ప్రకాశించువాడు, పద్మపత్రాల వంటి
 నేత్రాలు కలవాడు, దివ్యమైన పుణ్య శరీరం కలవాడు అయిన ఆ దేవకీనందనుని ఎల్లప్పుడూ
 స్మరిస్తూ, స్తుతిస్తూ ఉంటాను.

12-51-మ.

అని యీ రీతి నుతించి భాగవత మాధ్వంతంబు సూతుండు సె
ప్రిన సంతుష్టమనస్కు లై విని మునుల్ ప్రేమంబునం బద్ధనా
భుని జిత్తంబున నిల్పి తద్గుణములన్ భూషించుచున్ ధన్యులై
చని రాత్మీయ నికేతనంబులకు నుత్సాహంబు వర్ధిల్లగన్.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; రీతీన్ = విధముగ; నుతించి = స్తుతించి; భాగవతమున్ =
 శ్రీమద్భాగవతపురాణము; ఆది = మొదలునుంచి; అంతంబు = చివరివరకు (సమస్తము);
 సూతుండు = సూతుడు; చెప్పిన = చెప్పగా; సంతుష్ట = తృప్తిచెందిన; మనస్కులు = మనస్సులు

కలవారు; ఐ = అయ్యి; విని = విని; మునుల్ = మునులు; ప్రేమంబునన్ = ప్రేమతో; పద్మనాభునిన్ = శ్రీమహావిష్ణువును; చిత్తంబునన్ = అంతరంగమునందు; నిల్పి = నిలుపుకొని; తత్ = అతని; గుణములన్ = గుణములను; భూషించుచున్ = కొనియాడుతూ; ధన్యులు = కృతార్థులు; ఐ = అయ్యి; చనిరి = తరలిపోయిరి; ఆత్మీయ = వారివారి; నికేతనంబుల = నివాసముల; కున్ = కు; ఉత్సాహంబు = ఉత్సాహము; వర్ణిల్లగన్ = ఉప్పొంగుతుండగా.

భావము:

ఈవిధంగా స్తోత్రం చేసి, సూతుడు మొత్తం భాగవత పురాణం అంతా చెప్పాడు. శౌనకాది మహా మునులు మనసులలో ఎంతో సంతోషించారు. హృదయంలో పద్మనాభుడైన శ్రీమహావిష్ణువుని నిల్పుకుని ఆయన గుణాలను కొనియాడుతూ ధన్యులు అయి, ఉత్సాహం ఉప్పొంగుతుండగా తమ తమ నివాసాలకు తరలిపోయారు.

ద్వాదశ స్కంధము : పూర్ణి

12-52-క.

జనకసుతాహృచ్చోరా!

జనకవచోలబ్ధవిపినశైలవిహారా!

జనకామితమందారా!

జననాదికనిత్యదుఃఖచయసంహారా!

టీకా:

జనకసుతాహృచ్చోరా = శ్రీరామా {జనకసుతాహృచ్చోరుడు - జనకుని పుత్రిక (సీత) హృదయము దొంగిలించినవాడు, రాముడు}; జనకవచోలబ్ధవిపినశైలవిహారా = శ్రీరామా {జనకవచోలబ్ధవిపినశైలవిహారుడు - తండ్రి మాటవల్ల లభించిన అరణ్యాలలో పర్వతాలలో సంచారము కలవాడు, రాముడు}; జనకామితమందారా = శ్రీరామా {జనకామితమందార - ప్రజల కామితములు తీర్చు కల్పవృక్షము వంటివాడు, రాముడు}; జననాదికనిత్యదుఃఖచయసంహారా =

శ్రీరామా {జననాదికనిత్యదుఃఖచయసంహారుడు - పుట్టుక మొదలైన నిత్యము కలిగెడి దుఃఖ సముదాయములను తొలగించువాడు, రాముడు}.

భావము:

జనకమహారాజు పుత్రిక సీతాదేవి మనసు దోచుకున్న ఆదర్శ భర్తవు. తండ్రి మాట నిలబెట్టడం కోసం కొండకోనలలో తిరిగి కష్టాలు అనుభవించిన ఆదర్శ పుత్రుడవు. ప్రజల కోరికలను తీర్పుటలో కల్పవృక్షము వంటి ఉత్తమ పాలకుడవు. పునర్జన్మ మున్నగు విడువరానిదుఃఖాలన్నిటిని తొలగించే భగవంతుడవు. అయినట్టి శ్రీరామచంద్రప్రభూ! నీకిదే వందనం.

12-53-మాలి.

జగదవనవిహారి! శత్రులోకప్రహారి!

సుగుణవనవిహారి! సుందరీమానహారి!

విగతకలుషపోషి! వీరవర్యాభిలాషి!

స్వగురుహృదయతోషి! సర్వదాసత్యభాషి!

టీకా:

జగదవనవిహారి = శ్రీరామా {జగదవనవిహారుడు - జగత్తును అవన (రక్షించుట)కై విహరించువాడు, రాముడు}; శత్రులోకప్రహారి = శ్రీరామా {శత్రులోకప్రహారుడు - శత్రువుల సమూహమును సంహరించువాడు, రాముడు}; సుగుణవనవిహారి = శ్రీరామా {సుగుణవనవిహారుడు - సుగుణములు అనేడి వనమున విహరించువాడు, రాముడు}; సుందరీమానహారి = శ్రీరామా {సుందరీమానహారుడు - అందగత్తెల అభిమానమును హరించువాడు, రాముడు}; విగతకలుషపోషి = శ్రీరామా {విగతకలుషపోషుడు - విగతకలుష (కళంకరహితులను) పోషించువాడు, రాముడు}; వీరవర్యాభిలాషి = శ్రీరామా {వీరవర్యాభిలాషుడు - వీరవర్ములచేత అభిలషింపదగినవాడు, రాముడు}; స్వగురుహృదయతోషి = శ్రీరామా {స్వగురుహృదయతోషుడు - తన గురువునకు సంతోషము కలిగించువాడు, రాముడు}; సర్వదాసత్యభాషి = శ్రీరామా {సర్వదాసత్యభాషి - ఎల్లప్పుడు సత్యమే పలుకు వాడు, రాముడు}.

భావము:

శ్రీరామా! లోకరక్షణకై విహరించే వాడా! శత్రువులను ప్రహరించే వాడ! సుగుణాలవనంలో
విహరించే వాడా! అందగత్తెల అభిమానాన్ని దోచుకొనే వాడా! కళంకరహితులను పోషించే వాడా!
వీరవరులచేత అభిలషింపబడే వాడా! స్వీయగురువు యొక్క మనస్సుకు సంతోషం కలిగించిన
వాడా! ఎల్లప్పుడు సత్యమే పలికేవాడా! నీకు నమస్కారం.

12-54-గ.

ఇది శ్రీ పరమేశ్వరకరుణాకలిత కవితావిచిత్ర కేసనమంత్రిపుత్ర సహజ పాండిత్య పోతనామాత్య
ప్రియశిష్య వెలిగందల నారాయ నామధేయ ప్రణీతంబైన శ్రీ మహాభాగవతంబను
మహాపురాణంబు నందు రాజుల యుత్పత్తియు, వాసుదేవ లీలావతార ప్రకారంబును,
గలియుగధర్మ ప్రకారంబును, బ్రహ్మపుత్రయ ప్రకారంబును, బ్రహ్మ విశేషంబులును, దక్షకునిచే
దష్టుండై పరీక్షింపఁబడెను, సర్పయాగంబును, వేదవిభాగక్రమంబును,
బురాణానుక్రమణికయు, మార్కండేయోపాఖ్యానంబును, సూర్యుండు ప్రతిమాసంబును వేర్వేలు
నామంబుల వేర్వేలు పరిజనంబులతో జేరుకొని సంచరించు క్రమంబును, తత్తత్పు
రాణగ్రంథసంఖ్యలు నను కథలుగల ద్వాదశస్కంధము, శ్రీమహాభాగవత గ్రంథము సమాప్తము.

టీకా:

ఇది = ఇది; శ్రీ = శోభనుడైన; పరమేశ్వర = భగవంతుని; కరుణా = దయచేత; కలిత = లభించిన;
కవితా = కవిత్వము చెప్పుటలో; విచిత్ర = విచిత్రమైన నేర్పుగలవాడు; కేసనమంత్రి = కేసనమంత్రి
యొక్క; పుత్ర = పుత్రుడు; సహజ = సహజసిద్ధముగనే; పాండిత్య = పాండిత్యము అభ్యసించినవాడు;
పోతన = పోతన యనెడి; అమాత్య = అమాత్యుడు యొక్క; ప్రియ = ఇష్ట; శిష్య = శిష్యుడు;
వెలిగందల = వెలిగందల; నారాయ = నారాయ అను; నామధేయ = పేరుగలవానిచే; ప్రణీతంబు =
సంస్కరింపబడినది; ఐన = అయినట్టి; శ్రీ = శుభకరమైన; మహాభాగవతంబు = మహాభాగవతము;
అను = అనెడి; మహా = గొప్ప; పురాణంబున్ = పురాణము; అందున్ = లో; రాజుల = రాజుల యొక్క;
ఉత్పత్తియున్ = పుట్టుక; వాసుదేవ = వాసుదేవుని; లీలావతార = ఆనందముల; ప్రకారంబును =
వివరములు; కలియుగ = కలియుగమునందలి; ధర్మ = ధర్మము; ప్రకారంబును = విధము;

బ్రహ్మప్రళయ = బ్రహ్మప్రళయములు; ప్రకారంబును = విధములు; ప్రళయ = ప్రళయములు;
 విశేషంబులును = విశేషాలు; తక్షకుని = తక్షకుడి; చేన్ = చేత; దష్టుండు = కాటువేయబడినవాడు; ఐ
 = అయ్యి; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు; మహారాజు = మహారాజు; మృతినొందుటయు = చనిపోవుట;
 సర్పయాగంబును = సర్పయాగము; వేద = వేదములు; విభాగ = భాగములయొక్క; క్రమంబునున్ =
 వివరములు; పురాణ = పురాణముల యొక్క; అనుక్రమణిక = జాబితా;
 మార్కండేయోపాఖ్యానంబును = మార్కండేయోపాఖ్యానము; సూర్యుండు = సూర్యుడు; ప్రతి =
 ప్రతియొక్క; మాసంబునన్ = నెలలోను; వేర్వేలు = భిన్న; నామంబులన్ = పేర్లతో; వేర్వేలు =
 భిన్నమైన; పరిజనంబుల = సేవకుల; తోన్ = తోటి; చేరుకొని = కూడి; సంచరించు = నడచెడి;
 క్రమంబునున్ = విధములు; తత్ = ఆయా; పురాణ = పురాణముల యొక్క; గ్రంథసంఖ్యలును =
 శ్లోకముల లెక్కలు; అను = అనెడి; కథలు = కథలు; కల = ఉన్నట్టి; ద్వాదశ = పన్నెండవ; స్కంధము =
 స్కంధము మరియు; శ్రీ = శుభకరమైన; మహాభాగవత = మహాభాగవతము అను; గ్రంథము =
 గ్రంథము; సమాప్తము = పూర్తి చేయబడినది.

భావము:

ఇది శ్రీ పరమేశ్వరకరుణచేత సంప్రాప్తించిన కవిత్య వైచిత్రి కల కేసనమంత్రి పుత్రుడు; సహజ
 పాండిత్యుడైన పోతనామాత్యుని ప్రియశిష్యుడు అయిన వెలిగందల నారయ అను పేరుగలవాని
 చేత లిఖించబడిన శ్రీమహాభాగవతం అనే మహా పురాణంలో రాజుల పుట్టుక; వాసుదేవుని
 లీలావతార భేదములు; కలియుగ ధర్మప్రకారము; బ్రహ్మప్రళయ విశేషాలు; తక్షకుడు కరవడంచేత
 పరీక్షన్మహారాజు పరమపదించడము; సర్పయాగము; వేదవిభాగ క్రమము; పురాణానుక్రమణిక;
 మార్కండేయోపాఖ్యానము; మాసవారీ సూర్యుడు భిన్న నామాలుతో, భిన్న పరిజనులుతో
 సంచరించే క్రమము; అష్టాదశ పురాణాల పరిమాణము అనే కథలు కల ద్వాదశ స్కంధాలు గల
 శ్రీమహాభాగవత గ్రంథం సమాప్తం.

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ!!

ఓం! ఓం! ఓం!

ఓం! శాంతి! శాంతి! శాంతి!

సర్వే జనా స్సుఖినో భవతు!!
